DŌZSA

SZÜLETÉSÉNEK ÖTSZÁZADIK ÉVFORDULÓJÁRA

DÓZSA

Magyar költők versei

Szépirodalmi Könyvkiadó

A kötetet összeállította és a szöveget gondozta

TÓTH GYULA

DERKOVITS GYULA

Dózsa-sorozatával

Az előszót

JUHÁSZ FERENC

írta

© *Szépirodalmi Könyvkiadó, 1972*

Századom szülöttei, századom gyermekei, utolsó évtizedeink születtei, ti, férfiak és asszonyok, serdülő lányok és növekvő legénykék, ifjak és vének: mit tudtok Dózsa Györgyről? Mit tudtok Dózsa Györgyről, a lángelme-konokról, a lángelme-tisztaságról, a lángelme-kevélyről, a lángelme-féktelenről, a lángelme-egyszerűről, a lángelme-akaratosról? Mit tudtok Dózsa Györgyről, a századokkal ezelőtt megöltről, az évszázadokkal ezelőtt megevettről, fölfalatottról, megsütöttről, összerágottról, kiokádottról, leköpdösöttről, tűzzel és röhejjel, gúnnyal és csillag-fehérre izzított ökör-szájkosárral megkoronázottról, akinek húsát úgy ették, úgy rágták, úgy nyelték, úgy harapták öklendezve és zokogva, jajgatva, ordítozva és hörögve tébolyult gyönyörtelenséggel, részeg istentelenséggel és vad vakogással, vak ember-csaholással gyáva és rettegő, elbambult és árvaságba-gyömöszölt, az árulás, hűtlenség és mindenképpen-élni-akarás lángoló szőrzsákjába gyömködött hívei, emberei, barátai és vele-együtt bátran öldöklői, mint kiéheztetett ősz komondorok, gyáva párducok, reményük-vesztett pettyes rettegések: az álnok és szegény, árva, bolond, bitang, tehetetlen, élet-mohó, bűnhődni-se-tudó és a teremtésért-is-bűnhődni-akaró, bamba, bánattalan, buta, élet-nyomorult, halál-szegény, akasztásra-váró, kihegyezett karóra síró varangyosbékaként rádöfésre váró, nagy kerekekre rákötözésre váró, lőcsökkel, rücskös husángokkal, vaskos durungokkal csontot, koponyát, húst, hitet, jajgatást pépesre, véres emberkásává tördelésre váró harcosok, a tegnapi szabadság szegényei, a hajdani szabad láng, lángtisztaság és aranypiros, aranyzöld lángcsipke-taréjlás egyszer szabad és egyszer boldog forradalmi szegényei, a szabad szép szegény-nép, az élni-lehetetlen, a gyűlölködésre-boldog, a gyűlölni-sose-boldog árva, tehetetlen, jó, tudatos, keserű, elnémított, századokig robbanásra-váró, rejtelmes és egyszerű szegénység. A nép, a nép, a tegnap-büszke, a tegnap-dacos, a tegnap urat és úr-szolgát dalolva öldökölni kész, a gyilkolni sohase akaró, a gyilkolásra-sohase-szándékú, a tébolyult és részeg bosszút-állásra sose-kegyetlen, a megbocsájtó és elfeledő, a szorgos és szorgalmát bolondúl szerető, a bánatát ismerő és bánatát bánata virág-gyolcsaiba, puszta-kopár és liliomerdő dalainak ráncaiba, vadkalász-örvényébe és forró sivatag-redőibe rejtő szentbonyolult egyszerűség és mindenség-bonyolúltság, a nép, én szegény-népem, mi szegény népünk: a jobbágy-Magyarország! Mit tudtok Dózsa Györgyről népek és nemzetek fiai, gyermekei, mások, országok szülöttei, mások, akik éltetek tán múltatokban is boldogabbúl és gyönyörrel-teljesebben, akik éltetek talán nem íly

mocsárba, lápba, sásba, nádasokba, vadon-erdőkbe és dübörgő rengetegekbe, sóhajos, csipkés messzi zöld vadonokba, aranyránc-végtelen, tücsökszó-mindenség pusztaságokba szorítva és nyomorítva, ahol a csönd, mint a képzelet-pokol lángja: fehér, ahol csontot tör, szívütést bénít farkasok vonítása, medvék bömbölése, sasok fekete kiáltozása, madár-anyák sikoltozása, a láp fekete laza büdös fortyogása, büdös végtelen füstje, vad keserű gőze. Mit tudtok Dózsa Györgyről, népek és nemzetek szülöttei, mások, talán velünk-egy elnyomottak és kiszolgáltatottak, ti is mivelünk szegények, az egy-nyomorúság történelmének szülöttei, ti, Dózsa Györgyről tudtok-e valamit, szegénység-történelmünknél valaha boldogabbak, vagy egyformán velünk boldogtalanok, egyazon elnyomás népei, gyermekei, ti, szegények, büszkék, alázatosak, kemények, okosak, reménykedők és mindíg-jövőtakarók, s ti népem jelenkorának szülöttei, ti: emlékeztek-e Dózsa Györgyre, tudtok-e valamit Dózsa Györgyről, az Ítélkezőről, a Tisztáról, Okosról, a Kevélyről, Gyöngédről, a Testvér-Rajongóról, a Boldogtalanról, a Győzelemben-Bizonyosról, az Elbukásban-Védtelenről, az Elárúltatottról és Megsebzettről, a Kigúnyoltról és Kiröhögöttről, a Rettegettről és Ijesztőről, a Bölcsről, Dühöngőről, Konokról, a Csillagpoklok-Tüzétől Átitatott Szavúról, Hajdani Urainál Mindenben Többet Tudóról, a Rémületet-Reményt-Hirdetőről, az Urakra-gyászt, Szegényekre Virág-vígalmat Hozóról, a Töprengőről és Kigondolóról, a Büszke Diadalmasról és Vigyázó-Elméjűről, aki önmagát akarta emelni föl a népben, aki népét fölemelni akarta szívében és a hazában, hogy kenyere, szabadsága és vígalma legyen, öröme termékeny szép öröm, gyásza csak tiszta gyász, egyszerű, mint az Isten-szívének tér-ősfeketesége, telehintve a végzet-csillagokkal, hogy élete élet legyen, élet, élet, tiszta tavasz és tiszta tél, tiszta ősz és tiszta nyár, élet, mint az eső, a lepke, a madár, a csillag, a virág, a hó, élet, ne gubancos Rettenet-Ország, ne összetorlódott kőlapok fehér tajtékzás-tengere, szikrázó fehér temető, vérző fekete őséjszaka: urak tomboló fáklyafényes víg vigalmi éjszakája csak, ahol citera szól, kürtök riognak, dobok döbögnek, kupák habzanak, ökrök lángolnak, mint mennyből-letaszított vezérősangyalok a Sátán gyémánt-rúdjára dőfve, s ringyók vihognak mezteleníl, nagy, kemény, részeg nyállal teleköpdösött csecsekkel, részegen. Valamit tudtok-e Dózsa Györgyről, az Ítéletet-Kimondóról, a Reményben-Akaratosról, Urak-Gyászáról, Szegények-Húsvétjáról, a Remélni-Élők Szegény-Királyáról, a Boldog Habzó Kegyetlen Tiszta Bátor Okos Népforradalom Vezér-Fiáról, a Tanúltról és Hadi-Okosságban, Ember-Tisztességben kimúvelt Tiszta Főről, a Végzetes és Elhalaszthatatlan Népforradalom Szegény-Királyáról, akit úgy sütöttek meg a Gyávák, a Hatalmukra Kevélyek, a Nemzet-Féltést Hazudozók, a Vaspikkelyruhás Vaspikkelykesztyűsen Tapsolók, a Szent Himnuszokat Hörgő Úri-Bugyogósok és Vér-redős Palástú Igehirdetők, akit úgy sütöttek meg égő vas-trónon, röhögve és vígadva, rettegve mégis mocskos szívükben, mint gyémánt-agyarú tajtékos vadkant, tejút-sörényű király-vadat, s akinek húsát zabáltatták nyomorúlt híveivel és megkergűlt embereivel, zöld hányadékukkal, véres nyálukkal és híg excrementumukkal magukat-összemocskolt és ágyékszőrüket, szőrös combjukat,

térdüket, lábukat ejakulátumukkal és urinájukkal összefolyatott rémület-fiaival, hogy zabálják csak az Ősdisznó-Vadat, a Fekete-Sörényű Ősdühöngést, a Rézbozont-Szügyű Keresztet-Elárulót, hadd lássa, hogy eszi őt, hadd lássa, hogy eszi, hogy falja, hogy harapja, hogy zabálja önmagát a kerge, gyáva, ostoba, bamba Nép: a Nép, aki akart valamit, a Nép a bamba bitang, a gyáva kegyetlen, aki akarta azt ami Lehetetlen, Neki-Amit-Nem-Szabad: azt akarta, akarni amit neki nem lehet: az Ostoba, az Úr-Tiszteletlen, a Rabló, a Gyújtogató, az Öldöklő, a Bamba Paraszt, a Kerge Vadszamár! Mert csak kenyeret akart és tiszta szép hatalmat, mert csak szerelmet akart és tiszta szép tavaszt, bizható okos szép hazát, akarta tudni Tavasznak önmagát, csillagos, holdas tiszta éjszakát, nemzeni gyermeket, lőni vadat; halat, teknőcöt, rákot, nyulat, fácánt, tobzódó szarvasokat venni ki magának a Bőven-Vehetőből, a Zöld-szőrű, Fehér-gyapjú-fonadékú Természet-Zsákból, az Elvadult és Elbitangolt, Burjánzó Hazából, csak Önmagából, végre Önmagának. Tudjátok-e Dózsa György ki volt? Mit tudtok Dózsa Györgyről: népek, nemzetek, népem szülöttei, ti, akik e század gyermekei vagytok, s lesztek talán a jövő század vénei majd, új nagyapák, nagyanyák, dédszülők, ember-ősei az új ember-jövőnek; mit tudtok Dózsa Györgyről:szülöttei az atom-kornak, a tudomány kegyetlen és okos századának, Csodálatos Korom Gyermekei, akik más égitestekre léptek tétova és bátor lábbal, s ott ugrálva más égitestek füstölgő gyémánt-porában, lángoló örvényű zöld üvegporában, lebegve-lépegetve ott fényaranylemezek függőleges, vízszintes, ferde és legyezős izzó anyagában, lila térárnyékok, dolog-árnyékok csipkés hasábjaiban, az űr fekete határtalanságában, a fény és árnyék mértani űr-metszeteiben, lila kristályanyag-terében: fém-üveggumi-műanyag-buborékarcu nehézkes űr-búvárruhában, rovarcsápszerű radarantennák, fura és titkos terepjáró autók, fémpókként lépegető és hernyótalpas, küllőkorongos szerkezetek, elektromos agyak, és számítógépek, oxigénpalackok, fémpamacs-tapogatók, televíziók, művelt szerkezetek, fém-kaportányér csápok, rádióadók, géphernyók, csuklós fém-ásók, fém-sáskaszájak, mereven-mozgó fémkezek tudásától is segítve a világegyetem-lét titkait kutatjátok, a mindenség-őskeletkezés, az ősgolyó-csillaggá-szétrobbanás, az idő-kezdet, az ős-sötétségből a térkezdet és tér-anyag-kezdet kialakulás, az őscsillagokká-szétdurranás ősidő-elejét keresitek az anyagban, a kőzetekben, a porban, a csillagzó kristályüveg-salakban, s hoztok az Emberiségre új Lét-Reményt, vagy új Háborút, Végleges Halált, Pontos Pusztulást, ti, a Század Mai Gyermekei, akik forogni más égitestről: Földünket, e csöpp zöld golyót, e kék buborékban, kék magzathólyagban lebegő égitest-embriót, bolygó-magzatot lassan pörögni látjátok, ahogy függ a tűzpontokkal tenyésző fekete Őstér-Semmiben, a Virágzó Fekete Ősvákuum Tisztaságban, akik látjátok a Kicsiny Zöld Golyót: Jövőnket, Múltunkat, Temetőnket, Jelenünket, Szenvedésünk, Örömünk, Reményünk és Éhezésünk Csöpp Életgolyóját, a Földet, az Emberi Valóság Örök Szülőanyját és Örök Temetőjét, Nagy Századom Gyermekei, tudjátok-e, hogy megölni Dózsa Györgyöt sohasem lehet, hogy megsüthették, hogy megehették, hogy vérző eleven szívét fölzabálhatták, fejét levághatták, lábszár-

csontjait, karcsontjait megtörhették, hogy hamvait a vad őszi szélben szétszórhatták: él mégis ő és születik mindíg újra! Mert mindíg lesznek Új Dózsa Györgyök! Mert mindíg lesznek új Dózsa Györgyök, Tiszták, Kemények, Küldetést-Vállalók, Reményt-Vállalók és Halált-Vállalók, lesznek mindíg Új Dózsa Györgyök, születnek mindíg Dózsa Györgyök, Újak, Harcot-Vállalók, Vezérséget-Vállalók, mindíg születnek Dózsa Györgyök, Újak, amíg emberiség az emberiség, amíg e Földgolyón ember él szegényen, elnyomottan, elvadítottan, éhezve, megalázva és megszomorítottan, szelleméből-kifosztottan, tisztaságában-meggyalázottan, emberségében-kitaszítottan, szomjasan és éhesen, szellemében megtiportan. Húsát ha velünk meg is etették, égő husát, ha faltuk is szörnyü árulásban, mert mi esszük meg mindíg önmagunkat, mert velünk etetik meg mindíg önmagunkat, mert mi zabáljuk föl Virágzó Akaratunkat: az a Szív szívünkben kivirágzik, az az Akarat bennünk förgeteg-lombját kinöveszti, az az Erő a csillagokig tenyészik csontjainkból és koponyáinkból kemény tüzével, s benövi virágzó tűz-bozontjával a szegények, éhezők, megnyomorítottak több-Emberiségét. Az az Indulat mibennünk újra nő. És leszünk mindíg-új Dózsa Györgyök, a bujaságot, butaságot, gőgöt, elnyomást, keresztet lerombolók, a vidám, büszke vad diadal fehér ősistensörényhajú piros csődörcsikójával a Tél Fehér Szívén Tombolók, tűz-koronára ítéltettek, kopár és vad tűz-trónra láncoltak majd: szívünkből-kipatakzó élethimnuszokkal, vad szánkból patakzó átok-énekekkel: a nép szívében, a népek szívében, a szenvedés szél-zuhogásában, a világűr fényes vak szelében rettegő zászlónkon a szegények hitével, gyászával, örömével, dühödt szent akaratával.

Juhász Ferenc

TAURINUS ISTVÁN
(1480–1519)

Stauromachia
id est cruciatorum servile bellum

Részletek

ELSŐ KÖNYV

Bakács Tamás római útja és hazatérése.
Dózsa György fellépése

ELŐHANG

Íme, a lélek hajt, hogy zengjem a szolga-csatákat
és a magyar földet dúló nagy bűn vezetőit,
szolgai köznépnek bősz csődületét s az okát is.
. . . . . .

BAJOKOZÓ: A PÉNZ

Mily keveset tudtok s mit hisztek el, ostoba ember!
Álom, az étel, a bor foglalja le minden időtök
s ritkán éritek el csak az emberi kor közepét is.
Íme, a pénz, az arany, mit a kard s a halál se riaszt meg,
emberi minden szent törvénynek a felkavarója
pénz, csak a pénz. Fő rossz, első baja mind a bajoknak.
Vész és méreg a pénz, hitvány javak alja, legalja.
Mindig a pénz indít vad háborúságokat és a
békés nemzet közt emiatt lázad fel az alnép.
Jár a nyomán a halál, a viszály, a csel, esküszegések,
számüzetés meg a harc, rablás, orzás, a hamisság.
Benne keresd bűnök gyökerét; légy bármi nagy ember,
annál jobban hajt az aranyra a kapzsi mohóság.
. . . . . .

DÓZSA ELSŐ BESZÉDE

– Megvallom bizony én, nincs mód felhánynom atyáim
címereit, rangját, diadalmakat ők nem arattak:
ámde ha itt az idő s kívánja az ügy, mutatok fel
lándzsát és lobogót, pajzst és kardot buzogánnyal,

sebhelyet is számost, mik a testemet összemetélték.
Ily címert nyertem veritéken az önnön erőmből
s büszke vagyok rá, hogy nevem ily címer nemesíti.
Szebb e nemességem, drágább, mint az, mit a léha
nagyratörés szerzett álérdemekért igaz úton
vagy csak igaztalanul s örökölték azt az utódok.
. . . . . .

KITÖR A PARASZTLÁZADÁS

Kúnság-szerte kigyúlt a nemesség birtoka, háza;
hullik a vér a tüzes fakarókba huzott nemesekből.
Lobban a tűz, fut a láng és egyre kiterjed a tűzvész.
. . . . . .

MÁSODIK KÖNYV

Koronatanács. Dózsa György ceglédi beszéde.
Báthory István hadba indul

AZ UDVARONCOK HADI KÉSZÜLŐDÉSE

Bár az urak lelkét megzsibbasztá tehetetlen
rémület, íme fagyott vérük most újra melegszik:
dárdát fog kezük és már is sűrűn kaszabolnak.
Fegyveresen most már ők támadnak, de serényen.
. . . . . .
Arról nem szólok, mit gondol az emberi lélek;
vajmi hiszékeny is ám. De eképpen szólt az a Székely:

A CEGLÉDI BESZÉD

Nincs tudományom bár, soha én papolást se tanultam,
bölcsőmtől fogvást – de ha hallgattok figyelemmel,
mondhatok én is olyan szónoklatokat, miket egykor
hallgattam magam is, még ifjukoromban a kámzsás
szerzetesektől, kik fenn szószékről predikáltak.

Tudjátok, hogy a jó nemesek hitvány pereputtya,
annak örül most is, hogy ősei címet oroztak.
Csakhogy az ős címer nem tesz senkit se nemessé:
virtus kell hozzá, nem gőg a valódi nemesség.
Virtus a bölcsnek a cél – és tiszta szabály, hogy a jámbor

elmegy a nagyfedelű, a gerendás, szép palotákból;
él a szegény módján: nem kedve erőszak, irígység.
S ennyi viszonság közt, sorsának ezernyi bajában
most a szegény néz csak büszkén fel a csillagos égre.

Hajdan a rút káosz formátlan anyagja korában,
még amikor nap, hold sem fénylik a gyatra világra,
isteni törvényből minden megkapta alakját,
állandóság lőn s képet nyert mind a teremtmény:
ekkor a mindenség, a teremtés Mestere, Atyja
porból Ádámot formálta, az emberek ősét
és bordájából melléteszi társaul Évát.
Hát kicsodás volt ott főrend, a király meg a császár?
Hát a lovag, nemes úr? Mindünknek egy atyja: az Isten,
Ő az urunk – más úr nincs kívüle senki mirajtunk.

Nagy vala Róma, e föld hódolt neki hajdan egészen,
gazdag a patricius, de nevét szerzette szegény kor.
Szántott Serranus diktátor a görbe ekével;
cséphadarót markolt Fabius meg a Fabricius törzs,
csépeltek kérges tenyerükkel; ugyan lecsepülték
azt, aki párnázott kerevetre feküdt le pihenni:
nem nemes emberhez volt az méltó. Derekuknak
nádgyékény kellett s amikor korgott a hasuk már,
tölgymakkot szedtek s hörpöltek a tiszta patakból.

Úri barom nép most csak szórja, fecsérli a pénzét,
más ember kárán nem rösteli lesni a hasznát
és a saját kárát nem bánja: fizetteti mással.
Festett arc, fésült hajzat, pirosítva az ajka,
napkeleten termett mirhával a teste bekenve,
szaglik a hajzata is, piperés valamint a leánykák,
minden kéjt kitanul, próbál minden puhaságot,
cifra ruhája piros, lánc, násfa fityeg kebelére.

Méltán vesznek el ők! Hadd marja csak őket a nagy gond!
Őseik-adta szokás már semmi nekik, noha mégis
mímelik azt, de szerény étek sose jó, sem elég a
tékozló fiunak. Dédjük vagyonát meg az apjuk
összeszedett kincsét tenger lakomákra kiszórják.
Hej, milyen éhes nép! Folyton folyvást csak ehetnék,
hosszu időn ami gyűlt, elfőzik egy éjjelen által.

Forrásvíz sohasem kedvukre való gyönyörűség,
telt a hasuk mindig, nem kell oda koznapi étek,
illatosítva nyelik a külországból behozott bort;
s messze vidékről hord számukra hajó pecsenyéül
ritka madárkákat, teljék vacsorára, ebédre.
Bezzeg ugyan fontos, nem vétik el azt a világért,
mily mód szabdalják fel csirke husát meg a nyúlfit;
kell is ehez bizony ám jó nagytudományu szakács is:
annak a kése szalad, darabol formás szeletekbe.

Azt tartják, hogy erény lebzselni király közelében
és az üres fecsegés ott kellemetes magatartás.
Arra hiúk, büszkék, hogy a vétkeiket mutogatják,
orcátlan fecsegik, ha mi bűnt cselekedtek: a nép közt
hadd terjedjen a szó, hadd járja az utca piarcát.
Isteni törvény sincs, nincs emberi jog sem előttük:
áru a bíróság és áru a drága igazság.
Ott az igaz nékik, hol legmagasabb az ajándék.
Szégyene nincs, hiszen úr; megszokta, hogy azt, ami tetszik,
megteszi bűn nélkül. S nagy erő van a hosszu szokásban,
így a szokásból lesz megrögzött bűnös az ember.
Bámulják az erényt, sok szép szóval kidicsérik,
mint pávát a gyerek: de elég csak látszani jónak,
nemhogy lennének – csak az özvegyeket noszogatják,
megfertőzik a lányt, meg erővel a tiszta menyasszonyt
és megszennyezik ők házas nyoszolyák örömét is.

Feslettségüknek nincs gátja, határa, szemérme.
Tisztes urat játszik s korhelyként éli világát,
adja a nagy virtust, ráncolva a homloka zordul.
Vád, csupa vád, ha való igazat kell mondani róluk,
mert csak a szájuk jár, fűt-fát, mindent csak igérnek.
Kívánják, de nem is, ők sem tudják, mit akarnak.

Orruknál vezetik jobbágyaikat – mi se fontos:
csak zsebelés. Szóval s tettel csakis erre vadásznak.
Szép kikelet fuveit, nyár búzafejét, a gyümölcsöt
ősz idején s a telek felhőit, a port sivatagban,
égen a csillagokat hamarabb számolhatod össze,
mintsem a bűneiket mind sorra nevezve sorolnám.

Hej, be nehéz minekünk, rabszolgai sorra lenyomtak,
összeharapva fogunk, megkötve cipeljük a jármot.
Most ha az alkalom int, hágjunk a fejére a gaznak,
zsarnokaink ellen helytállni velünk az igazság!
Adjatok énnékem törvényt, hogy eképp cselekedjek!
Szükséges dolog ám: a királyokat is letiporjuk
és szabadok lettünk. A nemesség semmi lesz immár.
Vesszenek új jogaik, hadd vesszen a régi kiváltság!

Halljátok szavamat, most halljátok figyelemmel!
Osztozom én veletek mindig, ha mit ád a szerencse:
Nem leszek én uratok, se király: bajtárs maradok csak.
Azt teszem én mindíg, ami tetszik a népsokaságnak,
megteszem én szivesen, lerakom koronámat elétek
s készséggel veszem azt, amiképp ti felőlem itéltek.
Jót hoz az új uralom, mert országlása szelíd lesz.
Hogyha a pillanat int, ne remegjen a szívetek úgy se,
szembe ha jön veletek s látjátok atyátok, öcsétek.
Másra ne gondolj most, de szeresd magadat legelőször.
Porba esik mostan mások pecsenyéje – be jó lesz!
Torlás járna ezért máskor, node most nekivágunk.
Rajta, szeresd magadat, biztos lesz most diadalmunk.
Így a külországok szintén hódolnak előttünk.
Lanyhavizű Indus mellől a fagyos Maricáig,
szittya Dnyepernek partján s Tájó vize mellett.
Nékünk szolgálnak majd rest arabok meg a Ganges
habjai és a Vörös-tenger mellékei szintén.

AZ ÖRÖKÉLETŰ KÖLTŐ

Tisztel a mostani kor, tisztelnek majd a jövendők.
Írók tollából testes könyvek kerekednek,
távoli századokig hirdetve, amit cselekedtünk.
Gyatra papírba tehát méltán vetjük bizodalmunk
s tiszteletet nyer majd mindenkor a nagyszavu költő:
nem feledik soha így e PARASZTI HÁBORU-mat sem.
Rajta, lakoljanak ők hát s még a futót se kiméljed,
míg e dühös fenevad-csordát megaláztuk, e szívós
medvénél bőszebb képet mutató uri rendet.
Senki se tágítson soha egy tapodtat sem előttük! –

Így szólott s a futót ösztönzi szavával; a bosszú
szállja meg így valahányt – hiszen int a remény: a szabadság
s ez főképpen a cél. Tetszett mindüknek a szózat.
. . . . . .

A PARASZTSÁG FEGYVERKEZIK

Észleli Székely György, had támad a tábora ellen,
fegyvert fog maga is, kivonult amazoknak elébe.
Társaihoz szólong, bíztat, diadalmat igérget.
Kardja van eggyének, de kaszát ragad ottan a másik,
ennek a fegyvere íj, amazé meg a röpke parittya,
és sokakat láthatsz pusztán fene cséphadaróval;
kis kapa, nagy kapa is bőven forog ott a kezükben.
Volt, aki nagybuzgón a kapát s az ekének az ércét
olvasztván, abból új fegyvereket kalapált ki,
mégis a többségük csak kajla kaszával igyekszik;
ásót forgat amaz, más bízik a görbe husángban,
más boronája vasát, mellyel csak lágy rögöket tört,
vas kötelékkel erős szőlői karóra kötözte.

HARMADIK KÖNYV

A nagylaki csata. Az urak veresége. Csáki halála.

Báthory – hektori hős – kívánja a harcot azonnal.
Hű társul vele tart a csanádbeli püspök, a híres
Csákiak ágából eredett Miklós nevü főúr.
Mindkettő nagy szív, kettő virtusra egyenlő.
Megvetik ők a szegény pórság tömegét s kicsi hadjuk
vad-hebehurgyán ront a paraszt tábor közepéig.
Rögtön a kürt riadoz rettentő vad recsegéssel,
reszket a lég nyomban, durván kirikolt a tülökszó,
trombita is harsan, jeladása kavarja a szellőt
s messze a csillagos ég tetejére hatol fel a zengés.
Számtalanul sok kard röppen ki reá hüvelyéből.
Szemben az ellenség, indulnak azonnal elébe.
Hirtelen éri zavar, megbomlik ezért a parasztság,
rendbe sem áll, csak a pajzs védelme mögé lapulódik,
összeszorult a tömeg s csak retteg a fegyveresektől.
Nagy vereség lőn így: ott vassal folyt a csatázás,

itt csak a félelem ül, bénulva bevárja a gyilkot.
Felrobogó lovasok sebesen nyargalnak a talpas
ellenségre, vasas lándzsák hegye vág a tömegbe
tág ösvényt: forrón kaszabolnak a kardok.
Sűrűn rázuhogó vágás hármas páncélon is átüt.
Ármányos, bátor Székely felbukkan a zűrös,
megriadott népből, buzdít, noszogat csapatonként.
Erre jutalmat igér, lelkükre beszél amazoknak,
hogy ne remegjenek és sose féljenek ők a haláltól.
Népe eképp buzdul, míg ellene félemedik most.

A NAGYLAKI CSATA ELSŐ NAPJA

Már lehanyatlik a nap, jön az alkonyat és feketén az
éjszaka kél, s sötét, s ez félbeszakasztja a harcot.
Csillagos ég van, alant sűrűn gyúlnak ki a fáklyák,
harmatozik, dé közé sűrűn vércseppek is esnek.
Sűrű, sötét ez az éj, tűz villan elő a homályból.
Vérbe esett ma a hold, úgy jár szekerével az égen.

A CSATA MÁSODIK NAPJA

Új hajnal támad, de borús, szomorú: keleten nem
kél fel a nap ragyogó arccal, sugaras hajazattal,
sárga ruhát se terít a világra, de gyászködök ülnek
bús-feketén s a napot belefojtották a homályba.
Székely, a bűnre törő – jobbágya töménytelenül sok –
Báthoryt és népét most körbekeríti hadával.
Már csak a fegyver volt Istvánnak a puszta reménye,
mert kisded seregét ügyesen csak erős katonákból
s harcba mohón rohanó ifjúságból toborozta.
Most a paraszti sereg mindenfele körbekeríti
ezt a nemes csapatot s támad. Hátát a nemesség
egymásnak veti ott s úgy védi magát a dühödt nép
ellen, amely távol forgatja hiába kaszáját,
mert az üres levegőt vagdalja csupán a karókkal.
Rászerelé a paraszt most hosszu fatörzsre kaszáját,
így az ellenség közepéig elér, kaszabolja.
Rettenetes puskát fognak rá szemben azonban:
vet ki tüzelve golyót, leteríti, szalajtja a népet;
Reng a magas levegő, mely táborukat beteríti
és füstöt kavarít a tüzes, nagysúlyu golyóbis.
Mennybül az éj leborult s lándzsákkal volt teletűzve.
Hátat adott a paraszt, fut a talpas, utána lovasság;
üldözik és vágják, futamítva tovább a futókat...

DÓZSA GYŐZELEMRE VEZETI FUTÓ HADÁT

Már a szerencse, a harc kétséges lett. A parasztok
futnak már. De vitéz Székely most váltig igyekszik:
újra begyűjti hadát, új harcra, csatára vezérli.
Báthory már fáradt, csüggedt, fáradt a nemesség.
Trombita nem harsan, bágyadtak a lándzsatörésre.
Most lesz a döntés majd! Kétséges még diadalma
mindkét tábornak, mert csalfa a harci szerencse.
Végül az úri erők megtörtek a számtalanul nagy
köznépség erején, sebesült immár valamennyi.
Röppen a nyílvessző és egyre fogyasztja csak őket;
lesből lándzsa esik; mellettük a nádas okoz bajt:
rejtekből kitörők szúrják beleikbe a fegyvert.
Volt, aki bunkóval sujtott a csupasz koponyákra;
volt, aki még küzdött, mégsem menekülhet el onnan,
várja hideg tőrhegy; megfordul sok, futamodna
s hátulról buzogány loccsantja, lebukva, agyát szét.

BÁTHORY MENEKÜLÉSE

Éjszaka lett. Csillag nem látszik az égi borún át.
Báthory már kimerült, leverék a paraszti csapások
gyors paripájáról. Vegyesen heverének a holtak:
köznép és nemesek – s ő fekszik a holtak alatt ott,
névtelenül, hosszan s álom nem jött a szemére.
Zsibbadtan hever ott, ájult, kábult a sebektől
és a vezéri sisak belapult töredéke szorítja,
homloka is véres, buzogány sujtott a fejére.
Hajnalodott immár, de az éj felhőtakaróban
rejtőzött, csupa köd terjeng a sötét levegőben.
És mire új nap lőn, a vezér elbújt a mocsárban,
nád közt, nem távol s próbálja kijátszani sorsát.
Mélyen a sárba bujik, lappang rejtőzve napestig;
rettenetes helyzet, kockára dehogy teszi éltét.
Mert aki még élő ott megmaradott, a dühös nép
átkutatott mindent amiképp a vadászi kopóhad
fölveri mély berkét s a vadak nyomait szimatolja,
mígnem utána talál: csörtet dühödötten a pórság
és kit előfog még, a nemest poklokra taszítja.
Most aki meg nem bújt a vetésben, a fák tetejében
vagy rohanó paripán nem tört ki a szörnyű hurokból,
elfogják s a rabot vasláncokkal kötözik meg...
Megkötözik Miklóst – árok mélyére bukott le –

ó, a szegény, remegőn ott bújt meg az éjjel. Elérték
s őrizetet rendelt Székely melléje, kegyetlen.
Hőskaru Báthoryhoz kegyesebb volt ekkor a végzet.
Futni reménye se volt; egyedül lekerült a Tiszához.
Ott a fűvön legelő kis lóra talált; nosza fogja,
felpattanva reá, úsztat s így ér el a túlnani partra.
Kréta bikája eképp a vizen nem hordta a drága
Európát, valamint a csikó nagy gyorsan a hátán
Báthory Istvánnak kékké zúzott tetemével
átszökkent a folyón s biztos menedékbe vezette...

CSÁKI MIKLÓS KEGYELMET KÉR

Mind a nemes népség börtönbe került, a bilincse
nyomja keservesen. És így senyved, amíg az egekre
háromszor kel a nap, sugarával a földet elöntve.
Sokratesként tűrt Miklós, most ily szavakat kezd:
– Nagylelkű, ki vezér s bosszúra, haragra nem indul
és a bukón könyörül; megfeddi, ki ellene lázad.
Jó mértékkel mér, kegyes és a bocsánatot esdőt
nem veti el sohasem; készséggel elengedi, hogyha
megvallják a hibát. Mert bűntelenül ki sem élhet.
Lágyulj meg, szüntesd haragod, kérlek, ne dühösködj;
hadd a konokságot, zord Cátóként ne tekints ránk.
Szánandó az ügyünk, irgalmazz hát nyomorunkban.
Hulló könnyünkért, váltságdíjunkra könyörgök,
győzhetlen Székely, de vezéri nevedre, az égre,
hogy mindíg jó sors, mindíg a szerencse kisérjen
és a te jó szivedért nézd el kegyesen mi hibánkat.
Szolgádon könyörülj. Még szebb leszen úgy diadalmad,
hogyha az ellenség lelkét szintén leigáztad.
Nem leszek én fösvény s bőven mérünk valahányan.
Így tér el tőlünk a haragja a Mennykövezőnek.
Hadd meg az életemet s ezután a tiéd leszek immár
s kész vagyok én teneked szolgálni, mig élek ezentúl.

Ráfelelé Székely: – Gaz vagy s ha saját szemeimnél
is becsesebb volnál te nekem, csak gazfi maradsz te!

Csáki meg erre viszont, mondják, így szólt a vezérhez:
– Ó, mire jó haragod, hitvány, háromszoros orzó!

Hidd el, hogy nekem egy, ha lefekve, ha állva halok meg,
kard veszt el, ha karó; a halállal vége a kínnak.
Minden a földből lesz s ha megint odaér el a földbe,
mindegy már minekünk, hahogy áll-e magasra emelve
pároszi márványból sírkamra kihűlt tetemünkön.
Fényűzés, hiuság csak az emberi síron az emlék.
Balgatag, ó, minden gaztettet látnak az égből;
lassan jár, de elér a haragja az isteneinknek
s mennél később jő, annál nehezebb lesz a bosszú.
Nincs oly bűn, amiért később le ne sujtana torlás.
Mint ahogyan villám sujt, vág a magas hegyoromra,
mennyei fő hatalom nagy bűntettekre is úgy sujt.
Lassan jár, de elér bosszúja az isteneinknek,
lassan jár, de elér bosszúja is ám a királynak.
Én a nekem szánt kínt nyugton fogadom, te kegyetlen,
ó, te mogorva vezér: de neked keserűbb lesz a véged:
társaid esznek meg s a foguk tép szét darabokra!

Nem szólott többet. Végső hangjával az élet
elszállt testéből. Méltatlan módra veszett el;
ostoba hóhér jött, nekiment s átfúrta fehérlő
testének belső részét fene, durva karóval
és a szegény testet fennhagyta magasra meresztett,
hosszu karón s kilyukadt bőrébül a béle kifordult. –
. . . . . .

A MOZGALOM TERJED

Más tájékokon is nő, terjed a mozgalom immár
Pannoniában; ihol nőnek, szaporodnak a pórok,
elszaporodnak, mint mérges kígyók, gyülekeznek,
mintha ezer kaptárt elhagyva, kirajzana méhe:
most a parasztok is így elrajzanak és a majorság,
ház, falu visszamarad, megtelt a szegény Magyarország
öldöklésekkel; papok is jöttek s a kolostor-
béli barátok is ott jártak vezetőül a harcon.

PAPOK

Sem Máró, se Homér nem zengene róluk örömmel,
csak gyilkos szatirát írhatna poéta ezekről.
Balgatag és szökevény népség: agya gyönge, hevében
háborusággal kél s föltámad az istenek ellen;
kénye szerint tesz-vesz, minden bűnt sorra kikóstol.
. . . . . .

KÖRMÖCBÁNYA

...Közben a csorda paraszt sokaság mindenfele árad.
Körmöcbányánál kincset költ, izzad a hegység,
ezt azután pénzzé súlyszámra verik ki nagy ésszel;
készül a jó arany itt, az arany, mi a rossz sokaságot
harcba vezette – verik pénzzé ugyanitt az ezüstöt
olyformán, ahogyan szabják a királyi monétát.
Két hadirend rohan itt, riadás hangzik fel az égig,
így harsan meg a menny, mikoron lecikázik a villám
Ída hegyére s a völgy visszhangzik az ég morajától.
Nagy baj a gazdagság, a bajok legfőbb okozója:
méltán mondjuk el ezt itten, mert ímhol a polgár
csak lakomáz, beboroz, szerelemre hevülget
napról napra s a jódolgát megszokta ugyancsak,
merthogy igen gazdag s epikúreus ő igazában:
napkeleten ritkán szemléli, ha fölkel Apolló.
Mostan a háza remeg, fölserken a szörnyü zsivajra,
azt hiszi, hogy menten kőtornyai összeomolnak
és az arany tárnák meg a barlangok beszakadnak;
láthatod elrejtett sírok rémült remegését.
Dús kamarájából amíg ez nagykésve kimozdul,
másnál már a halál folytatja a kellemes álmot ...

NEGYEDIK KÖNYV

PEST

Mennek a nagy csapatok csöndes víz, ős Duna mentén;
egy rész kis sajkán, más nagy bárkán szeli által,
szálfákból kötözött tutajon megy a többi nemesség
át a habos folyamon, valamint magasorru hajókon.
Erre van egy helység, neve: Pest. A hegyeknél
lentebb van, de magas halmok tetejébe kinyúlik.
Napsugaras rétek vannak körülötte; a kéklő
mák terem ott, sokféle gyümölcs van a kertben
és a talaj termő; gyönyörű ez a pompa, az illat:
ápolt kertekből kivirulnak a sárga virágok.

Itt is a földmüvelők felvonták táborukat már,
part mentén mindjárt; a királyi sereg vele szemben
tábort járva kiállt; hosszú lándzsák sorakoznak ...

A PARASZTOK KEGYELMET KÉRNEK

...Ekkor a népségből kirohant a középre egy ember
és süveget vetvén, szólott a vezérhez e szókkal:
– Megkövetünk, kegyelem. Fegyverre csupán az a Székely
kényteti népünket; pártokra, csatára miatta,
féltünkben keltünk; bűnhődje meg ő csak a vétket,
ennyi sok ártatlant váltson meg az ő feje. Aljas,
rút dolog ám a nyomor: megvész, ahol ez van, az erkölcs.
Ez sodor el minket, zavar össze e szolgahadakba.
Hát könyörülj rajtunk! Engedd meg, hogy hazatérjünk,
hadd lássuk gyerekünk, nyoszolyánk, árvult maradékunk,
elhagyatott kedves kunyhónk, szeretett komaságunk:
mert hogy az otthoni füst ragyogóbb idegen tüzihelynél.
Végső vész idején mindíg van a bűnre bocsánat:
lágyulj hát meg ezért, fojtsd vissza szivedbe haragvó
indulatod s nézd el bűnét tévedt hadainknak.
Hadd jussunk békén haza és késő unokánkat
háboruság, csunya had mindétig messze kerülje.
Vesszen a jobbágyharc, soha míg a világ a világunk
és maradékunkból él bárki: paraszt ne akarjon
országolni. Dehogy kell pálca nekünk meg a város.
Hadd szántsunk a füves réten korhadt faekével,
hadd tömjük meg a csűrt sokféle derék gabonával,
csak magokat vessünk ekevágta barázda rögébe
és adjunk hálát az egeknek, amért a parasztnak
jó gondját viselik. Nem jut soha majd az eszünkbe,
hogy feketült sarlónk ismét vérrel vörösödjék,
ócska kapáinkat fényesre kapáljnk a földön.
És az adót, ha nehéz, földbért, ha igaztalan is lesz,
és a mohó uzsorát mind-mind lefizetjük ezentúl, –
s áldva magasztalván, nevedet sóhajtjuk az égre.

Erre felelt a vezér, a beszéde ugyan nyomatékos:
– Késő bánat már, „későn okosulnak a frígek".
Bűnre sosem marad el, mindíg el is éri a torlás
s torlástok méltán a bitó, a karó, a kerék lesz.

A GUBACSI CSATA

Rögtön a nedves száj harsantja a trombita ércét,
görbe tülök felüvölt, a csatára tüzelve rivalgó.
Indul a sok zászló, megkezdik azonnal a harcot.
Lárma riad, harsány. A hasakba hatol be a dárda.

Ám a vitéz nem tűr vereséget: a lándzsa nyelét, bár
kőrisből készült, eltördeli mégis izommal.
Nagybátran kardját kiragadja szoros hüvelyéből
és a tüdőbe hasít, a gyomor közepét beszakítja;
belseje megnyílik, bordája betörve, a sebből
árad a vér bőven, szennyével elöntve a földet.
Nagyhevesen rohan és csap a két sereg össze rohammal:
Szolgai mód ez fél, azt hajtja a büszke szabadság.
Nagy csata volt, szívós viadal, dühödött hadi rendek.
Hulló lándzsáktól odavész nagyjára a köznép
és örök álom hullt feketén, lecsukódva, szemére.
Jó patkós paripák a nyakára, fejére tapostak,
horgas szablyákkal kaszaboltak emerről, amarról;
ezt lóról leveré, azt földön ütötte le lándzsa.
Rengeteg ember volt, aki vesztéből futamodva,
összerakott kézzel hajlik s a habokba beugrik
hirtelenül; két part visszhangzik azonnal a jajtól.
Örvénylő a folyó, úsznak, vergődnek a sodrán,
mentik az életüket, legalábbis eképp igyekeznek;
most a habokba alá, háromszor a mélybe merülnek,
háromszor veti fel levegőre a víz a halókat.
Ám noha Portumnust győznék úszás-evezéssel,
vagy Glaucust, a vizek újdon lakosát, a nagyéltűt,
azt, aki Euboián jó Anthedonát segitette:
nedves testüknek súlyát nehezíti ruhájuk
mégis. – Ezért mostan zokszóra fakadnak eképpen:
– Nincs titok Isten előtt, jól tud sorsunk ura mindent!
Itten a sodró, mély örvényben elér a halálunk,
mást nem is érdemelünk. Amidőn levegő meg az élet
elhágy bennünket, nagyzagyván összekuszálunk
káromlást s áldást, szent óhajtást meg az átkot.
Isten urunk letekint s megitél igazában e bíró.

Lelkük e szóra kiszállt, testük meg a vén Duna habja
mélyében lemerült, ez a nagy víz lőn temetőjük.
Más részt elfogtak s aki foglyul esett, köteléken
sínylődik, keze fáj; mások vasláncra verődtek
és amidőn a kovács nem tud már verni bilincset,
használnak bükkfát s kőrisvesszőt kötelékül.
Már rakodott tutajok hordják a Dunán a ruhákat,
fegyvereket s prédát, jut is ennek, amannak.
Ott kérges tenyerek remegő evezőkre feszülnek

és a hajós retteg, zsákmánya mogorva, ijesztő.
Egy részük szekeren Buda vára felé veszi útját,
Pestre terelnek mást, renddel jár hosszu menetjük.
Utca során ujjong diadalmi utuknak a népség.

Hátrakötött kézzel ballagnak a pórok; az arcuk
vérbe borult váltig. Meglátta a népet Ulászló
és megesett rajtuk szive, így szólott a király úr:

A KIRÁLY SZÓL A PARASZTOKHOZ

– Ejnye, mi lelt, te paraszt? Mért fogsz a kezedbe te kardot?
Mért hagyod ott az ekét, mért hagytad el otthon a telket?
Kell-e bolondos harc? A fejedbe ki rakta e bajvészt,
szolgai hadra ki vitt? Ó, köz-soru, balga teremtés!
Bezzeg előbb váltig legelő kecskédnek a tőgyét
dícsérted s nádas kunyhód vala szemben az éggel;
hogyha a villám hullt s Jupiter rémíti a földet,
künn a szabadban hálsz, úgy tűröd az éji viharzást.
Orcátlanság volt a gyümölcsöt, a kertet, a földet
otthagynod cserben! Nem az-é legelőször a dolgod,
hogy szőlőt telepíts s ha a gaz fölverte barázdád,
gyomlálgass; az ekéd feltörje a földet, a rétet.
Jó szekered nyikorog, fogjad be, vezessed az ökröt!
Halni erényben jobb ugyebár, mint élni latorként! –
Rajtatok én győztem s most vissza is élhetek ezzel;
mind leölethetlek. De bukásotokon könyörültem:
mert illő, ha magán is győz a király, aki győzött,
veszteseken könyörül, de a gőgösöket megalázza.
Ez méltó hozzánk, diadalmunk bére legelsőbb:
azt, amit úgy kíván, adjuk meg a vesztesek üdvét.
Menjetek el haza hát s amit elhanyagoltatok eddig:
termeljétek a bort, a kalászt, szántsátok a földet,
ócska, lyukas, zsindelyt foltozz meg a ház tetején is .–
Ám te, vezér, nyomorult, klastrom szökevénye, te Lőrinc,
egyhúron pendült cinkos több frátereiddel
s többi kolomposok is, ti a tűzre kerültök, a rostra!

ÚRI HÓHÉRMUNKA

Balcsillagzat alatt, boldogtalan óra szülötte
lett ama szörnyü halál, a kegyetlen végzet, amely most
újdon kínt költött, meg nem könyörült az itélet:
Sápadozó testek gyötrődtek a kínba, halálba;

tagjaikat tépték – ős Pentheus ért ilyen órát.
Elvágott, kitekert inak, ujjak a kézen, a lábon,
kar, könyök és lábszár, térd, comb darabokra törődik,
szétmarcangolnak cafatokra tüdőt meg a hónaljt,
szívet, a bélt; szíjjat, hosszút hasogatnak a hátból
hóhérok s embert, elevent nyárson sütögetnek.
Soknak a féligsült testén több seb feketéllett,
mint amilyen kék-zöld volt Théba szülötte, Ophytes.
Fel ki sorolhatná, hány csepp hullott ki az égő
testekből! Nincsen Hellespont tengerölében
alga se annyi, silány, s vaskos hullámokat is nem
vág fel olyan számost sziklás partján az Ióni
s Adria-tenger. Elég, kisütődik minden idegszál,
mellkas, a belső rész, megroncsolt tagban a rostok.
Tűzbe csurog le a vér, tépett vállból lecsöpögve.
Mintha tavasz táján olvadva megindul a hólé:
fej, nyak, has, csípő úgy ontja a vért feketén ki
s ocsmány tócsákká terjeszkedik árja a földön.
Jobbágy jajszava kél, felhangzik a tűz ropogása,
csattan a hóhérbárd, felüvölt, akit ér, lezuhanva.
Megtölt ez mindent, mindenfele harsan a hörgés:
mint ahogyan zendült a Lipári szigetben a barlang
lángja, ahol munkált ciklópi kovács, a sicúli
és Brontés, Steropés meg a szörnyű, iromba Pyracmon,
tömlőből fujtat s olvasztja a földszinü ércet:
úgy pattannak szét koponyák, kicsurogva velőjük,
hullik a tűzre a nedv, sűrűn a pacalja kifordul,
véres förtelmét sercegve szakasztja a lángba.
Mintha a megrázott fáról lezuhognak a lombon
gyűlt esőcseppek vagy a makk, puha héjba ruházott,
s mint a folyó csöndes tükörén sok-sok buborékot
ver föl a zápor, eképp hólyagzik a bőrön az égés
és pattogva reped, kicsöpögve belőle a nedve ...

TEMESVÁR OSTROMA

Ott, hol a víz ered, ott a Temesnél táborozik György.
Kétfalu, kétárkú sánc védi az ottani várat.
Most a magas bástyák aljába jutott el a hadvész
és a dühödt népség egy hónapig ült meg a sáncnál.
Itt mindent, mit az ész, kéz, mesterség cselekedhet,
megpróbált Székely s ostrommal igyekszik a várra.
Báthory sarj, István védelmezi haddal, a vajda.

Ostromot áll a kapú, a torony meg a vár, de a védők
őrizik oly gonddal s oly buzgó fáradozással,
mint ahogyan hajdan fegyvert ragadoztak az égi
istenek és védték csillagragyogású hazájuk:
mert az irígy földről gígász seregek rohamoztak,
hogy Jupitert kivetik; minden kort megzavaránk.

Villan a kénes láng és vasgömböt visz a végzet,
rettenetes hadigép rombolja emezt is, amazt is,
robban a fojtott por, sűrűn nyög a megremegő lég,
mély felhők ködeit szálló sziklák kiszakítják,
füstöl a romló fal meg a bástyatorony düledezve,
megvehetetlen sánc megbomlik a sűrű lökéstől,
itt is, amott is már a lövés romlasztja a töltést
és félő, hamarost az egész belehull a gödörbe.
Nem harcoltak eképp ős trójai tornyok alatta,
Trebbia bástyáján s a saguntumi vár kapujánál.
Itt a nehéz levegőt nagy sziklakövek hasogatják;
szikla szakaszt sziklát; a követ rakodott kosarakkal
hordozzák a falon, de a szikla se verheti vissza
onnan a pórsereget, ha leöntik a lomha kosárból.
Fenn a kapú tetején a sorompót őrzi az őrség,
falra igyekvőnek kőzáport szór a fejére
s mint leütött borjú, roskad le a földre a vívó.
Őrhelyen áll valahány védő s ott harcol a sáncán.
Védik a bástyákat nagybuzgón hosszu rudakkal.
Egy rész markában kardot forgat, de a többi
vasláncot hajigál fentről, vegyesen vele szemben
áll a paraszti vitéz lacikonyhással, tehetetlen.
Hullnak a tornyokból lándzsák, órjási gerendák
és szétmorzsolják apró cafatokra a testet.

BÁTHORY DORGÁLÓ LEVELE AZ URAKHOZ

Két ízben fölkelt s kétszer lehanyatlik a nap már,
ártó éhínség, hogy szerte megülte a várat.
Töpreng már a sok úr, hogy az ostromló seregeknek
adja kezére magát s adná a kezére Temesvárt.
Hektorhoz méltó hős Báthory, ő a szilárd csak,
váltig buzdítván: – Tartsunk ki tovább is – eképp szól –
álljuk a balsorsot s bár hogyha nehéz is a végzet,
tűrjétek bátran, mert hogyha haragszik az ég ránk,
asszonyi jajszóval semmit se tehettek az ellen.

Hasztalan óbégat, ha hajója törött, a hajós már,
sápitozás se segít, amikor már süllyed a sajka:
két kéz kell akkor! S emberség kell minekünk most
megmaradásunkért; fürgén foltozd ki a léket,
merd ki a sós vizeket, fordítsd a helyére vitorlád,
tarts kikötőbe hamar s azt tedd, mire int a parancsnok!

Így szólott István s lelket ver a többibe újra.
Majd meg ilyen levelet küldött Budavárba s eképpen
szól az urakhoz amott, keserűen epés ez az írás:
– Ó, hitvány nemesek, nosza, nemtelen és henye tuskók,
értetek én kétszer haltam, háromszor megsebesültem,
hőt, fagyot és záport, mennykőt, vasat és tüzet álltam,
tátja reám torkát folyvást a halál, a kegyetlen. –
Nemde, köszönhetitek? De ugyan ti nekem mit is adtok,
háládatlan urak! Vár s ellenség berekesztett,
nyolcadnapja ülök már zárva falakba egészen.
Nincs eleségünk már, szomjúság perzseli torkunk,
roskadozó sánctól függ már csak a várban az élet.
Úgy remegünk itt mint vágóhíd barma a széken
s óránként várjuk, mikor ér el a rettenetes vég. –
Ó, puha, hájhasuak, lustán álomba merültök,
csak páváskodtok, gőgösködtök, pazaroltok,
kapzsi, irígy népség, hivatalra vadásztok, ezért csak
egyre viszálykodtok s egymást lesitek, mialatt az
ellenség a hazánk minden díszét letarolja.
... Meddig alusztok még? Az ügyetlenség is elég volt!
Hogyha hamarsággal nem hoznátok segedelmet,
elkéstek bízvást s nem használtok minekünk már:
mert a paraszté lesz már akkor az égreható vár,
mindnyájan kiveszünk s vérünk betelíti az árkot. –

ÖTÖDIK KÖNYV

A temesvári csata. Dózsa halála. A háború vége

... Már őrváltásra negyedszer
szólal a trombitaszó, amidőn közelíti Temesvárt
Zápolya tábora és fölmenti a várat a vésztől.
Ott, hol a téres rét terjed ki, virágos a pázsit,

ül s lakomázik a nép dúsan, nem sejti jövőjét,
táncot jár borosan. S egyszerre mit is hoz a végzet:
zűrzavaros riadal bomlasztja vidám lakomáját,
ugrat a ló torozók köziben s erdélybeli vajda
istenként jön elől, gyors szélvésznél sebesebben.

... Meglódul jöttén a parasztok tábora, bomlik.
Nincs a tanácsra idő, de remény se igen maradott már
bármi cselekvéshez; vakrémület ülte meg őket. –
Szálltak alá a ködök, levegő feketébb a szuroknál,
méltán illő volt a szerencsétlen viadalhoz.
Úrrá lőn az ivás, óvatlanul álltak az őrök.
Így érkeztek el ők a legelső sor vonalába.
Már mire lódobogás meg a földről felkavarult por
jelzi, hogy itt a sereg: letiporva közelben a sátrak,
zendül a trombitaszó s harsány, riadó jeladása.
Mintha a Nílushoz zord Thrácia téli fagyából
déli vidéknek langy tájára, seregbe verődve
szállnak a darvak, V betű formáján sorakozva:
trombitajel harsan, vegyesen belebőg a tülökszó,
reccsen a kürt szintén – száll első rendben eképp most
vértben a kincstartó, körülötte erős csapatokban
páncélos lovasok. Meglátja a nép a ledöntő,
hirtelenül tábort gázló, dobogó paripákat
s megfut a győztes pór, szárnyalva jövő vasasoktól.
Retteg, megbénul, tehetetlenül áll a rohamban,
szétszaladoz; ki-ki már odafut, hova rémület űzi.
. . . . . .

DÓZSA VITÉZKEDÉSE

Látta tehát Székely, futván, hogy megfut a népe:
elhül, bősz sorsát bús lélekkel viselé el.
Kellemes asztaltól felkel, fegyvert fog a marka.
Mégis a lelke remeg, félénkké vált a szivében,
arca reményt hazudik, de szivét nehezíti a bánat.
Szitkait és átkát számos fohász elegyíti.
Megsápadt arccal, keserű fűnél keserűbben,
fegyvereit fogván, ront ellenség közepébe.
Nyargal erős paripán, elsőbb a szerencse kiséri:
egy vágással két vértes katonát leterített ...
...Beleront a gomolygó
harci sorokba, szorong a tömegben, a képe ijesztő,

bénult elleneit kaszabolja, levágja, hol éri.
Kardja kicsorbult már, nem vág be a vérbe, miképpen
még az előbb vágott, csak zúz, de hasítani nem tud.
Nagyszivü ifju vezér, a serény, a vitézi Achilles
üldözi vont tőrrel, mint mennykő jár a nyomába:
Zápolya, ő a vitéz. A nap is gyászolja a sok vért
emberölő harcon; s elsápad, a fénye sötétül.
Ó, nyomorult! Így jár fennkölt arccal, dühödötten,
teljes lélekkel forgatja a csorba vasat, s a
penge letört, keze még csapdos csak a markolatával.
Ménjéről lelökik, bús Székely látja valóban,
itt van a vég, most már nincsen kétség; lerohanja
lándzsa, olyan sok, hogy nem győzne fölötte a perzsa,
ármánnyal görög és nagy bátorsággal a német.
Megkötözik fáradt kezeit fonatos kötelékkel.
Tombol, mint a borús berkekben a bőszdühü medve,
csapda-gödörbe ha hullt, vagy a szép ligetekben a mérges
vadkan, amely vesztét már látja, csalitba szorítva.
Bömböl a mord száj és kibogozni igyekszik a vaskos,
jó bogokat. S hogy már csak halni vigyék ki a fényre,
szűk, kis odúba veték – őrség sok van körülötte.
Nagytestű ember s mégsem kap most eleséget,
nyomja sötét börtön, mozdulni se tud, bezsufolva.

DÓZSA HALÁLA

Jött a tüzes hajnal, fénylőn kel a nap fel az égre,
köntöse szép, ragyogó, úgy lép be a tábori sáncon.
Bűnök tengere, ó, még várja kegyetlen a kínzás.
Jő véres hóhér, kicipelte silány üregéből:
nagy látványosság lőn ez lihegő sokaságnak.
Nézte a csillagos ég térséges boltozatát ő,
nagybúsan felnyög, sűrűn sóhajt kebeléből
és szólott szomorún: – A halál mindennek a vége.
Itt az utolsó nap s végső órája a napnak
s túl a világ végén már várnak a thúlei partok.
Bármi halált adtok, ti egek: legyen az, mit akartok;
állhatatos szívvel, fogadom, mert istenek ellen
nem tehetünk semmit. Nyájasság meg sosem óvja
sorsunknak fonalát, de a hős meg a gyáva is elhull.
Tűröm, amit hoz a sors. Úgyis nagyokat cselekedtem:
ím, Magyarországnak főrendeit én megaláztam.
A haza zsarnokait pusztítottam gyökerestül.

Ésszel, erővel ugyan ki haladt meg e pór viadalban?
Érdemet, ennyi sokat mint én, más senki se szerzett.
Többet végeztem, mint hogy diadalmi menetben
háromszor mennék Kapitólra királyi rabokkal.
Égen amíg csillag, míg fű, kacagó, lesz a földön,
tengerben hullám támad s erdőn fa növekszik,
fennmarad ám a nevem maradékra örökkön örökké
és hunnok földjén váltig kidicsérik. Az ének
zeng a paraszti király híréről, égre magasztal,
nem merül így többé soha már feledésbe, hogy éltem.
Én természettől kiszabott utamat hadakozva
megjártam; vádat nem szórok a végzetem ellen,
merthogy a vesztem elért. Hát meghalok, ámde a sorsom
és a szerencsét sem siratom – csak a százfejű bajra
hullatom átkomat én. Mert gazdagság meg a pompa
gyilkolnak meg most, ez a bús, az igaztalan élet;
ez romlasztott meg rútul, mifölénk kerekedve.
Meghalok és nékem nem kellene újra az élet.
Búcsúzom, te világ – isten veletek, diadalmak!

Így szólott. Azután sok vér áztatta ruháját
hóhér tépi le és égő botot ád a kezébe
és tüzesült koronát helyezett le királyi fejére;
így ékíti fel és így kente fel őt fejedelmül.
Mostan a jobbágy-had felbujtóját, vezetőjét
így csúfolgatták a királysággal s a bakó még
sárga halántékát izzó vassal sütögette.
Tört koponyájának bőven buggyant ki a nedve,
ontja ki agyvelejét füle, szája s az orr üregén át.
Úgy amiképp az edény nyílásán át az aludt-tej,
sűrüsödött folyadék, amidőn a fedél leszorítja,
apránként kicsöpög s a lyukacskákon kiszivárog:
úgy ömlött a velő a tüzes koronának alatta
s förtelmes folyadék mázolta be végig az arcát. –
Nádpálcával vert szolgái körötte csapatban
vad táncot jártak s a királyukat egyre kacagták.
Zápolya int, mire most vont pallossal fenyegették
őket, ezért rágják, megtépik a puszta fogukkal
nyomban a megroncsolt tagokat s úgy nyeldesik és a
Székely testéből jóllaknak, a vérit is isszák,
úgy falják be husát hitvány szolgái uruknak. –
Ily hóhér-lakomán, vérrel föcskendve be, rútan

áll vala szörnyeteges teritékkel ez ördögi asztal:
marva, a vére veszett, gyűlölve a fényt meg a létet,
földre ledől, félig holt teste alélva kinyúlik.
Lassan az életerő megtér azután a szivébe.
Nyáron a napfénytől mint hogyha a szomju növények
kókadtan csüngnek, lekonyulva kocsányuk; azonban
hirtelenül zápor lezuhogva esőzik az égből
és felüdül minden, zöldülnek a berkek is újra,
érik a búzakalász, élednek a kerti virágok.
Így a szerencsétlen Székelyt, amidőn lelocsolták
sok vízzel, megtért ismét a halál kapujából.
Zápolya int s rögvest megeresztik a kóckötéleket
és amidőn felüdült, ismét int: újra kötözzék. –
Mintha Ulyxesnek tért volna meg újra világa:
társait emberevők főzték s megevék lakomára –
régi tudós könyvek tárják mielénkbe e dolgot. –

Már a nap is lefelé hajlott, megnőttek az árnyak.
Foggal marcangolt Székely csupa seb tetemét most
földre teríti a bősz hóhér, hogy négyfele vágja.
Sok vérrel belepett ágyékát felhasogatta
és feltárja szivét, felnyitja egész kebelét is.
Mostan a vad fickó váltig széttördeli csontját,
félig evett, bütykös lábát, karját, nyaka szirtjét.
– Bárki eképp vesszék, aki belső háboruságot
támaszt! – így szólott s a fejét lemetélte vasával.

Méltó intelmül s hűségre tegyen tanuságot,
lándzsahegyen vitték a fejét feltűzve Szegedre ...

1519

Geréb László fordítása

NAGYSZOMBATI MÁRTON
(?–1524)

Opusculum ad regni Hungariae proceres
Magyarország főuraihoz

Részletek

II

Régi királyink közt Mátyás csúcsként kimagaslik,
Fenséges. S szeretett nemzete gyámola volt.
Országunk az uralma alatt kivirult, kivirágzott,
Hajdani Róma virult így Ciceró idején.
Mindig igazságos kézzel tartotta a kormányt,
Jól megfontoltan vitte a hon szekerét.
Honja ha bajba jutott s ha szegényt sujtotta az inség,
Dúsan ellátott nagy sereget vezetett.
Harcokban bátor, s aratott is sok diadalmat
És a szent hit erős bajnoka volt a csatán.
Jobbja igen gyakran mentette meg álnok ebeknek
Dühödt torkából népeit és a hazát.
És hogy az ellenségre miként sujtott le a kardja,
Hirdeti vérével szerte a harcimező.
Tetteiről nem fog hallgatni a kései század
És a jelen Múzsa ajkain is dala zeng.
. . . . . .
Ellenségeit és felzendült főnemeseknek
Hadját kezdetben frigyhitetőn, ravaszul,
Végül nyílt viadalban verte le mind valahányat,
Fegyvere járomba kényszeritette nyakuk.
. . . . . .

Ellene lázadtak seregét úgy megzabolázta,
Hogy törvényes igát hordjon örökre nyakuk.
Így lett országának erőskezü nagy fejedelme,
Jók örök istápja és a gazokra csapás.
Így lett réme az ellenségnek s főnemeseknek,
Féltek is ám a papok tőle s a hadvezetők,
Rettegték, mint szolga urát, vagy mint a deákok
Mesterüket s békés birka a farkasokat.

Így szerzett emlékezetes nevet, égretörő hírt
És soha nem múló díszt eme tetteivel.
. . . . . .
Hogyha a könny föltámaszthatná most a halálból,
Könnyözön öntene el völgyeket és hegyeket.
Mert a magára maradt népet úgy gyötri az ínség,
Melyet most gonoszul szülnek a szörnyü bajok.
Ő tudná egyedül fenséges erővel az ország
Régi dicsőségét visszaszerezni megint.
Így szólván, ügyelek, hogy hírét sem magasabbra,
Sem lejjebb ne tegyem, mint ahogy illeti őt,
Mert ha szegény szavam eltérítene most a valótól,
Meg ne segítse a bölcs Tália bús fejemet.
Így űzték el az őseitek harcokban a büszke
Fegyverek élével messzire ellenetek,
Ekként állt meg erős katonákkal erőben az ország.
Ellenség hada így félte atyáitokat.

III

Ám miután a halál elvitte az ősi atyákat,
Romlásnak indult nyomban az árva haza,
Régi dicsőségünk, hírünk tüstént lehanyatlott,
Szétfoszlott minden hajdani, hősi erény.
Porba zuhant szüleink diadalmas, ős lobogója,
Farkas körme között jajgat az árva vidék.
Bőven akadnak, akik mások kárán javadalmat
Húznak s birtokait megszerezik ravaszul,
Más meg pert indít álnok, kiagyalt ürügyekkel,
S így gyarapítja tovább gazdag a dús vagyonát.
Arra törekszik sok, hogy más sorsát szomorúra
Változtassa a gond, rágalom és a csalás.
Őrült széthúzás hasogatja a szívet, az elmét,
Tán még két ember sincs, aki egyet akar.
. . . . . .
Porba omolt a derék, az arany diktál meg a vétek,
Senyved az egyszerüség, pusztul a jó s az igaz,
Dúl a lator, s a hamis pöffeszkedik, jaj, a parázna
Tombol, a jogcsavaró és a Judás ma az úr.
Megvetik – ó – a hitet s a királyi hatalmat unottan
Fitymálják s kevesen vannak a szófogadók.
Súlyos adók görnyesztik a népet, jajgat az özvegy,

Semmi sem oly gyakori, mint a harács meg a sáp.
Nincs aki büntetné ma a bűnt, törvény az ököljog,
Így pusztul város, föld, falu, templom, erőd.
Sujts hát, sujts le király vaskézzel mind eme bűnre,
S mind, aki ellened áll, hajtsa igába szavad.
Szólj nekik, ám jobb; üss oda, vágj oda fegyvereiddel,
Így nyersz tiszteletet, s megbecsül majd a hazád.
Bölcs mérséklettel használd a királyi hatalmat.
Akkor mondhatják: nemzeted atyja te vagy.
Ezt a hatalmat a gondviselés maga adta kezedbe,
Hogy a török népség félje, ha fújsz riadót.
Hogy vasfegyvereid megvédjék drága hazánkat,
És hogy szüntelenül nemzeted óvja kezed,
Hajdani fényében hogy álljon újra az ország
S általad a kirabolt visszaszerezze jogát,
Mert beteg ottan a kormányzás, hol az elkövetett rút
Bűn fényes nappal megtorolatlanul él.
Méltán sujtja az ég akaratja szerint e siralmas
Országot az ínség és veri jégzivatar,
Újra ezért üldöz minket mindennel a balsors,
Közkár, gyilkosság, nemzeti gyász, vereség.
Már gabonát sem ád a mező, sem fürtöt a szőlő,
S végtelen erdőink vadtalanok s üresek.
Már madarat nem adózik a lég, szénát sem a rétek,
És a folyók vize sem fürge kövér halakat,
Melonna lépje üres, megaszalva Pomona bogyója,
Nem csíráztat a kert földbevetett magokat.
Szüntelenül sorvaszt iszonyú kórok kelevénye
S polgárháborunak átka emészti a hont.

1523

Vajda Endre fordítása

APÁTI FERENC
(XVI. szd. eleje)

Feddőének

Félelmes szűőnek engem alejtátok,
Régi jó barátim nekem kik valátok;
Gyakorta szép szóval hozzám járolátok,
Engem megcsalátok!

Reméntelen dolog, ki hazugnak hiszen,
Mert szép beszédével csak szót tőled veszen;
Avagy túl másfelől ellenséged leszen,
Rajtad szégyent teszen.

Azok nem gondolnak ez ily beszédekkel,
Kik magokat kelletik hízelkedésekkel, –
Nyájasan beszélnek ő fejedelmekkel,
Elvesznek nyelvekkel.

Nagy urak kik vagytok! szólok, ne bánjátok:
Fejér, szép ezüstös, ékes tü szablyátok,
Vele pogán népet – kérlek – ne vágjátok,
És tü ne bántsátok.

Csintalan dolgokat tü ne szerezzetek,
Fodor hajatokat meg se fésöljétek;
Diákok elmentek, leányokat néztek, –
Szegénséggel nősztök.

Ügyedet ne viseljed egyházi papokkal,
Mert ha bevéteté magát nyájasságra,
Nem kell neki pénzed, vigad leányodval,
Megcsalnak szavokkal.

Serényen futamnak táncban az leányok,
Nyilván ott meglátjuk az ő jámborságit,
Szertelen ha leend az ő jámborságok,
Ott elholl pártájok.

Csepkék, házatoktól messze ne lépjetek,
Időnek javában tikakot ültössetek:
Szemérem kapálni! – bölcsőt rengessetek,
Avval elélhettek.

Sámsonnak alejtá az pór önnönmagát,
Látod nagy haragját, nem tiszteli urát;
Fogjad meg szakállát, vedd el csak jószágát,
Megalázza magát.

Azkort az papoknak vala tisztességek,
Mikoron egészlen áll vala szerzetek;
Távol vala tőlök gallérus köntösök,
Veres beretrájok.

Pénztől el-futamtak, szűrben beöltöztek,
Szépen ha beszélnek, keveset vesznek,
Foréntokat kérnek, ládában győjtenek,
Vele nem épejtnek.

Az régi jó kerályok míglen országlának,
Igazak valának az szegény országnak;
Az szent koronának híven szolgálának,
Avval áldozának.

Tennie kellene ezt az nagy uraknak!
Hogy sok lika vagyon erdőn az ravasznak,
Nincsen birodalma rajta agaroknak,
Halál az nyulaknak.

Igen kevés hajok, számtalan jószágok,
Erős regulájok, kevés zolozmájok,
Bársonyos szolgájok, fekete kápájok
Az apát uraknak.

1523 körül

Uladislaus 2 Polonus
Második Ulászló

Majd a Beatrix újabb házassága miatt egy
Szarmata férfiué lett a magyar korona.
Kázmér sarja, a lengyel törzs ivadéka, Ulászló
Dús hozományképpen nyerte el a koronát.
És azelőtt a Csehország jogara volt a kezében,
S buszke hatalmával ült a kemény sziveken.
Békének s nyugalomnak volt ő mindig az őre;
Ő maga nem vezetett háborukat sohasem.
Hadseregét bevetette az ozmánt visszaszorítni,
S rakta le fegyvereit félve a gyáva török.
Tobbszori tiszta imával hívta az égieket, s így
Messzire kergette mindig a szornyu halált.
Ámde alatta a pórhad vészes harcra sereglett
S ebből szornyu csapás érte a nép urait.
Esztergomban az érsek Róma parancsa szerint bont
Zászlókat, mik a szent hadseregek jelei.
És a keresztes pórok fegyvert kapnak, amely így
Bárkinek udvot hoz, hogyha eléri a vég.
Eltelt mennyei élet iránti reménnyel a pórnép,
Pajzsra szorítva kemény szántogató tenyerét.
Inkább fogta kezébe a kardot, mint az ekéjét,
Bízván, hogy mielőbb elnyeri így az eget.
És hogy várakozásnál tobbre szokott fel a számuk,
Semmibe vették, ha jott a királyi parancs.
Majd a király meghallva a lázongás kitorését,
Tiltja parancsa, hogy új harcosokat vegyenek.
Akkor elárulván a duhongő nép a haragját,
Nem titkolja tovább szívbeli indulatát.
És fenyegetve, halált ordítva a főnemesekre,
Már nekibőszulten dúlja a városokat.
Bosszús gyűloletuk papokat bátorkodik olni,
S tűzi karóra a torz lekaszabolt tagokat.

Gyorgy, a kemény vezetőjuk, székely apának a sarja,
Ifju fivérének harcra terelte eszét.
És a javára kihasználván győztes diadalmát,
Visszavetette a pór a nemesek csapatát.
Már csak a buszke Temesvár áll útjába magában,
Nem lehet átkelni itt az erős falakon.
Hasztalanul fáradtak az ostromgépek, erőtlen
Nyilaikon kacagott vígan a buszke erőd.
Jott Erdély vezetője, az Olt melletti vidékről
S bátran vett lobogót, min a király jele volt.
S buszke hatalmával szétszórva a fosztogatókat,
Durva bilincsekbe verte a két vezetőt.
Hagyta az ég, hogy a lázadozókat oly állati módon
Tépje darabra kezuk, isteni példa szerint.
Mit kieszelt embertelenul, leleménnyel a bosszú,
Azt a bakó keze mind űzte e férfiakon.
Nagy ekevasból súlyos vaskoronát kalapáltak,
S megpörkolte piros érce a Dózsa fejét.
Minden testrészén bő vér bugyogott az erekből,
S itta az alvadt vért néma paraszti ajak.
Gyorgynek a roppant gyötrelmek kozepette se mondott
Jajszót szája, s a szem szárazon állta a kínt,
És csak azért esdeklett, hogy testvére kegyelmet
Kapjon; bűnöket az nem követett sosem el.
Végül a sult torzs feldarabolt testrészeit adták
Volt katonáinak; ez szörnyü ebéd lehetett.
Bősz Lukaon barbár lakomájának ne legyen már
Híre, ha krisztusi nép rendez ilyen lakomát.
Vége a történetnek. Jaj, mire bátorodunk még;
Felfaltunk élő testet erőszakosan!
Hogyha Mezentius ily bűnt lát, belesápad az arca,
És remegő szívvel fut menekulve tovább.
Őrzom a kancáid nyugalomban, trák Diomédész,
Mert a csalárdságod senki sem énekeli.
Ismert vétkével szolgált rá ő a kegyetlen
Bosszura, s ily módon szűnt meg a lázadozás
És az olimpia-korláttól kirohanva, tizenkét
Ízben nyert el a ló szép diadalmi babért,
Mikor Ulászló végzetes aggságába törődött,
S csendes elalvással hagyta el ő a hazát.

Tóth István fordítása

BOGÁTI FAZEKAS MIKLÓS
(1548–1598 és 1607 között)

Az alföldi hadakról László király idejében
Ad notam: Árpád vala fő a kapitányságba...

... Ezerötszáztizennégyben írának,
változása lőn török császárságnak,
Szelim ellene támada atyjának,
az előbbi nagy Bajazet császárnak.

Szelim érti: magyarok ellágyultak,
Mátyás holta után csak alig vagynak,
László királlyal keveset gondolnak,
elfordult szerencséje magyaroknak.

Vélé jónak: nagykevélyen indula,
tótot, magyart végekben raboltata,
Vég-Sabácot megvívé, előbb álla,
Magyar országát kezdé romlatnia.

Akkor fő-kardinál, Tamás Rómába,
olasz, magyar veszedelmét gondolá,
pápától egy bulcsúlevelet válta,
mindent török ellen avval támaszta.

Mindent kíntól, bűntől avval megóda,
valaki ő zsoldján hamar támadna,
keresztyén hitért törökre indulna,
örök élte lenne, ha odahalna.

Török császár a nagy támadást hallá,
egyéb hírek érék, ott hátrább szálla.
A paraszthad nemesekre búsula,
törökről fegyverét urára fogá.

Urak sok kegyetlenségét mind tudják,
bulcsúlevelen megbátorodtanak:
ha törököt megverik, sem nyughatnak
urok miá, azért rájok támadtak.

Elszánták: szabadságok megkeressék;
számtalan szegények erre sietnek,
ruhájokra mind keresztet költettek,
hogy keresztyén hitért ezt cselekednék.

A megdühödt népen jó szó nem foga,
fő-főnemeseket sokat levága.
Egy magyar vitéz úrfi feltámada:
Szapolyai János, ki vajda vala.

Tisza mellett keresztesekre szálla,
jobb részét levágá, kit általhajta,
sokat bennek fogtata, kénoztata.
a fejetlen lábot így leszállítá.

Uraknak, királynak lőn nagy öröme,
gondja lőn Lászlónak a békességre.
Bécsben egynéhány király s herceg gyűle,
Maximiljánnal király frigyet szörze ...

1577

KÖLCSEY FERENC
(1790–1838)

Zsarnok

Virtus s igazság zengtek nyelveden,
De gyűlölte mindkettőt szived;
Csak leple volt hatalmad bűneidnek,
S szádban a törvény átok leve.
Ezüstkehelyt ürített a gonosz asztalodnál,
Kivűl az ajtón sírt az üldözött.
Még egy falatja volt az éhező szegénynek,
S elrablottad azt;
Avult fedél óvá még a szelektől,
Hideg vérrel hajtád ki onnan is.
Hajh bujdosott az ősi lakhelyéről,
Sápadt neje
Keblében vitte kisdedét, s panaszát
Poroszlód azt korbáccsal ölte el!
S terád bízatott-e ezreknek boldogsága,
Hogy árulhasd pénzért véröket?
S neked ád majd márványt s nagy nevet a hízelkedés,
O Rabló, sírodon?

1823

CZUCZOR GERGELY
(1800–1866)

Mohács

Főuri gőg és visszavonás pártokra szakasztá
A honnak kebelét gyáva királyok alatt.
Tágult a fegyelem, gúny lett a harci fenyíték,
Vélte magát úrnak följogosítva kiki,
Isteni ostorkint ült úr jobbágya nyakára,
S a pórnak kicsikart vére kiálta boszút.
S megnehezült a világbírónak itélete, s lőn a
Nemzeti nagy bűnnek nagy torolója Mohács.

GARAY JÁNOS
(1812–1853)

Örökváltság

Zápolya szólt: „Örökös jobbágyság s rabnyüg a pórnak!"
S ölve lön a szellem, ölve maradt az ipar.
Kölcsey szólt: „Váltság s örökös föld!" s szárnyakat ölte
A nyügözött szellem, s létre virúl az ipar.

MATISZ PÁL
(1818–?)

Dózsa György

Temesnek térein zudúlt
Kiváncsi nép tolong,
S a vártoronyban a halál
Gyászos harangja kong.

A nép közt megy hős Dózsa György,
A megbukott vitéz;
Fejére a törvény szava
Most kínhalált idéz:

Mert hont dúla és honfivért
Ivának ajkai,
S szentségtelen kezét a hon
Kincsére tárta ki.

És ő megyen. Körűle a
Hét éjet és napot
Étlen, szomjan tűrt hét vezér
Bilincs közt ballagott.

Hős arca nem halványszinű,
Szemének lángiban
A törhetetlen lélek ép
S szörnyű nyugalma van.

És mintha harcba szállana,
Olly bátrak léptei,
Jelül, hogy a kínt és halált
Mint hős nem rettegi.

„Ezer halál rombolja szét
Mérgével keblemet;
Mért hogy végig nem küzdhetém
Szabaddá népemet!"

Szólt; s mint országot alkotó
Az izzó trónra ült,
És arca meg nem változott
Könyűkbe nem merült.

S midőn letépett tagjait
Éh társi faldozák,
A bús vezérnek ajkai
Őket nem átkozák.

De szívét mélyen sebhedi:
Arcán gyász s bú terül,
S bajnok szemébe a keserv
Kínos könyűje gyűl.

S fejébe jobban nyomja be
Az égő koronát,
Hogy gyorsabban kiölje így
Szivének bánatát.

1843

KRIZA JÁNOS
(1811–1875)

Úrbér

Úrnak a pór nálunk már századok óta fizet bért,
Pórnak is úr, illő, bár valahára fizess.

1840–49

PETŐFI SÁNDOR
(1823–1849)

A nép

Egyik kezében ekeszarva,
Másik kezében kard,
Igy látni a szegény jó népet,
Igy ont majd vért, majd verítéket,
Amíg csak élte tart.

Miért hullatja verítékét?
Amennyit ő kiván
Az eledelbül és ruhábul:
Hisz azt az anyaföld magától
Megtermené talán.

S ha jő az ellen, vért miért ont?
Kardot miért foga?
Hogy védje a hazát? ... valóban! ...
Haza csak ott van, hol jog is van,
S a népnek nincs joga.

Pest, 1846. június–augusztus

A nép nevében

Még kér a nép, most adjatok neki!
Vagy nem tudjátok, mily szörnyű a nép,
Ha fölkel és nem kér, de vesz, ragad?
Nem hallottátok Dózsa György hirét?
Izzó vastrónon őt elégetétek,
De szellemét a tűz nem égeté meg,
Mert az maga tűz; ugy vigyázzatok:
Ismét pusztíthat e láng rajtatok!

S a nép hajdan csak eledelt kivánt,
Mivelhogy akkor még állat vala;
De az állatból végre ember lett,
S emberhez illik, hogy legyen joga.
Jogot tehát, emberjogot a népnek!
Mert jogtalanság a legrútabb bélyeg
Isten teremtményén, s ki rásüti:
Isten kezét el nem kerűlheti.

S miért vagytok ti kiváltságosok?
Miért a jog csupán tinálatok?
Apáitok megszerzék a hazát,
De rája a nép-izzadás csorog.
Mit ér, csak ekkép szólni: itt a bánya!
Kéz is kell még, mely a földet kihányja,
Amíg föltűnik az arany ere ...
S e kéznek nincsen semmi érdeme?

S ti, kik valljátok olyan gőgosen:
Mienk a haza és mienk a jog!
Hazátokkal mit tennétek vajon,
Ha az ellenség útne rajtatok? ...
De ezt kérdeznem! engedelmet kérek,
Majd elfeledtem győri vitézségtek.
Mikor emeltek már emlékszobort
A sok hős lábnak, mely ott úgy futott?

Jogot a népnek, az emberiség
Nagy szent nevében, adjatok jogot,
S a hon nevében egyszersmind, amely
Eldől, ha nem nyer új védoszlopot.
Az alkotmány rózsája a tiétek,
Tövíseit a nép közé vetétek;
Ide a rózsa néhány levelét
S vegyétek vissza a tövis felét!

Még kér a nép, most adjatok neki;
Vagy nem tudjátok: mily szörnyű a nép,
Ha fölkel és nem kér, de vesz, ragad?
Nem hallottátok Dózsa György hirét?
Izzó vastrónon őt elégetétek,
De szellemét a tűz nem égeté meg,
Mert az maga tűz ... ugy vigyázzatok:
Ismét pusztíthat e láng rajtatok!

Pest, 1847. március

KISS JÓZSEF
(1843–1921)

Dózsa György

Temesvári szabad határon
Jegenye áll egy sorba' három,
Tollaszkodni varju megszállja,
Ősidőktől varjak tanyája.

Állnak sötét századok óta,
Nem áldás – az iszonyat óvta;
Vész kimélte, ember kerülte,
S nem akadt fejsze, hogy ledűtse.

Állnak zordon, meredve égnek,
Mintha ujjal fenyegetnének,
Lombjuk közt sír, ha lombjuk rezzen,
Egy bolygó lélek, temetetlen,

Ki koporsót és sírt nem látott...
Itt Dózsa Györgynek trónja állott
Sistergő, izzó, gyilkos fénybe'...
Itt nyomtak koronát fejébe.

A trón helyén engesztelésül
Idővel itt kápolna épült,
Szerény kis fülke – minden éke
A szelíd szűz Mária képe.

S akiket üldöz titkos bánat,
Imádkozni ide kijárnak.
Pórnő mellett térdelni láttam
Úri asszonyt selyem ruhában.

És minden istenáldott este
Mécsek gyúlnak – pirosra festve
A színehagyott, halvány képet,
Oltárt, fülkét, egész környéket.

Túlnan az országút szegélyén,
A nyesett akácfasor végén,
Ott szoktam korhadt kis fapadon
elmerengni nyári alkonyon;

Nézni, amint a villó pára
Szakadozott fehér foszlánya
Lingve-lengve, kisértő rajba'
Ráfekszik a mocsártalajra,

S hallgatódzni... ki a mély csendbe.
– A kápolnával éppen szembe' –
Gondolatok hálóját fonva,
Multon, jövőn el-elborongva.

Mint sebes ölyű jött az éjjel,
Szárnyát hirtelen bontva széjjel:
Se láng, se csillag, se szövétnek,
Csak a fülke mécsei égtek

Vöröses izzó lánggomolyba',
Mikéntha parázs láva folyna,
És a káprázat közepében
Ott ül Dózsa királyi széken!

Parázsból, gúnyból koronája
Kivillan a nagy éjszakába,
Hogy belepirul még az ég is,
Mely látta, nézte, tűrte mégis!

– Te kárhozott, gyűlölt árnyalak!
Se hős – se mártír – se áldozat:
Rém csupán, kit mindenki retteg –
Hányszor jelentél itt nekem meg!

Arcodon dölyf – szemedben átok:
„Rút ráfogás a koronátok!
Emberjogokért keltem én harcra,
Küzdelmem egy nagy eszme harca!

De jönnek-múlnak évszázadok
És – reszkessetek – feltámadok!
Szellemem a földet bejárta,
S rám ismertek: – ez Dózsa árnya!"

Mig emberjog tiporva senyved
S *hazugság* marad a legszentebb
Mig könny és vér patakba folynak
És átka lesz csak a nyomornak;

Mig egy szív lesz, amely fellázad,
Hogy a *születés* megalázhat,
Megalázhat, poklokra vethet:
Dózsa lelke meg nem pihenhet.

ADY ENDRE
(1877–1919)

Dózsa György lakomáján

Sebő pajtás, mit szól a gyomrod?
Pajtás, ebeké a vérünk:
Fejünk fölött varjak kárognak.
Pajtás, meghalt a vezérünk.

Különb volt, mint nyolcvan apátúr,
Szentebb úr nem vala itten,
Úgy trónolt ott, a tüzes trónon,
Mint az egekben az Isten.

Tréfás gyilkosok csiklandozták
S meghalt komoly, büszke fővel.
Háta mögött egy püspök állott
Szentelt vízzel és füstölővel.

Sebő pajtás, jóllaktunk egyszer,
Holt ember varjaknak étkük.
Pajtás, mi voltunk a rossz varjak.
Mi éhesen széjjeltéptük.

Gyomrunkban az élet s az átok,
Hajh, gyomor, hajh, kutya bendő,
Ti vagytok Magyarország sírja
S ti lesztek majd a jövendő.

Lesz bőjtje a nagy lakomának,
Lesz új vezér és új Dózsa.
Sebő pajtás, ne köpködj: megvált
Bennünket a Dózsa trónja.

1908

Dózsa György unokája

Dózsa György unokája vagyok én,
Népért síró, bús, bocskoros nemes.
Hé, nagyurak, jó lesz tán szóbaállni
Kaszás népemmel, mert a Nyár heves.

A Nyár heves s a kasza egyenes.
Hé, nagyurak: sok rossz, fehér ököl,
Mi lesz, hogyha Dózsa György kósza népe
Rettenetes, nagy dühvel özönöl.

Ha jön a nép, hé, nagyurak, mi lesz?
Rabló váraitokból merre fut
Hitvány hadatok? Ha majd csörömpöléssel
Lecsukjuk a kaput?

1908

Történelmi lecke fiúknak

Hóditották ez országot
Derék, lelkes, úri szittyák,
Jóttevői szegény népnek:
Iskolában így tanitják.

De nem így volt ezer évig,
Munkás embert ág is huzta,
Egy-két ezer úr kötötte
Millió jobbágyát guzsba.

Magyarország dús ország volt,
Van termése, kincse, vadja,
De amit a bús nép szerzett,
Víg uraság zsebre rakja.

Csak a gazdag, csak a zsarnok
Élt föl minden földi jókat.
Megláncolták, butitották
A dolgozó milliókat.

Ma már a szivek bátrabbak,
Sápadtak a gyermek-orcák,
Ha összeszakad Ég és Föld,
Mégis más lesz Magyarország.

Ez az ország mindnyájunké,
Hol bilincset urak vernek:
Háborura készüljön föl
Minden sápadt munkás-gyermek.

Van e földnek áldott Napja,
Pirositó levegője,
És ha lefogja az úr-had,
Munkával elvesszük tőle.

Föl, gyermekek, tanulásra,
Háborura, egészségre,
Ti lesztek majd e rab ország
Megváltott és boldog népe.

1912

Barangolás az országban

Csönd van és csöndben barangolok én
E kis Guignol-országocskán keresztül,
Hol fürészt mindent piszkos, őszi ár
S ömlik a könny nádas kunyhó-ereszbül.
S e nagy halkságnak ül dombtetején
Bizakodón s hencegvén, mint a páva,
Gazemberek vadászó, nemtelen,
Puskás, bitorló úri társasága.

Egy-egy városból gyárkémény s torony
Bús-viaskodón a szemembe tűnnek:
Mennyi rokkant sírója s koldusa
Szolgál és hallgat itt körül a Bűnnek.
S mint veszekedett, ős-barbár toron,
Díszes leventék ember-szívet falnak
S a régi, lázadt jobbágyok sehol,
Ma is élnek, ha eddig meg nem haltak.

Ma is élnek, de most lelkük: a Csönd,
Csönd van, igaz, de soha ilyen csöndet:
Fél-ország nehéz melleiből
Fekete és vörös bosszuk hörögnek.
Falura város csönd-jellel köszönt
S szörnyű szava lappang e néma jelnek:
A titkos átkok halk tárnáiban
Sohse hallott pokolgépek hevernek.

A Csönd fog itt mindent megváltani,
Süket ölén alusznak robbanások
S ez a kicsi, ezerszer lekötött
Ország robban. Mikor télbe beásott
Bitorlói meg fogják áldani
Meleg sarcát e hideg, csöndes rögnek,
Váratlanul, taposón, hirtelen
A titkos ágyuk dűhvel földörögnek.

1913

Ülj törvényt, Werbőczi

Még magasról nézvést
Megvolna az ország,
Werbőczi-utódok
Foldozzák, toldozzák.
A Föld nem tud futni,
Csak a Földnek népe
S ezer Kinizsi sem
Térülhet elébe.

Nagy az idegen Föld,
Sokasul az útja,
Tegnap csatatér volt
S ma puszta a Puszta:
Éhes magyaroknak
Nem futja a kedvük,
Míg az igazukat
Tán kiverekedjük.

Verekedés közben,
Hajh, ürül a korcsma.
Menekül az inség
Szökve, bukdácsolva.
Bécsben a korcsmáros
Tán még nem is sejti,
Vagy ha tán sejti is,
Könnyen elfelejti.

Éles a hajósíp,
Hallja baj-tetőzve
Zselénszky gulyása,
Tisza urak csősze.
Hivogatja a síp,
Nyomor eldobolja:
Úgy elfogy a magyar,
Mintha nem lett volna.

Elmegy a kútágas,
Marad csak a kútja,
Meg híres Werbőczi
Úri pereputtya.
Árvult kastély gondját
Kóbor kutya őrzi,
Hivasd a törvénybe,
Ha tudod, Werbőczi.

1914

Egyszer volt csak

Dózsa György emlékének

Egyszer volt itt lakodalom,
Nagy, igazi lakodalom,
Mikor ez ország vőlegénye
Dózsa György volt
S egy-egy hős tavasz-hajnalon
Ezer helyütt lángolt örőm-tűz.

Egyszer volt vulkán ez a föld,
Erő és láva ez a föld,
Mikor a harag, bosszu és cél
Összeállott
S itéletes viharba tört
S Dózsák, nem császárkák, üzentek.

Egyszer volt itt a Hit merő,
Moldovától Rómáig merő,
Mikor becsülettel és irtva
Támadt, végzett
Minden becsületes erő
Hurkot tépve, csóvákat vetve.

Egyszer volt itt a Sors kegyes,
Bukásban is nagy és kegyes,
Mert azt üzentük a világnak,
Mit ma kéne
S mit azóta nem érdemes,
Mert holt vulkán a régi vulkán.

Egyszer volt itt forradalom,
Hites, igaz forradalom,
Rendet, igazságot csináló,
De Dózsákkal
S azon a hősi hajnalon,
Mikor gőgösen nem alkudtunk.

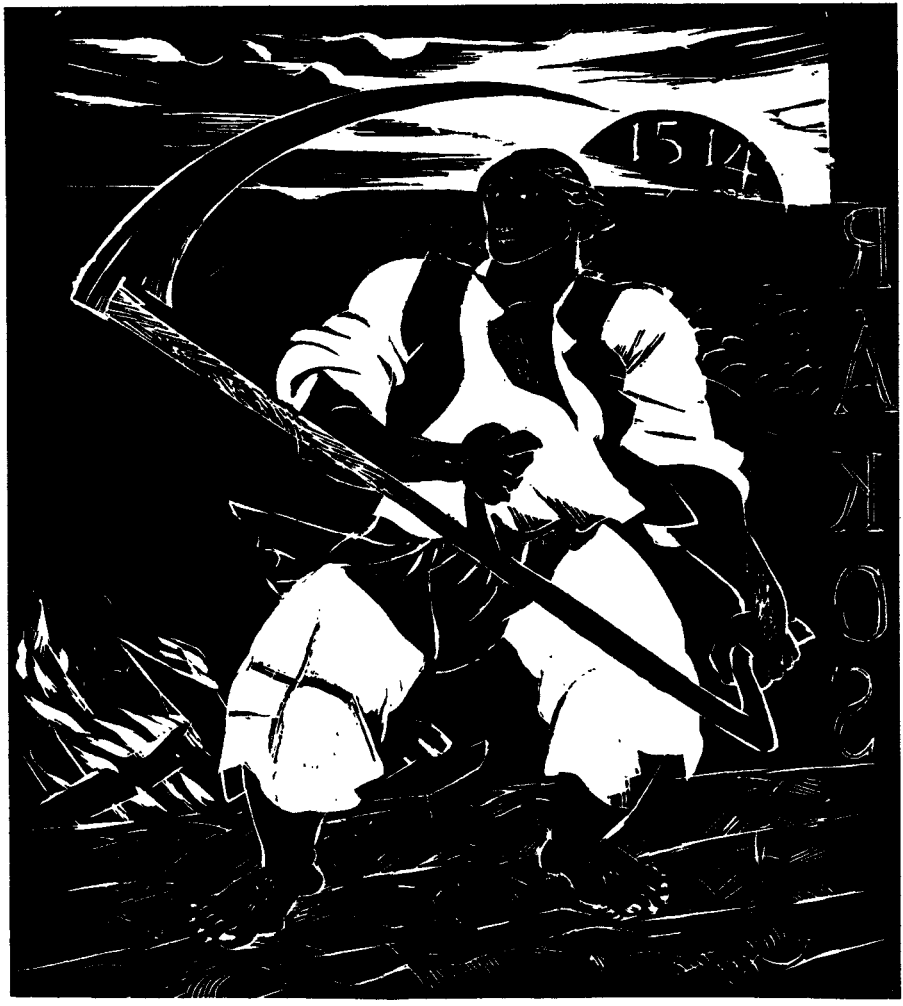
1514

Egyszer volt itt egy kis remény,
De véres és tüzes remény.
Jönnie kell új Dózsa Györgynek
S fog is jönni.
Jaj, félek, meg nem érem én,
S ti se, drága, csüggedt bajtársak.

1914. május

Még egyszer jönne

Csak a királynak, nagy papoknak,
Csak nagy nemeseknek
Küldötte el őket ellenük
A többi, a többi.
S nem fog még egyszer, többször jönni
Mert a varok elsebesednek
S a sebek hivatalból titkolják:
Dózsa György, Dózsa György.
Csak Dózsa Györgynek
Vörös, póri szekerét tolják
Ma minden vallott nagy motólák,
Vallások, ritusok, hitek.

Az volt a szép, hogy senkinek
Nem adtak akkorin kegyelmet.
Tán a gyermek
Volt egy kicsit jó kíméletre.
Jó istenünk, ma már mi lenne,
Ha a gyermek sem kapott volna
Századok gyermekeire kegyelmet
És ahol az apja, most ott volna.
Csak egyszer
Jönne Dózsa György, Dózsa György
Koronával, később-előbb kereszttel
S nem fog még egyszer, többször jönni.

1914. május

Sohse hittem, hogy dolgainkat
Rossz szemével igazán látja,
Mégis:
Beszéljen a Gondviseléssel,
Ha a Gondviselés barátja.

A Gondviselés okos isten
S talán őt is gonddal cipelte.
Mégis:
Viseli annak is a gondját,
Aki minden bentről kiverve.

A Gondviselés még hinárzik
Lovas lábainak alatta,
Mégis
Már hangzik az ős-új kiáltás:
Üdvözlégy thalatta, thalatta.

A tenger, a milliók lelke,
Már melegen fénylik előttünk,
Mégis
Ő régi-bután hadonászik
S mosolyogja Dózsa-elődünk.

Őrültje a Gondviselésnek
Semmit se bír már tisztán látni,
Mégis,
Ha szánjuk is, kímélnünk nem kell
Rosszabb nem jön nála, akárki.

Hogy fog ő még alkura lépni
Utáltak és féltek hadával,
Mégis
A Gondviselés elpártolni
Tőle, a dühödttől, nem átall.

Keseredten miként bámulhat,
Rossz szemei miként merednek:
Mégis,
Ha tíz életet tízszer élne,
Jön, itt van már, tenger eretnek.

Világ, 1914. június 7

KOMJÁT ALADÁR
(1891–1937)

A Dózsa-vér

Vörös folyó. A Dózsa vére.
Sok úri kéz, sok gyáva kéz
remegve gátat hord eléje.
Szörnyű jaj-éjszakán fakadt
egy sárga-izzó trón alatt.
S azóta színe egyre égőbb.
És egyre bömbölőbb a mélye.

Ma még a gátak állva-állnak.
Kivénhedt zsellér-földeken
görbedve markol az alázat.
De holnap már ordít az ár
az átkozott romok fölött
és minden, minden vérbe fúl:
a Dózsa-vér az úr, az úr!

1913

PETERDI ANDOR
(1881–1958)

Szabad vagy népem!

Évszázadok bús járma nyomta vállad,
S magad ácsoltad mindig bitófádat;
Csak szolga voltál e földön, nem ember,
Osztályosod az ír, a finn, a lengyel,
Szent fájdalommal szörnyűbb fájdalomra
Dajkált anyád s nevelt az apád gondja.
És most szabad vagy, mint felhő az égen;
Szabad vagy Népem!

A termő róna, mely könnyűdben ázott,
Örökké másnak ringatott kalácsot.
Áldott kezed, az erős, a kemény
Hiába győzött a rög erején;
A bányászott kincs másnak tündökölt itt,
Rossz mostohád volt eddig ez a föld itt,
Szabad vagy már, mint szálló sas az égen,
Szabad vagy Népem!

A gőgös úrnak holt szerszáma voltál,
S ős bánatodban hej sírva daloltál.
Sírva daloltál és Dózsákra lestél,
S gyalázatodba százszor visszaestél.
Eb is vonít, ha óljához láncolják,
S te tűrtél, még ha tépték is a bordád.
Szabad vagy már, mint fergeteg az éjben,
Szabad vagy Népem!

Ugy álltál itt a nemzetek sorában,
Mint árva fa, sorvasztó, bús kopáran,
És törzsödre az ős talaj felett,
A magyar átok ütött sebeket!
Alul irtottak szekercék meg férgek,
Fölül vihar, tűz, villám sujtott téged.
És most szabad vagy, szent szabadság fényben
Fürödhetsz Népem!

Ó nagy erő, ki forgatod földünket,
Ó nagy erő, mely teremt, itél, büntet,
Ó nagy erő: Nép! Isten kegyes karja,
Ám, hogyha kell, pusztitó zivatarja,
Fölserkentél megunva ősi jármod,
Hogy megváltsd magad s a vérző világot,
Szabad vagy már, mint Isten a nagy égen,
Szabad vagy Népem! Szabad vagy Népem!...

1918. november 3.

BENJÁMIN FERENC
(1880)

Ladánszky

A szegedi vértanú emlékére

Én halhatatlan proletártestvérem,
Hiába öltek meg a gyilkosok –
A lelked izzó, csudálatos lángja
Az elnyomottak szivén átlobog.
Nem vagy az első, se nem az utolsó...
Adtunk, adunk még ezer vértanút.
De tőletek lesz sebesebb a szélvész
S a véretektől lázasabb az út.

Neved a mi szent istenasszonyunkhoz,
A Szabadsághoz lesz forró fohász.
Kigyulnak majd a sorsodon a bátrak
S tanulni fognak gyávák, ostobák.
Fegyvert adtál a vörös regimentnek,
Kincsekkel szórtad agyunkat tele.
Lásd, proletár, ha ujra térdre roskadsz,
Mily kegyetlen a fehérek keze!

Odaálltál a Dózsa Györgyök mellé,
Jaurès és Liebknecht keblére fogad.
Megacéloztad kihunyó sziveddel
A halálra kész proletárokat.
A szellemedből uj csóvák fakadnak,
Zugó viharrá lesz a gyáva, rest.
S uj hitre lobbant Duna-Tisza völgye,
Uj lázban csattant Csepel, Budapest.

Álljatok bosszut Ladánszky testvérért
Bünhődjék, aki gyilkost támogat...
Rettegje, félje egész Európa
A harcos gyári proletárokat!
Nem vagy az első, se nem az utolsó..
Adtunk, adunk még ezer vértanút;
De tőletek lesz sebesebb a szélvész
S a véretektől lázasabb az út.

1919. május 18.

Ti falu népe...

Ti falu Népe, bírói a földnek,
Májusi szemmel nézek most Rátok...
Tietek a határ, proletárközösség
S mindennek mindenből jut bőségesen.

Ti Dózsa Györgynek katonái vagytok,
Hisz tűzhalált értetek szenvedett Ő...
Vörös volt a testét égető lángnyelv:
Most Tietek e szín. Jó nyomon jártok.

Szeretnék lenni nagybotú Lőrinc,
Hogy Benneteket harcra buzdítsalak,
Mert én csak így tudok rikoltani:
Hej vannak még Zápolyák, vén Werbőcziek.

Ti falu Népe, igásai a földnek,
Magatoknak véditek a magyar rónát...
S látom, látom májusi szememmel
Dúlt az ellen s Ti diadalt arattok.

1919. június 22.

VÁRNAI ZSENI
(1890)

A Dósa-nép

Úri pribékek tűztrónján: király
Megcsúfolt, kínzott, gúnnyal illetett,
Mert új igét, jövendőt hirdetett
Nagy Dósa György.

Az izzó trónon erről álmodott,
Tűzkoronával sebes homlokán
A lázadó jobbágy, a pogány
Nagy Dósa György.

És mikor vassal tépték a húsát
S égő testéről csorgott le a kín
A lelke mégis csüggött álmain:
Az új jövőn.

Azt álmodta, hogy szabad lesz a nép,
Azt álmodta, ami immár betelt,
De akkortájt még úrnép szüretelt,
S megölte őt.

Tűztrónra tette, hogy míg él paraszt,
Hogy amíg él egy jobbágy ivadék
A Dósa György fajából sarjadék,
Emlékezzék.

Emlékezzék, az úrnép mint ítélt,
Mikor a pór az igazságra tört
Intő legyen a halálra gyötört
Nagy Dósa György.

Emlékezik! Fölél a tűzkirály,
De nem remegni, gyávaságra int,
Hanem hogy törje szét rabláncait
A Dósa nép!

S a rögön, ahol Dósa vére folyt,
S amit parasztok kérges keze tép,
Ne legyen gazda többé, csak a nép
A Dósa nép!

Henye herék zsíros ugarja, föld,
Népivadékot dajkál majd s becéz,
A kérges kézé az arany vetés
S arany jövő.

Előttünk Dósa izzó lelke száll,
Mögöttük sír az átokverte mult,
S fejük fölött a piros lángra gyult
Napfény ragyog.

1919. július 13.

JUHÁSZ GYULA
(1883–1937)

Dózsa feje

Fehér gyolcsban, setét éjben
– Ezerötszáz tizennégyben –
A kakas épp harmadszor szólt,
Dózsa feje Szegeden volt.

Pálfi bíró fölemelte,
Hajnal előtt sírba tette,
Lenn a sírban, némán, mélyen,
Alszik a fej vaksötétben.

Pálfi bíró Piros lánya
Hófehér lőn nemsokára,
Mint viola rózsa mellett,
Hervad ő is Dózsa mellett.

Zsarátnok lesz, ami tűz volt,
Síri virág, aki szűz volt,
Koponyák és szivek porán
Új dalba fog új csalogány.

Hej, a sírok egyre nőnek
Szőnyegén a temetőnek,
Elhervadnak mind a rózsák
Őskertedben, Magyarország.

Ó, de néha éjten-éjjel,
Mikor csak a kakas éber,
Kigyúl egy láng, mint az őrszem,
A szegedi temetőben.

Nézi más láng lobogását,
Földi tüzek égi mását,
Vár egy napot fölkelőben,
Régi magyar temetőben!

1919

Dózsa után

Fekete éj bakacsinja
Ráborul a rónaságra,
Mint a kopó, jár vadászni
Szapolyai katonája.

Eltiport tűz hamva mellett
Révedünk a kerek égre,
Őszi szél fú a subánkba,
Hallgatás a nóta vége.

Nagy uraknak vára fénylik,
Nagy kutyáknak szava hangos,
Kicsi kunyhók csöndje rémes,
Véres farsang tora van most.

Suba alatt összenéznek
Bús legények, de nem szólnak.
Káromkodás lenne úgyis,
Várni kell, mit hoz a holnap!

Varjú károg a határban,
Kopácsolnak még az ácsok.
Fekete éj bakacsinja,
Bíbor lesz majd a palástod!

1925

Az alsóvárosi temetőben

Dózsa fejét itt adták át a földnek,
Mikor megjárta már a zord bitót.
De hallgat róla most a csöndes őskert.
Magyar titok. De még beszélni fog!

1925

Torozás

Alsóváros őskertje mellett
Az árok partja rejt talán,
Ottan pihen véres fejed,
Szörnyű halálra égetett
Dózsa György, dicső ősapám.

Alsóváros őskertje táján,
A boszorkányok szigetén
Lidércsek néha az éjek,
És oly haloványak a fények,
Mint a szívemben a remény.

Véres fejünk lehullt a porba,
Rózsás hitünk, mint tört kereszt,
Alsóváros őskertje fáj,
Jeltelen temető e táj:
Mindenszentekkor zengem ezt!

1928

GYŐRY DEZSŐ
(1900)

Új mítosz

A gyárak zúgnak, vonatok loholnak,
drótok rezegnek, hidak íve reng.
– De kint a falvak álmát felzavarva,
mint hánykolódó aranyszőrű kanca,
már vajúdik a csend.

A villamos fut, autók robotolnak,
városok fölött gépek lengenek.
– De valami ráfekszik a szívemre...
A levegő fojt... Kísértget a Vértes:
Babonák... istenek.

Éjjel fellángol már a Dózsa trónja,
lidérc-rokon sok száz halotti szem.
– Túl tegnapon, túl mán és mindenen túl,
egy szép, okos parasztként jő az Isten:
Érzem. Látom. Hiszem.

1918–23

ERDÉLYI JÓZSEF
(1896)

Magyar család

Hárman mennek az országúton:
egy férfi, egy asszony meg egy
fiugyermek: mennek, amerre
az ország széles útja megy.
Széles az út és hosszu, hosszu;
messziről jönnek s mindenütt
gyalog, gyalog; a vállukon van,
a testükön van mindenük;
ahol mennek, ahol megállnak,
megpihennek, ott a haza...
A férfi vállán rongyba burkolt,
munkára kész kapa, kasza;
ahol lát kapálni-kaszálni,
egyszerűen csak odaáll,
nem kérve munkát, de szó nélkül
megragadva, amit talál,
akár ha egy darab kenyérért,
szalonnáért egy sütetért;
nem koldus ő, csak szegény munkás,
müveli azt, amihez ért.
A nő hátán batyu és benne
holmi ruha és takaró,
szappan, fazék, lábas, csupor,
enni-inni, útravaló.
Magyarul tudnak, olyan szépen,
nincs az a költő, az a pap,
és dolgozni a puszta létért,
míg le nem megy a nyári Nap...
Megjárja ilyen jó időben,
ez a vándorlás, jó dolog;
tehetné egy másik család is,
ahelyett hogy künn kóborog,
künn tekereg a nagy világban,

1514
VILÁGOS
SOLYMOS
LIPPA
CSÁNAD
NAGY
ARAD
BECSE

magyar földben nagy birtoka;
de így fusson e szűk hazában,
vállán rongyba csavart kasza,
kapa-kasza, vászontarisznya,
mellette fusson a gyerek,
s mondja: jó napot adjon Isten,
mondja hogy Isten áldja meg;
mutasson példát: hogy kell tűrni,
szenvedni, élni, mint ez a
jó ember, ki hadifogságból,
Szibériából jött haza;
Isten, király s haza nevében
ezer halállal szembe szállt,
s munkára kalapálta mégis
s munkára fente a kaszát;
mit ezer évvel ezelőtt
megtettek az ősmagyarok,
megtette a nagy vándorútat,
s ma – hontalanul csavarog;
e hazában ma nincs hazája,
nincs hová hajtsa a fejét;
végrehajtó üttette dobra,
kótyavetyélte mindenét,
feje felől a kis hajlékot,
a párnát is feje alól;
mégsem lázad az állam ellen
s a törvény előtt meghajol;
az égieket nem tagadja,
a földiekkel nem perel;
pedig nem buta; kérdezd, vallasd,
mindenre okosan felel;
ő Isten rendelését látja,
a kezdetet, a végzetet,
csak embert ismer jót vagy rosszat,
nem gyűlöl semmi nemzetet;
várja Mátyást az igazságost,
várja Rudolf trónörököst,
Krisztust, aki a világ végén
eljön az ég felhői közt,
bal felől csapja a kecskéket,
jobb felől a bárányokat,
feltámasztja s örök életre

vezérli a Lázárokat...
Munkás család, koldus család,
magyar család és szent család;
de aki visszaél hitével,
embertelen bűnös, galád;
s reszkessen, mert nem minden árva,
szegény magyar ilyen szelíd,
s megfizet egyszer e nép ellen
elkövetett bűne szerint;
lehet hogy ez a munkásgyermek
lesz a magyarok Jézusa;
lehet hogy Dózsa lesz belőle,
kinek tüzesvas trónusa,
kinek tüzesvas koronája,
kinek tüzesvas vesszeje,
tüzesvas almája elvilágít
századokon még messzire,
kinek tüzesvas harapókkal
tépett sült húsa ott kereng
minden magyar paraszt vérében:
lázadó őse ette meg...
Jártam velük az ország útját,
vendégük voltam egy napig,
s úgy, de úgy megszerettem őket;
tetszettem én is nekik.
– Lehet hogy úgy járunk magával,
mint Mátyás-királlyal a nép:
az is így jött-ment álruhában,
úgy járunk magával mi még, –
jósolt az asszony... Naplementkor
leültem egy kereszt alatt
s elköszöntem: elszakítottam
tőlük erővel magamat.
Ledőltem a kereszt tövébe
s ők mellém tették szívüket:
megfelezték velem mijük volt,
kenyerüket és pénzüket.
– Isten megáldja!... Isten – mondtam
és sírtam szívből, igazán;
Jézus nézett rám a keresztről
s harmatot sírt az ég reám.

1921

BAKÓ JÓZSEF
(1896–1962)

Falusi vázlat

Az én falum kedves és jámbor.
A rohanó élet útjából
félreállt pipás szemlélőnek.

Itt nem éljeneznek semminek.
A merészeket gúnyos, hideg
szemmel lohasztják csüggedőre.

Itt a lelkek tunyák, alusznak.
Végeszakad itt minden útnak,
amin nagy tervek robognának.

A határa csak egy gyűszűnyi,
de nemessége el nem tűri,
hogy kultúrával meggyalázzák.

Nagy hűhót is csak akkor tesznek,
ha egy féktelen Dózsa-gyermek
bedobja unalmuk ablakát.

Mélysége egy van: a falu kútja,
s egy magassága: a templom tornya,
ezenkívül már nincs világ.

Az én falum a magyarság itt.
Bölcsnek, királynak hisz akárkit,
de a holnapját, azt nem urazza.

Szegény falum, kevély falum.

1925

FORBÁTH IMRE
(1898)

Vers

Városparton állott a gép,
gép fölött állott a király,
a gép hússal fűtött és izzadsággal,
de októberjárás volt –
a halott trónusok felett megállt a gép.

Ázsia ébredez,
Tamerlán sírhelye fölött fantasztikusan vörös a hold,
Rosszija álmatag népe feltápászkodott,
Európa, jaj neked!
a Márvány-tengeren Wulferga kalózai,
s lidérc ül az árbocok hegyén.

Éhségősz.
Buta János még behordotta gabonátokat,
a jámbor, fekete föld hallgat,
de alatta már kúsznak az új csírák
lankadatlanul,
a térdelő viskóban felpislog a láng,
Sztyenka Razin, Dózsa György és Jacques Bonhomme –
Buta Jánosok!
megmozdult a föld,
fekete bosszút dalolok és istentelent.

1920–25

ILLYÉS GYULA
(1902)

Énekelj, költő

Nyomomban szelíd borjú lépked fürgén, így láthattok engem, jövök a dombok közt,
Kemény homlokomra veres koszorút csapott a nap, mint Árionnak
S énekelni küldött –
Dalomtól fölhevül a levegő, délibábot villog, ha álmaimról szólok.

Jövök toronyiránt, meg-megállok néha, a szederfa alatt,
hol kőkorsóban hűsöl az édes ivóvíz.
El-eltünődöm, nyugtom sehol sincsen:
Megyek csak, megyek, lábaim váltakozása friss gondolataimat
Ütemben ringatja, lágy hullámokban úszik kedvem aranyló rozstáblák fölött.

Talpamnak ravasz titkokat kuncog a föld, az én földem ez, belőle fakadtam,
Pólyám a dülőút pora volt vagy selymes televény kotló krumplibokrok alján.
Az ég fürösztött s tett szárazba meleg ujjaival, míg anyám kapált lent a völgyben,
Megnőttem a fákkal, üszőkkel, szelekkel, ezernyi lármázó, hű tejtestvéremmel,

Fáradtan térek hazafelé este, füttyszómra a nyúl megáll,
tiszteleg, – éld világod, testvér!
Alkonyattal nyílik szívem, akár a tök virága, harmatosan,
Fent ülök a padlásajtóban vagy kazlunk tetején, a gólyák másik honáról álmodozva
Vezénylem az éj hangversenyeit, békákét, kutyákét, hajnal előtt a madarakét.

Néha mégis elborul homlokom, koszorúm lehullik csörögve,
A kémény füstjében Dózsa György sercegő bőrére emlékezik orrom
Mintha haraptam volna belőle, gyomrom felkavarog, köpésem vitriol,
Ha isten segít, megláthatjátok még fekete marását.

1928

Dózsa

Előhang egy hőskölteményhez

Éljen a Szabadság! Éljen az Egyenlőség! Éljen a Testvériség!
Minden hatalmat a dolgozóknak!
Megért bennem a szó, mint ágak őszi szélben, kiáltom törzsem panaszait
S gyökereimét, mik bitorolt föld alatt búnak, bogozódnak –
Halljátok a torzsök recsegő szavait!

Régóta készulok erre az énekre, – káromkodásaim
Erre edzették remegő torkomat! Mint fiatal anya
Vártam, hogy belém nyilaljon már a kín
S kiszakadjon végre egy néma nép szava.

A huszonötödik ősz húz át felettem távozó madarak kiáltásaival!
Jottem a mély volgyből, mint mély életemből, – alattam a róna
Vérkodot gőzölgott. Vércseppként fordult elém minden levél őszi jajaival.
Vérben gázolva így értem fol a dombra s néztem szerte, mintha most születtem volna.

Hány dombon jöttem át! hány évet hágtam át kapaszkodva szorult szívvel meg-megállva!
Felettem ért almák lengnek itt a szélben... nem eszem belőluk, ismerem ízüket.
Botommal szunnyadó kavicsokra verek... mi volt itt az élet s élni méltó álma?
S mi, ami annyiszor follobogott bennem, hogy az est tűzvésze jött, a vad üzenet?

Ó hányszor futottam volna vissza innen – eltakarva arcom –, úgy űzött a szégyen,
Csak azért, mert éltem, tudtam itten én is ébredni, aludni,
Beszélni, hallgatni, meghajtani térdem.
Legszebb bátorságaimmal kancsalul alkudni.

Ám, vorösul az ég... A hold mint aranyos gorbe kard közeleg
Jobbomba símulva... Jövő győzelmeink kitüntetéseit
Csillogtatja az ég... Képzeletemben már fájdalmas seregek
Gyűlnek hátam mögé... zajonganak, eltűnt vezéruk keresik.

Jaj, jaj, jaj – hallom egy zsellér orditását, fogja véres fejét
S szalad felém, – jaj, jaj – sikoltoz egy leány s folbukik meztelen,
Várkapu csikordul, lovas csapat porzik, – jaj, jaj, zeng a vidék,
Kunyhó lángja lobban, kard hull, jaj, jaj, jaj, jaj – cseng a történelem.

Zápolyáék! – Ó, ha vissza tudnék vágni e korból reájuk!
Soraim az idők végtelenségén át korbácsok legyetek,
Pörgő karikásként csapjatok le rájuk,
Vetvén fejem fölé, csattanásra ezért rántsalak titeket!

Szabadság! Századok óta készülő vihar az elborult
Ég mögött ki egyre sűrűbben dörögsz fel,
Verd föl képzeletem, mint az elkomorult
Tábort, aki feléd indult Dózsa Györggyel!

1927

Növekvő szél

Nyerítve futnak a táj felett a felhők!
Lángkarikás csattan, csillagon-göröngyön
földörög egy szekér, fordul, – felkiáltok,
verj a lovak közé, hajrá, Dózsa Györgyöm.

Menekülj, mentsd magad! – Pocsolyák fröccsennek,
tüzes levük a vén kocsis arcába vág,
hátra és hátranéz, mögötte hajrázva
uszítja Zápolya százezer csahosát.

Leválnak a lőcsök, bukik a saroglya,
Dózsa gyeplőszárral veri a lovakat,
tört szekéren egymás nyakába karolva,
a viharban szikár legények hajlanak

előre és hátra szédült részegségben
és közöttük állva – én, – én énekelek!
Századok egén így láthattok majd, lantos
ujjaimról tüzes pacsirták repdesnek.

Az út keletre tart, dalom az úszó por,
hogyha berekedek, megitat a friss hold,
szél zúgja tanácsát, bosszulatlan holtak,
eltemetett élők hörgéseit dalold.

Varjú veri szárnyát fejemen, kiáltoz,
havas ifjúságom, viselem koronád!
A kis állat, amely hasonfekve issza
az Ádriát, rámnéz egyszer Magyarország.

Ujjaim begyéből vért vágok eléje,
fölkel a kis állat, lerázza terheit,
hajnalt abrakol majd, kocsink elé fogjuk,
nyerítve röpíti a nap vőfényeit.

1931

Két március

I

Hab a szájon, a rügy, a hús
forrja tajtékkal újra nedvét.
Fujja füttyöngve március
szoknya- és trónborító kedvét,
pisszeg, – riadtan fordulok
hátra,(ó, hátra, nem előre!)
míg az új s régi trónusok
hetykén feszülnek: mindörökre!

Ó, kamasz, csupa-reggel század,
a hegyeken át postakürttel
utazó eszmék, tervek, vágyak,
s ti naiv arcok, tele tűzzel,
jövőbe nézők lelkesen –:
be szégyenlem a rajongástok –
Szabadság, Harc, és Szerelem,
elmultak, mint a dilizsánszok.

Mint ósdi fiókok szagát,
mint sárgult imakönyvekét,
mint foszló menyasszony-ruhák
lázát elárvult nénikék:
ugy szimatolom, március,
úgy szívom újra lángragyúlt
arccal szeledben azt a kort,
amikor lelkünk ifju volt...

Zúghat az ünnep: idebenn
így ünnepellek, hallgatag.
Nézek egy régi könyvet és
próbálgatom a szavakat.
Még kér a nép... – és fölmerül
egy arc: *most adjatok!*... vadul,
ajkát harapva néz körül
s egy ország helyett elpirul.

II

Vannak, akiket pártol az idő.
A láthatárra zajjal feltörő,
a hadirendben érkező napok
hozzájuk álltak hirtelen
mint fölkelt csapatok;
kiknek az idő dolgozott,
várat vívott és toborzott vidáman,
gyurta a lelkeket s a győzelem
eldőlt már ott, a portyázó csatákban.

Új március jő, új év, – áradó
sereg napjával egy uj áruló!
Ha vannak, kiknek diadalkapú,
füstölgő bástya minden pirkadás:
nekünk uj háború,
hullt zászló, dúlt falu.
Az idő nekünk rontó hadak és
pestis, barátaim, tüz áradás –
s hol a harang s a harangra a kéz?

Szikláról nézem kis népünk jövőjét.
Reménytelen vagyok, – miért hazudnék?
Utolsó emelkedésünk az árban,
óh, március, csak azért tornyosulsz már,
hogy rólad még tisztábban
és még messzebbre lássam,
mi partjainkból az örvénybe szédült,
a szennyes árban némán elpusztult már
s pusztulni fog. Mert mi is csak beszéltünk.

1937

Dózsa György beszéde a ceglédi piacon

Ha a nemes útra indul,
ha megtér a hosszu útról,
mikor elmegy, mikor megjön,
sír a paraszt kint a földön.

Ha a nemes lakomázik,
ugrál vígan, parolázik,
lódit serleget a falra,
a paraszt jajdul föl arra.

Ha a nemes szomorkodik,
halálról ha gondolkodik,
térde zöttyen, úgy bókolgat,
klastromot rak a papoknak,

akár búsul, akár vidul,
lány után, ha kukurikul,
kezesíti kösöntyükkel,
fizetni a parasztnak kell.

Ha böjtöl, ha házasodik,
ha beteg, ha szaporodik,
nyaka közé a parasztnak
újra új adót akasztnak.

Még akkora, mint az arasz,
nyögi terhét már a paraszt,
ér alig tizenkét tavaszt,
érzi ustorát a paraszt.

Ha a birtokán tanyázik,
lovat ugrat, agarászik,
míg csak a föld hátán lépdel,
rajtunk jár sok háznépével.

Átkot hoz még halottan is,
lopó, csaló, rabló, hamis,
fejére ha száll malaszt is,
a paraszt fizeti azt is.

Kis sorsomból magas polcra
léptem én világos dombra,
szertenéztem, hogy ott álltam,
mást se láttam a világban.

Nyílott szájunk jajpanaszra?
dögölj, rugtak a parasztba,
korbács pattant, a torokra
rekedt a szó, fojtogatva.

Na, nem értjük a beszédet!
Elég is ennyi, testvérek,
balta, csép, már hadarólap
magyarázza igazunkat.

Vérszopó, dög, elég ennyi,
farkasféreg valamennyi,
testvéreim, – hajlokát is,
szélbe szórjuk a porát is!
Segél Krisztus minket!

Elképzelem, így szólt s nagy bajszát törölve,
néz a futó égre, majd a zajló földre,
homlokán a harag rőt koszorújával
s szinte tántorogva nehéz igazával,
indul Temesvárra süllyedni jeltelen,
szörnyű mocsaradba, magyar történelem!
S mint egy barát írta harcairól szólván:
nyomában ott tolong százhúszezer sátán.

1937

Híresek

Valahányszor csak rámutatnak
egy hírességre: ez, ez – Az!
Vörösödni kellene annak.
Izzó vasálarc rajta az az arc.

Remény vetül rá: zászlón lesz kép,
győzelmi zálog: a világ
csodát vár, – hogy üdvre vezessék –
kiket fölötte tündökölni lát.

A „híres", ki nem érzi: mécs, de
milliók hit-lángjától ég
s mélyből jő fölemeltetése:
szétmarja azt – épp fényével – a Kép.

Mert meddig győzik türelemmel,
kiknek a vágy csak látomás?
S mert bármily grádicson az ember:
ígéret, egy-egy profán messiás.

Ha láthatná előre sorsát
jajongania kellene.
Mert dicsősége? Zord adósság!
S amellyel győz majd: serege?

Kik rendelték láng-trónra Dózsát
pribékjeinél is előbb?
Máglyára Huszt? Ők, a Jóság-
szomjazók, az Igazság-éhezők!

Valahányszor csak rámutatnak
egy hírességre: ez – valóban – Az!
Szívére ostorütést kap csak:
tovább! „Nem tiéd, miénk az az Arc!"

1971

JÓZSEF ATTILA
(1905–1937)

Ady emlékezete

– Meghalt? Hát akkor mért ölik naponta
szóval, tettel és hallgatással is?
Mért békítik a sírnák alattomba'
lány-duzzogássá haragvásait?
Földön a magyar és földben a költő,
dühödt markába rögöket szorít,
melléről égre libbent föl a felhő,
de tovább vívja forradalmait.

A televény titokzatos honában
izgat tovább, nem nyugszik, nem feled.
Ezer holdon kiált és haragjában
szeleket űz a Hortobágy felett.
Szeleket, melyek úri passzióból
a begyűjtött kis szénát szétszedik
s a süllyedt falun fölkapják a hóból
Dózsa népének zsuppfedeleit.

Teste a földé. Földmívesé lelke,
ezért koppan a kapa néhanap.
Sírja három millió koldus telke,
hol házat épít, vet majd és arat.
Verse törvény és édes ritmusában
kő hull s a kastély ablaka zörög, –
eke hasít barázdát új husában,
mert virágzás, mert élet és örök.

1930

A Dunánál

I

A rakodópart alsó kövén ültem,
néztem, hogy úszik el a dinnyehéj.
Alig hallottam, sorsomba merülten,
hogy fecseg a felszín, hallgat a mély.
Mintha szívemből folyt volna tova,
zavaros, bölcs és nagy volt a Duna.

Mint az izmok, ha dolgozik az ember,
reszel, kalapál, vályogot vet, ás,
úgy pattant, úgy feszült, úgy ernyedett el
minden hullám és minden mozdulás.
S mint édesanyám, ringatott, mesélt
s mosta a város minden szennyesét.

És elkezdett az eső cseperészni,
de mintha mindegy volna, el is állt.
És mégis, mint aki barlangból nézi
a hosszú esőt – néztem a határt:
egykedvü, örök eső módra hullt,
szintelenül, mi tarka volt, a mult.

A Duna csak folyt. És mint a termékeny,
másra gondoló anyának ölén
a kisgyermek, úgy játszadoztak szépen
és nevetgéltek a habok felém.
Az idő árján úgy remegtek ők,
mint sírköves, dülöngő temetők.

II

Én úgy vagyok, hogy már százezer éve
nézem, amit meglátok hirtelen.
Egy pillanat s kész az idő egésze,
mit százezer ős szemlélget velem.

Látom, mit ők nem láttak, mert kapáltak,
öltek, öleltek, tették, ami kell.
S ők látják azt, az anyagba leszálltak,
mit én nem látok, ha vallani kell.

Tudunk egymásról, mint öröm és bánat.
Enyém a mult és övék a jelen.
Verset írunk – ők fogják ceruzámat
s én érzem őket és emlékezem.

III

Anyám kún volt, az apám félig székely,
félig román, vagy tán egészen az.
Anyám szájából édes volt az étel,
apám szájából szép volt az igaz.
Mikor mozdulok, ők ölelik egymást.
Elszomorodom néha emiatt –
ez az elmúlás. Ebből vagyok. „Meglásd,
ha majd nem leszünk!..." – megszólítanak.

Megszólítanak, mert ők én vagyok már;
gyenge létemre így vagyok erős,
ki emlékszem, hogy több vagyok a soknál,
mert az őssejtig vagyok minden ős –
az Ős vagyok, mely sokasodni foszlik:
apám- s anyámmá válok boldogon,
s apám, anyám maga is ketté oszlik
s én lelkes Eggyé így szaporodom!

A világ vagyok – minden, ami volt, van:
a sok nemzetség, mely egymásra tör.
A honfoglalók győznek velem holtan
s a meghódoltak kínja meggyötör.
Árpád és Zalán, Werbőczi és Dózsa –
török, tatár, tót, román kavarog
e szívben, mely e multnak már adósa
szelíd jövővel – mai magyarok!

1514 TEM

...Én dolgozni akarok. Elegendő
harc, hogy a multat be kell vallani.
A Dunának, mely mult, jelen s jövendő,
egymást ölelik lágy hullámai.
A harcot, amelyet őseink vívtak,
békévé oldja az emlékezés
s rendezni végre közös dolgainkat,
ez a mi munkánk; és nem is kevés.

1936

VERES PÉTER
(1897–1970)

Parasztok

Valamikor eleink a húsz körmükkel kaparták a földet,
majd ásót, kapát, ekét, boronát és gépeket talált ki számunkra a munkáslelemény és
a haszonhajtó furfang,
de mindig oly sok volt a dolgunk, és mindig oly tompák és fáradtak voltunk,
hogy a kicsikart kincseket éber ügyesek, settenkedő tolvajok és felfegyverzett rablók
elrabolták tőlünk.
El voltunk foglalva munkával, családdal, Istennel, esővel,
viaskodtunk az agyaggal, a kővel,
a sárral, a szikkel, a faggyal, a vízzel, az aszállyal, az árral.
Állatokat szelidítettünk segítségül és versenytársnak.
Szemeink örökké az életen csüngtek: figyeltük a napot, a holdat, a csillagok járását,
felhők vonulását, árvizek zúgását, szelek suhogását.
Rettegtünk a tűztől, a jégtől, a fagytól s az idegen hadaktól.
És ha hiába volt minden, ha nehéz gondjaink és kemény munkánk után üres kamránk
előtt törülgettük a szemünk,
és elborult szemmel káromoltuk vagy lehajtott fővel kérlelgettük a Mindenhatót,
aki – hittük – okozója minden szerencsétlenségünknek,
azalatt a nyitott szeműek, az éberek, a ravaszok, a rablók és tolvajok, a lumpok és
dologkerülők
hurkot löktek a lábunkra, s jármot akasztottak a nyakunkba;
azóta nekik húzzuk az igát.

Voltunk rabszolgák. Csatornákat ástunk Egyiptom, Babilon, Kína és India forró
síkságain,
erdőket irtottunk, követ egyengettünk a dombos Nyugaton,
mocsarat csapoltunk, homokot kötöttünk Euráziának hideg szelek járta végtelen
rónáin.
Ráérő időnkbe meg piramisokat építettünk a halott és palotákat az élő királyoknak,

fényes templomokat a mindenféle isteneknek és sokszín tarka papjaiknak,
mert a mi uraink, lelkünk és testünk őrizői sohasem szerettek velünk a szabad és
világos Természetben lakni.

Voltunk jobbágyok is. Bolond kis méhecskék elmerülve gyűjtögettük a mézet a döngő
lépésű hűbérmedvéknek
és zúmmögő kísérőiknek: a tarka papdarazsaknak,
s hosszú évszázadok alatt keserves fagyos-koplalós telek tizedelték meg sorainkat.
Most nem vagyunk semmik. Se rabszolgák, se szabadok.
Kivert kutyák módján csatangolunk a földön, amelyet mi porhanyítottunk fel
a kezünk munkájával,
s amely az évezredek alatt elhullott vérünktől-verejtékünktől
és beletemetett húsunktól-csontunktól lett kövér.
Éhségtől kopogó szemmel nézzük a határban füstölgő gőzekét,
hallgatjuk a traktor durrogását és az aratógép csörtetését,
és levett kalappal térünk ki a porfelhőben robogó földesúri autó,
vagy lovagolni tanuló grófkisasszony elől,
akit jóltáplált lovon kisér a keményderekú lovász.

Megpróbáltuk néha lerázni a jármot. Voltak Gracchusaink, Spartacus, Geyer Flórián,
Dózsa s maga Názáreti is,
esszeusok, husziták, táboriták, baptisták s a Jacques Bonhomme-ok névtelen milliói,
akiknek porló csontjait nem őrzi síremlék,
de még hírüket-nevüket se tartja a hamis történelem.
Voltak igaziak, akik tiszta szívvel és jót akartak,
és voltak ravasz tülekedők, akik vállainkon úrrá akartak lenni.
Amazok elbuktak a mi gyarlóságunk és a Sors kemény csapásai alatt
emezek ha győztek is, de csak bennünket győztek le.
Ők urak lettek, s mi maradtunk, amik voltunk:
parasztok, számnélküli emberek, zavaros anyag.

De nehéz sorsunkat ma már saját szemünkkel látjuk,
sejtésünkben eligazít a derengő felismerés, a tiszta gondolat,
és akaratunkat a biztos törvény hite acélozza keménnyé.

1934

LUKÁCS LÁSZLÓ
(1906–1944)

A „népiesek"-hez

Mily harsány fütty riasztott talpra
titeket,
hogy kidörzsölvén álomittas
szemeiteket,
e rőt, e rőtellő hajnalidőben
felugortatok? Saruba
szökve szálltok, szárnyas cipőben,
tündéri sárba: faluba.
Oly rózsálló időben, mondom,
midőn a tallózásotok
népköltögetni már kevés,
tájat babrálni – sok!...

Mint a kés a bőrön, futtok át
a fájó tájon, sarkatok
nyomán serkenő vérnyomot
hagyva. Petőfis tűzre gyulladt
szemeteken láng! Kezetekben
népmentő ceruza ragyog.
Mint szép jövő, zizeg a papiros
a hón alatt s tintának hozzá
már piros,
már majdnem egészen piros
könnyeket sírtok,
a lelketek szakad!
Rúton éledő művész-szemmel
széplapú könyvben örökítve
népnyomort, tájat, tornyokat...

Illesztgetitek fejetekre
– harmatgyémántos koronát –
a Jövő nem is néktek szóló
népcsodálatát.
Dicső föveg! De mért ragyogtok
e fény-kalapban?
Hisz ki ma bűvös
sipkát hord, az
– mint a mesében –
láthatatlan…

Most jöttök?
Gyöngy statisztikát
izzadtok? Mikor a nép
már a komor ütést latolja,
mellyel majd küldi a pokolba
a konok Zápolya-utódot,
konokabb Dózsa-ivadék…

Még
vallatjátok a néma tájat,
a holdakat, a sovány tápot,
árván kallódó balladákat.
De mást,
mint megdühödt magyarvarázst
sehol se láttok!

Még
nem lövellte a lelketekbe,
hívást lesve,
jelszót repesve,
zászlót, kibontva-lengőt, esdve
tekintetét a nép!…

Rezzenj fel, költő,
keltő, népkeltő,
álmodozó!
Eszmélkedj! Már a pór
betéve tudja jól,
hogy hol
s mi fáj:
a szűk határ
a tág nyomor.
S ha nem tudja,
kinek keserged?

Kinek panaszlod étkét, bérét?
Farkasnak mutatod sírva
juh vérét...?
Elég
a rosszul sóhajtott beszéd!
A félig sóhajtott beszéd!
Nem kórkép kell már:
Csipesz, kés! – Villogó
kaszaél!... Cséphadaró...

1939

GÁBOR ANDOR
(1884–1953)

Tudod-e még?

És egyenes lett akkor a kasza,
És egyenes lett akkor a derék,
Ki dolgozott, annak lett igaza,
S a mé' mellől elhulltak a herék,
Az úri ház lángolt s a messze fény
Tágra nyitotta ébredők szemét,
Az erdőből kibujt a szökevény...
Hogy Dózsa élt, magyar, tudod-e még?

Amerre Dózsa járt, virult a föld,
Szabadság bokra nőtt belőle ki,
És rossz lett annak, kit a nép gyülölt,
Ötszáz évért fizetett meg neki.
Az ötszáz év azóta már ezer,
S fizetni kell most tízszer-annyiért
Ki most az úrért újra vérezel,
Magyar, tudod-e még, hogy Dózsa élt?

Hogyan ne tudnád? Izzó trónusát
Szivedre tették, süt még ott tüze,
És megetették veled a husát,
Keserü szádban lázong szent íze!
Ma is láncon vagy s láncon a haza,
S csak az a föld tiéd, mely eltakar,
Meredjen újra millió kasza,
S hogy Dózsa él, mutasd már meg, magyar.

1941–45

FODOR JÓZSEF
(1898)

Szél a tarlókról

Szél a tarlókról! Hozza a nyár keserves sóhaját,
Robotok ízét, miktől most csendes a mező,
Vérbemart napok izzadt, vad kisértetét, s lankadó
S új s új nekilendülést a Nap gyilkos rendjein át!

Köröskörül már üresen ásít a nagy határ,
Mint zaj-dúlt csatasík; s imitt, amott
Egy-egy virág utánoz alvadt-vér nyomot,
S a bolygónak fáj a föld, amerre jár.

Fáj a hely, hol hős, nagy harcát vívta még előbb
A robot népe, Ádám átkával vállain
Túrva a rög nyűtt keblét, táp-oltalmát keresőn
A lehullt bilincsü, zord halál előtt.

Még a föld veritéknyomos, ahol megyek,
S a légben kimerült mellből fútt sóhajok
Érzése és határtalan, reménytelen szomoruság,
Amelytől fejem fáj, szívem beteg.

Hallgat a mező, kihűlt, üres a rét,
Reménytelen harca félben pihen
S éh-vackáról, ijedt szemmel néz tél elé
A paraszt, az árva, örök cseléd.

Kis földje, mely nem ad kellő kenyeret,
Csigázva lapul: míg új, vad harcra kel megint
Avval, a szűk magért, továbbtengetni egy
Ínségbe, kínba fult, árny-életet;

Vagy javat kaparni, mely nem övé,
De, ki hátán szánt: mást hízlalón görnyedt robot
Rendjén: csak lopva, arc-törleni, fölmeredőn –
Mint néma átok az Isten felé!

1941

SÁRKÖZI GYÖRGY
(1899–1945)

Higgy a csodában!

Mikor a szélvész veri el a megfülledt meleget
S a világra hirtelen rámordulnak az egek,
A riadt fák föld alá dugnák cifra ágaik
S már pergő jég öldösi a fáknak virágait,
Higgy a csodában!

Mikor tikkadt éjszaka fú csöndet a falura,
A szérün asztagban áll és álmodik a buza,
S álmában a láng piros kísértetként föllobog,
Döng a harang s locsogó hordóval szekér robog,
Higgy a csodában!

Mikor megzajdul a föld, repedeznek a falak
És a padlót ingani érezed lábad alatt,
Halálravált asszonyod fut az alvó gyermekért
S emberhangon sír lovad, mert fél és nem tudja mért,
Higgy a csodában!

Mikor baljós üstökös gyúl az égen s ránkmutat,
A küzdők kettétörik és eldobják kardjukat,
Ürgelyukba súgja a költő utolsó dalát
És nyögi a régi nép új urak diadalát,
Higgy a csodában!

1942

Magunkért lázadó Dózsák

Magunkért lázadó Dózsák:
Ülünk nagy, tüzes trónusokban itt-ott,
S szórván roskadt fejünkre átkot és szitkot
Megvesszőznek az urak és megköpdösnek a parasztok.

Fáj, fáj, fáj,
Ordítanánk, mint éji veremben a vad,
De csak ennen husunkba harapni szabad,
Mert magunkért éltünk s halunk.

Jobbágytalan vezérek:
Ülünk nagy, tüzes trónusokban sírva,
S hamuvá omlunk, hogy testünk földi sírba
Ne hulljon, de legyen a hazátlan, égigcsapó szeleké.

1942

NAGY IMRE
(1896–1942)

Szomorú sírások verse

Az ökör sem bőgne szomorúbban,
ha üres jászol mellett állna,
mint ahogy az én bús népemnek sír
a sorsa, rongya, könnye, álma.

S szívemre sírja minden fájdalmát,
rongya foltja lelkemet veri,
s szememre száll könnyének párája:
e népet nagyon kell szeretni.

Dalolni kell nagy éhségéről,
a szomjáért sírni kell sokat,
mert kedvének nincsen sugara,
s nem lát mást, csak gyötrő napokat.

Meséiben a király nem Dózsa,
a legszebb trónról keveset tud,
nem tudja, mennyi kincset vesztett,
s hogy övé volt régen a tejút.

Robotos hajnalok csókja vérzik
homlokomon, s hordom, mint jegyet,
a szívem, jaj, sokszor arra ébred,
hogy a népem valamit temet.

1942

SINKA ISTVÁN
(1897–1969)

Krónika

Ezerötszáztizennégyben
gyászmenet járt a Sárrétben.
Ment a menet sok fakóval,
kilenc gyászos sárhajóval.
Jártak három napon belül,
három koporsóval elül.

Mikor Nagykép alá mentek,
kérdték: kit temetnek kendtek?
Ki fekszik a koporsóba,
ott az első sárhajóba?
S ki pihen a másodikba,
a nagy ingovány ladikba!

A harmadik mikor halt meg?
Kiáltsák meg nekünk kendtek!
Sárhajóval lápszövőket
visznek? Talán csíkölőket?
Talán kócsagvadászokat?
Bokoralja halászokat?

Vízpára szállt, köd úszott fent,
s hetven fekete szűr lebbent.
Haladt lassan a gyászmenet,
s kiáltva szállt a felelet:
Nem temetünk csíkölőket,
sem lészával vesződőket.

Nem vittünk mink ezelőtt se
egyetlen egy lápszövőt se.
Halottaink egész mások,
nem bokoralja halászok.
Nagy csata volt Délvidéken,
füstje itt szállt át az égen.

Vert csata volt, hírét vettük.
A hírt koporsóba tettük,
vasszegekkel leszegeztük,
s el sehová nem temetjük.
Gyászhír volt. Bús. Az valóba.
Nem is fért egy koporsóba!

Temessük tán kék agyagba?
Ássunk sírt a laponyagba?
Ejtsük belé tán a sárba?
Tán a sárga ingoványba?
Ez a paraszti gyászmenet
nem temet, csak jelképileg.

Csend volt és köd a láp felett,
s Nagyképről jött a felelet:
Hogyha már gyászolnak kendtek,
várjanak ránk egy-két mentet!
Hamuzzuk csak a hajunkat,
s kisírjuk mink is magunkat.

Fenn a köd esővé csorrant,
s hangja hangtalanul csobbant.
S Nagykép alól tíz sárhajó,
épp a gyászmenetbe való,
indult lassan át a tájon,
át a magyar ingoványon.

1943–61

Most: átlátszó tenger a hazám,
tükör, s szemem tágúlt bogarán
látom, hogy e tengerbe merűl
a szabadság ... Óh, tán egyedül!
én sejtem: sok jobbágyudvaron
átsír egy nagy titkos fuvalom.
S lepkét látok: ingó lombra űl,
dongót hallok: zúgva elrepül.
A szél hozza: suttog valamit:
a galambdúc esti hangjait.

Látok, s látom: Gergely térdepel.
S míg bús fejét a bárd lopja el,
reá teszem tüzes tenyerem
vasszívedre, óh, történelem.
Érzek s érzem: iszonyú nagyok
a táncoló parasztangyalok.
Sebő most a vállamba harap
és sír szegény. Ő a nép, a nagy.
Elbotolt a maga igazán
s azt siratja ... Meghalok, hazám!

1943–61

KORMOS ISTVÁN
(1923)

Karcos torokkal

Kastélyunk a holdban van,
birtokunk az égben,
ökrünk, lovunk, birkánk legel
csillagsűrűségben.
Lepedőnkbe mord angyalok
tüzes címert vertek,
holt bakák obsitjai
a vitézi telkek.

Szekerünk a Szent Mihály
lova, nem nyiszorgó,
köröz aluvásunk fölött
három éhes holló.
Mákos mannát Mikulásra
rejt az arany pajta,
Dózsa trónja a hegyünk,
ugorjunk át rajta.

Kiskanászunk Werbőczy,
malacok közt székel,
lovacskázik a legelőn
valahai cséppel.
Tizenkettőt üt a torony,
fiúk, föl a fejjel,
Kánaán ez, folydogál
lefölözött tejjel.

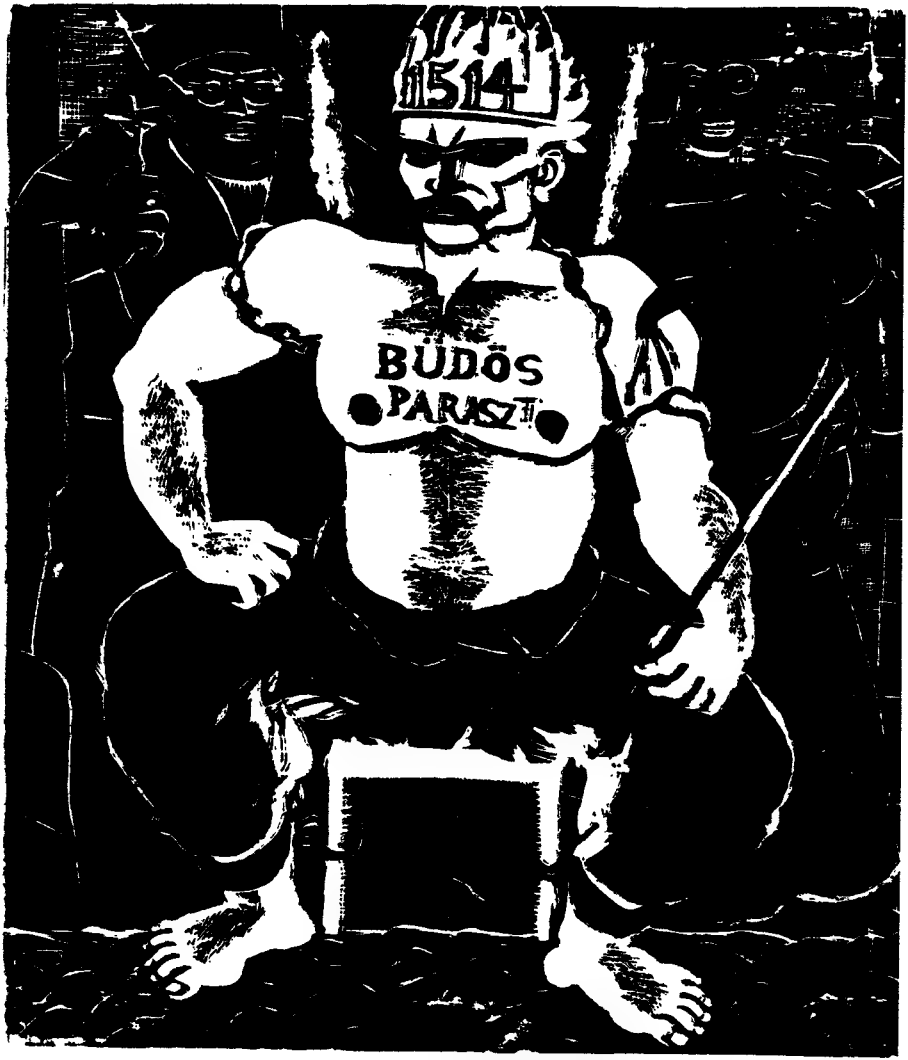
1514
BÜDÖS
PARISZT

VERBÖCZY!
VERBÖCZY!

Csákót nekünk, pirosat!
Marci jő Hevesről!
Kókkadt kakas kukorékol
a forró levesből.
Máját, zúzáját megesszük,
lába lesz a kardunk,
magyaros díszlépést ver
halálig a sarkunk.

1944

BÓKA LÁSZLÓ
(1910–1964)

Autóbuszon

A Várat elkerültem, mint a poklost,
nem tudtam látni még.
Az égre néztem, sok szakadt izom-rost,
így festette a felhőket az ég.
A felhők alatt volt a Vár, a régi
s most ott vannak a téboly szörnyei.
Hát nem volt honvéd, aki a hont védi?
Hát nem jött lóhalálban Görgey?
Ó, fuss autóbusz, fuss ki a világból!
Ragyogj, ragyogj októberi verőfény!
Száz Dózsa-trón ég, vádolón világol
s fejünkre szakad az erkölcsi törvény.

1945

SZEMLÉR FERENC
(1906)

Dózsa Temesvár előtt

A harcnak immár vége.
A láncba-vert fegyvertelen parasztok
fülleteg szívvel nézik a kopár
szikkadt mezőt, az egykori csaták
csodálatos fényforgós mezejét:
Ez volna hát, mi megmaradt belőluk,
s azokból, kiket a történelem
kovácsolt össze oldhatatlanul? ...
A bátrak, hűk s igazak ezerenként
lent alszanak a lábnyomokkal szántott
tarlók sebzett torzsái közt. Halott
szívük és ajkuk mosolyog a biztos
diadal örömében. De hát
ők nem tudhatják: győztek csakugyan,
bár egyelőre elvesztek bele.
A hős, a nagyszerű még áll. Szemén
fátyolt felhőz a sós fáradalom.
Arcán a sors-vonta jelek
komor ábrái közt egy-egy mosoly,
futó mosolygás suhan át, akárha
ismerné már a végzet visszavonhatatlan
ítéletét, hogy végül neki is
pusztulni kell! De szinte isteni
fönségű homlokán azért egy ránc sem ül.
Légy üdvöz, igaz! akit még
a kikerülhetetlen sem ijeszt, s egykedvűen
tűröd a teljesülést. Hadvezérnek
híttak egykor, de ma több
vagy, mert több kelle lenned ...
A nép, a lenti, a gyötört
komor s bátor jelképe vagy

és az léssz mindörökkön.
Nem számít a bukás! Így földre döntve
is nagyobb vagy, mint az urak
körül nyüzsgő hada. A fürge
nyilak szívednek már nem ártanak.
Te vagy a nagy, s az aljanép ügyére
századokon túl érted is süt a nap! ...

1947

KÓNYA LAJOS
(1914)

Honfoglalók

Részlet

Valóság hát, hivatalos!
A komor, jogászos, papos
paragrafusok életükben
először tartanak velünk – nem
bitófát, kerékbetörést,
máglyát, börtönt és botot és
jószágvesztést hoznak ez egyszer.
„Rendelet a nagybirtokrendszer
megszüntetéséről…" a cím
így tudósít és lapjain
mintha minden érthető volna,
nincsenek benne labirintok,
nem menekülhet a nagybirtok.
Nagy idők, bátor ifjuság –
hallom szivetek ritmusát!
– – – – – –
Nyolc órától vagy félkilencig
várakoztunk, nem írtunk semmit.
Mint époszban, ha a gonosz
örvénylő hatalma felbukkan
s amit a hős világra hoz,
már-már, úgy látszik, összeroppan
az igaz szándék, akarat –
így festett az első félóra.
De ennyi volt csak. Aztán lóra
pattant a hős, emelte kardját,
megsuhintotta a szabadság
nevében, mintha maga Dózsa –
és megindult az áradat.

S mint ahogyan az átszakadt gát
egyre bővebben önti habját –
vagy képzelj mértani haladványt –
így áradt, nőtt a sokaság,
alig győzték a ceruzák.
Emlékszem, az első igénylő
három holdat kért, igy szerény
vágyai voltak, ennyit kért ő,
mint egy mértéktartó szegény.
De rábeszéltük tizenötre.
Van egy tehene meg egy ökre
s kilenc aprócska gyermeke.
Bólintott: tessék írni hát.
Minthacsak ezt a biztatást
várta volna. S már eltervezte
tán azt is, hogy mit vet bele,
mert elárulta a szeme.
De olyan is volt, aki mindjárt
húsz holdat kért: van két lova,
megbír vele, nem félt soha
a dologtól – s hetykén kacsintránk.

És egész nap s napokon át
zúgott a történelem sodra,
nem pihentek a ceruzák.
Férfiak jöttek, szikár, csontos
fiatalok, ráncos, bolondos
vagy komolyarcú öregek
s asszonyok, kiknek férjük, apjuk
odaveszett a háborúba
vagy hadifogoly – gyereket
cipeltek, alig bírta karjuk.
– – – – –
Ez már nem a lelkesedés, ez
közönséges, köznapi láz,
negyvenfokos, szinte kivégez,
tüzes hidege majd kiráz.
Itt settenkedik a halál,
meg-megugat lompos kutyája.
Sámson Eszter öreganyámra
gondolok, ki egy délután
nekiadta magát a láznak

s az ajkán kibuggyant a vér.
Kis zsellérasszony-nagyanyámat
idézem, ki élte delén
ment el, ki soha nem remélt mást,
mint az örök nyugalmat. Én –
mondják, sokat dalolt szegény –
neki ajánlom ezt az írást.

1947

RÓNAY GYÖRGY
(1913)

Magyarország 1514-ben

Pástétomon hízik a gazdag,
moslékot vedel a szegény,
várja, hogy gyúl-e már az asztag
s kérődzik korpakenyerén.

Budán legények vakulásig
műhelyben verik a vasat:
Bakócz úr nagy vadra vadászik
s pár koponya beleszakad.

Hintók, boglárok, büszke csattok,
fenékigtejföl, Kánaán!
Hej, csürhenép, büdös parasztok,
nektek is jut egy morzsa tán.

Nem lát táncolni fönn az úrnép,
világíts néki, szolganyáj!
Lobban a Rákos. Tüze úgy ég,
hogy beléhamvad Budavár.

1947–49

ZELK ZOLTÁN
(1906)

Márciusra

Tanácskozának a Karok s a Rendek,
de szívükre a hír gyíkként oson:
Petőfi, s vele, vállukon kaszával,
Negyvenezer paraszt áll Rákoson!

„Negyvenezer – súgják –, csak szóra várnak,
s már zúdul is reánk, ontani úr-vért!
A halál szele ágaskodik útra:
nosza, töröljük el, urak, az úrbért!"

A vérszárnyú rémület lecsapva,
a parasztnak kegyet hát így rabolt
az úri lélek köves udvaráról –
A negyvenezer? Csak legenda volt!

Legenda csak, rémült urak rémálma –
Hogy így volt, Petőfi szava tanu:
ő jegyezte fel naplójába akkor:
Ő, az igaz, legigazabb szavu!

És mégis úgy volt! És mégis ott álltak
a költővel a negyvenezerek:
amennyi vers, mind megannyi Rákos!
Megannyi harcra zúduló sereg!

Köréje gyűlt mind, akinek évszázak
múltán is marta még torkát, szemét
az égő, eleven hús szaga-füstje,
Dózsa húsa! – ott állt vele a nép!

És ott áll most is! Vele és mögötte!
Hogy valóra váltsa már a csodát:
felépítse végre – amit ő versben –
téglából, vasból is, a nép honát!

1947

CSANÁDI IMRE
(1920)

Dózsa György népe

Volt idő, hogy így beszéltek:
– Inkább legyen gyászos végünk,
mintsem lássuk csonttá aszni
gyermekünk meg feleségünk.

Volt idő, hogy azt fogadták:
– Inkább legyen csúfos vesztünk,
de az úri kapzsi gőgre
szemet gyáván nem meresztünk.

– Szavunk többé nincs egymással,
egynek el kell pusztulnia.
Egy-életünk, egy-halálunk, –
vezess, Györgyünk, atyánkfia!

Rábólintott György is, Dózsa:
– Úgy legyen, mint kívánjátok.
Nem tesz más, ha magatok nem,
senki néktek igazságot. –

Indult akkor a sokaság,
cifra kastély égett porig,
sikongatott bárók lánya,
búvó nemest mart a csalit.

– Ez anyánkért! ez apánkért!
Asszonyunkért asszony lakol! ...
Fölgyűlt minden vad fájdalom,
itélt a nép, torolt a pór.

De megmondták, meg is nyomták:
– Vész az is, ki szolga-senki!
Bitang ebe rongy urának
rongy ura sorsát érdemli. –

... Lett bús vége Dózsa Györgynek,
romlása szabad hadaknak;
hatalmasok, népet rontók,
rettenetes lagzit csaptak:

– Úrnak marad az igazság!
neki jár a teli véka!
De ím gyűlik, gyülekezik
Dózsa Györgyék ivadéka.

Újból a bál kezdődőben,
de értjük a táncok módját
s nem mi leszünk, akik járjuk,
ahogy mások fújni fogják.

Tisztul is az ősi féreg,
de sokan a martalócok,
kiket sima pénz vagy vak tan
úri mérgével beoltott.

Szolga-népség hadonász még,
ki sötét, kit húz a konca, –
aki végkép nem ért jó szót,
semmivé hatalmunk rontsa.

Vissza nem tart minket immár
többé sem angyal, sem ördög;
föltámasztja igaz népe
régi halott Dózsa Györgyöt.

Berdicsev, 1947

BENJÁMIN LÁSZLÓ
(1915)

Ha szent a föld

Apai barátom, Farkas Jenő költő
és szerkesztő sírjánál, akitől
a győri püspök megtagadta
az egyházi temetést

Ha szent a föld, az izzadó nép
talpától, művelő kezétől,
a nap felé törő magoktól –
nem püspökök szenteltvizétől.
Jobbágy és műves, szenvedő nép
szentelte meg, nem holmi kegyszer
az őseid-vetette ágyat,
ahova most te is lefekszel.

Sirodhoz nem jött pap; de látom
felette Lőrinc pap keresztjét,
az igaz Krisztusét, amellyel
táborba szállt az elnyomott nép;
melynek szabaditó nyomában
jobbágy, kuruc elszánt-dühödve
zúdult a nemesek nyakába,
Krisztuson-hízott püspökökre.

Mig éltél, e kereszt nyomában
jártál. Pihenj, derék keresztény.
E földön már nem szenvedőket
fürdet a későszi napfény;
Az aszfalton vonagló árnyak
– nagyurak átszúrt testei –
felett győzelmüket kiáltják
Dózsa György keresztesei.

A szegények pártjára álltál –
Nincs, a halálban sincs bocsánat
te bűnödért! – mi sem bocsájtunk
meg Zápolyáék pásztorának.
Zördüljenek a fegyverek
és büntessen jól, aki büntet:
Megtaláljuk mi püspökök
nélkül is földünket, egünket.

1948

SIMON ISTVÁN
(1926)

Láttam Dózsa Györgyöt

Apám vállában, csontos tenyerében
láttam Dózsa Györgyöt,
vasárnap ebédnél, ahogy a pintesből
gyöngyöző bort töltött.
Olyan volt az orra, a szeme is olyan
és araszos a bajsza,
félmázsás könyöke, mint zuhanó ólom
koccant az asztalra.

Úgy tetszett valóban, mintha ezerötszáz-
tizennégyben látnám
foltos dolmányában, messze kimagaslik
kaszával a vállán.
Reszketnek az urak, égnek a kastélyok,
távol Buda vára
az irány s a fényben bőgatyás parasztok
hurráznak utána.

Láttam erejét a harcok közepette,
s a rengő nyugalmat.
Hol van már a hóhér, a villogó pallos,
s levert forradalma?
Nem halt meg Dózsa György! Mire az úriszék
fölnyársalta volna,
sisakos katonák jöttek a mentésre,
keletről nyugatra.

S hol van már Werbőczi, a suhogó holló
vajon merre károg?
Itt most béke szálldos, paraszté a kastély
s a termő határok.
Néztem az apámat, mintha Dózsa Györgyöt,
ahogy hátra dőlve
koccint és a pohár fölött eltünődve
tekint a jövőbe.

1949

JUHÁSZ FERENC
(1928)

A tékozló ország

Részletek

Ezekért sírok én; szememből, szememből víz folyik alá, mert messze távozott tőlem a vígasztaló, aki megélesszen engem; fiaim elvesztek, mert győzött az ellenség.

Jeremiás siralmai 1, 16.

. . . . . .

Szabadság! Te egyetlen isten, az ész tág tartománya, te legvadabb mámor,
mi alázott szívünket fölemelő, mi perzselő vágyakozásunk,
kivont szablyánk tűz-érce te, mi húsunkba eddig befelé nőtt szárnyunk,
ellened mi les a pusztára épült pára-városokból, köd-palotákból?

Mikor ideért a milliárd lábú paraszt-üstökös, a lomha, nehéz eső elvirágzott;
a kelő nap a bádogfonál-zuhatagot, a gyöngy-omlást elvágta arany-ollajával,
s megtelt az ég virágok, rovarok, állati bőr, növény szagával,
s kéltek a légben párából lovak, s nagy, fehérkelyhű virágok.

S az elcsigázott nép gubbasztva ült egy percig itt a síkon,
fejét lógatva, remegő lábbal, döngve dőlt el a nedves füvön a barom,
s fönt áttetszett a vár, a kő húsa is, mint viasz-arc ravatalon,
s kinőtt a sűrű légből forgó kacsalábon az oltottmész-fehér semmi-rokon.

Kis torzonborz lovacskákon, nagycsontú barna méneken jött a sereg,
nagyfejű, pamat-sörényű kancákon, ökrökön, szamarakon
ömölt az éji áradat; csacsi húz kordét, suttyó ül fekete-szőrű bivalyon,
imbolygó fejű ökrök visznek nagy, vaskoskerekű, vasalt szekeret.

Tömör szürke szügyükben mozog a faggyú, a csont, a zsír, az izom,
nagy leffedt bőrük a gégétől a szügy aljáig, e gályák vitorlája,
a szikes sárba lóg a szakállas vesszőtok szénnel odarajzolt szára.
Mint márvány hajók úsznak lassan a süppeteg, lágy puszta-úton.

És cirpel a kerékagy, mint a tücsök, felhorkan egy ló néha-néha,
s a fényes esőbe bőg az állat, cuppog a nyúlós éjjeli szurok.
Esőtől fényes hajú anya ölében alvó vaskos-ikrájú csöppség szuszog.
S fölvillan messze hátul egy kaszaél, egy fémsisak gömbje-taréja.

Szekér, ló, ember, végtelen pántlikába kígyózik át a pusztán
és ömlik az eső, özönvízkor volt tán íly duzzadt-emlőjű az ég
és víz és csapzott, lelógó szőrű barom, hemzsegő vassisak, mint esőbuborék
és vízfalak, harmatos szakáll-bokrok, előredőlt fejek az esőben úszván.

A sziklás, széles pofacsontok fölvillognak néha, s a fehér fogak,
csomókba összetapad a haj az asszonyok, vad-szemű férfiak fején,
a rongyokon, gatyákon, a csigolyáig lenőtt tarkóhajakon esőfény,
s alusznak a lovasok a lovon, s alszanak, lehúnyt szemmel mennek a lovak.

Alszik a jámbor ökör, lehúnyt szempillával ring a lomha bivaly
és ömlik csak az eső, a gyöngy-özön, alusznak vánszorogván a mezitlábasok, –
s odvukba rozsdásodnak a tücskök is, a kis fekete gép-alkatok,
mint asztmás nyög a sátras szekér, csörög a laza mellvért, fegyveri zaj.

De az eső végtelen végekben omló, zöld üvegből szőtt szövetét
a hajnal szabója lemetszé, s lőn világosság újra, s derű,
s párolgott buján a laska levél, tollas, zöld szolga-fejét emelte a fű,
s akkor megállt a tábor az ulicsi mezőn, s körülhordozá roppant tekintetét.

Egy percre leroskadt – s új életre ébredt, megbolydult a tábor,
gőzölgött a rongy a vállon, a barmok teste, a csimbókos, barna koponya,
gőzölt a szekér-fa fehéren, s a mocsár, a virágzó zöld kocsonya,
kinyílt a virágok szemérme, száradt a méhek bolyhos farára tapadt virágpor.

Az ember-bozont kinőtt a síkon: teszi dolgát, ki ezt, ki azt.
Gunyhó épül, száradék gally lángol, tulkot nógat a jobbágy-sarjadék,
álgyuba csiszol kő-golyót a másik, hajába törli kőporos kezét,
s karéjló kurucok közt citerát bolygatva éneket mond egy vak, öreg paraszt.

. . . . . .

Jön a medve-tarkójú pap, a galamb-léptű kis szőke fiú,
a sátorlebernyeg lebben lágy lüktetéssel sorba,
s gyűlik a sátor méhiben a sok vezér: a tegnapi szolga,
bádog-mellényben a harctudó zsoldos, s csalán-ingben a rücskös inú.

Leülnek, állnak, gubbasztanak, ki-ki néz magába, másra.
Itélet ez a kép: ércben, szemekkel kivirágzott sátori mély,
arc arc mögött: csontig leszikkadt, virág-szelíd, urakra-kevély,
a másik tömzsi-nyakú, vas-arcélű, lemez-borítású, mint a sáska.

Egy arc: lapos, tömpe orr, fekete szakáll-hab, a szemvágat ferde.
A másik: csonttalan szinte, kékszemű, aranyban virágzó nagy pupillák.
A harmadik: mint bazalttájon sziklahordalék, vérpettyes szemhéjú pillák.
A negyedik: csontkúp az, s setét szurok zubog a vállnyeregre.

S Lőrinc: nyúlánk, fürge-tekintetű, homloka szirtfal.
És Gergely: zömök kis székely, kerekarcú, fénylik csepp szőke szakálla,
bokától ágyékig vasgyolcsba tekerve kövér-izmú lába,
nyak-ere ráng, dagad, elhólyagzik, mint kígyó, ha békát fal.

És Dósa a hallgatag emberi kör közepén: fekete kőszál,
fekete haja csigákban göndörödik nyakára, tiszta homlokára,
kihabzik az a sisak alól, nem fér szűk belső-borulatába.
Székelyföld fekete rózsája ő, pillantása a magány mélytengeréből fölszáll.

Okos, barna szemében derű, egyszerüen, lassú szóval mondja:
„Ez ingovány-vidék seregünk őre lesz, a telet ittfoghatjuk,
e kő-tetvet szétmorzsoljuk, két körmünk közt megroppantjuk,
Báthory muslinca-sírását majd a mi fülünkbe zsongja."

És szól Gergely, ki úgy ült, térdeit felhúzva, mint a tücsök,
fölugrik könnyedén, s látszik, izmos, vaskos combja van, mint a tücsöknek:
„Elleneink tán nemsoká vasban e réten feldübögnek,
méltón őket kaszáljuk, ha e mezőn kivirágzanak a vas-üstökök."

Egy vezér: „Igaz!" Gergely: „György, csak lepjük körül a várat,
öntsük köré a teljes bénaság szótalan vasfalát."
Egy alvezér: „Se ki? Se be? Csurgassuk rá a bosszú kő-zuhatagát."
Egy barát: „Báthory onnan utat csak Belzebúb honába találhat!"

S föllebbenté ekkor Dósa a sátor lenge selyemajtaját,
a vár felé mutat, áll szótalan, csak áll meredten:
alkonyodék, zöld-sárga gőz tódul az ég felé ernyedten,
sipol, zeng, sír, jajgat a táj, alig birja el az ég a madarak zaját.

. . . . . .

Árad a nép! Hasal a vízben a hordóláncolatú híd,
mint óriás fahernyó hullámzik, gyűrődik a tömeg alatt,
hordó-ízei tágulva-szűkülve nyögnek, tömör, kristályos hab
lebben a magasba, mint fehér madár, kő-bomba visít.

A várból kő-béka ugrik a vízbe: ont sűrű vízpetét, szül vízoszlopot,
s kalimpál asztmásan tátogó hal, zöld nyál a vízkehelyben,
s visszahull az önmagából kitörő, buborék-lomb rebben,
száll föl a mélyből, a nádban eltévedt kis réce zokog.

Vasgolyó kövér tulkot üt homlokon: az szinte béget,
megugrik könnyedén, mint az üveg-álom szőcske, sokakat legázol,
s már bugyborog a lélek fehér hólyagokkal szivacsos-rózsás orrlikából,
dög-teste vízben hempelyeg. Urak, búsuljatok, ez: ostrom és ítélet!

Ostrom és ítélet! És ezentúl zuhog a kő. Egy hónapon át.
Meddig? Csak zuhog, csak zuhog, csak zuhog a várra,
kő-esőt küld az összegyűlt harag, félelmes zuhogása.
Hinnéd, a mindenség ellen lázad e megtébolyúlt világ.

Pedig a felnőtt értelem veri a vár elaggott fejébe a kő-logikát,
konokan, mint tanár az egyszeregyet a hülye gyereknek.
Szabályos ütemben a kő-magyarázat szavai peregnek,
mert nehezen lehet oktatni jóra a korcs szülők fiát.

Kő, kő, kő: hát nem értitek, utat míly egekbe vág
az alap? E tételekből oly nehéz a következtetés?
Nem értitek, hogy új nemzet javára érik kenyérré ez a kő-vetés?
De a Vár hallgat, pislog bután, elzárja vizenyős agyát.

Dósa ágyui köpik a követ, istenem, míly csönd volt az elébb!
Lesöprik a tornyok bóbitáit, tépik a várfal kő-szövetét,
a fellegek felszíne fölé száll az ágyuk torkából a kő-bugyborék,
elbódul a vár, amikor beszívja a sík kő-leheletét.

Nincs kegyelem! S tódul a dombokon a nép, a várat bevenni:
loboncos fejek, dárdák, kasza-csápok, ekevas-orrú pikák.
S az ostor kő-sudara, a korbács kő-nyelve, ami odavág,
e fönti kutyát lapulva szolgálni, tisztességre nevelni!

Nincs kegyelem? Ha lenne, miért? Aki e haragot folidézte,
csak szorítsa most szivére lánymellen elpuhult kezit.
Megadatott most a szolgálat bére, az úri derű most temetkezik.
De Báthory kiront érc-falkaként a várig lombosodó merészre.

A vár is, mint sün, ezernyi kő-tüskét ereszt, csurgatni vért,
hull a falakról kő, vas és gerenda, nyílvesszők sziszegnek,
a puskagolyók hosszú füstcsíkot húzva az űrben ellebegnek.
Onmagáért hős ott fönn az úr is. Önmagáért. Nem a nemzetért!

Hemzseg a dombokon fölfele a keresztes, suhog a vadzab,
kiegyenesített kaszák órvénylő kígyója tekereg fenekedve,
ezer fémcsillámmal kúszik fölfelé, hogy megroppantsa rátekeredve
kő-testére, s lenyelje majd ez a csillámló-táguló, ezerszemű fekete madzag.

S lebukik vérben sok keresztes, lőporfüstös melle kivirágzik,
virágon vérberagadt bogár fuldoklik, készül a végső iszonyatra
szárnyait, potrohgyűrüit, csáplemezeit zengetve-nyitogatva.
A légben füstpamatok úsznak. Testek emésztődnek. Nyakakról sok fej hiányzik

Sisakos fejek gördülnek le a dombon, pillájuk mozog, szemük fehérje,
golyó csapódik, pattan el, perzsel fehér homályt a csillogó mellvérttre,
rongy lobogók repkednek, kürtös hull kürtje rezére,
a várfalról bádog-vitéz szökik, hogy a magasban urát elérje.

. . . . . .

Dósa? Egyetlen-átok! Felordít: „Farkasok, magam-nevelte vérebek!
Megesszük egymást, mint a pókok!" De már nem gondol semmi mást,
szakálla melle-szőrébe omlik, a korona ölébe hull, elvégezte az isten-roncsolást.
Zápolya fölhajt egy kupa bort. György szívét lándsával megdöfik. Elvégeztetett.

Meghalt? Vele a remény bukott a sírba, vele a tavasz üszkosódott meg.
Nélküle hogy élhetünk? A gonosz fold mérget burjánzik, kvarcot sistereg.
Nézz szét e hazában: karók, keresztek, foszló ágyékok, nagykörmű lábfejek,
lábszárakat terem az ág: mint fát a repkény befonják nagy üveges viszerek.

Ott lóg a gajdos, a hegedű nyakába akasztva, legyek borítják, mint moha,
karón a másik is, kúsza görcsbe torzult, mint sziklába tekeredő fa-gyökér,
szakállas tüske, kicsavarodott érkóteg, összeaszott arc és tenyér,
izom és térd-gubanc, lapos arccsontú fej, rajt legyekből tóviskorona.

A harmadik, mint szitakötőszárny, tündöklő légi üresség.
Ó, emberi szenvedés, legteljesebb magány, élők és holtak jutalma!
Eszembe jut a Grűnewaldi kép: kicsavart húsgyökér, szakállas emberfa!
Itt korhadt lábak alatt egy anya űl, hagyja, hogy lándsások nevessék.

Ó, anyák, minden kín viselői, nem átkozzátok el áldott méhetek?
A gyönyört, a vétket, a férfi-bűnt, a nektek mindig szenvedést hozó bujaságot?
Hogy legyen méhetek, mint a sivatag, ezt érdemli csak a világ, nem virágot!
Testetek száraz kút, emlőtök mérgezett tejű, hisz rátok a halál ostora méretett.

Anyák, akik zokogva borúltok a viasz és üveg-fára, reménytelen-csönd fiatokra,
s csillag-nehéz fejét tartja öletek és nem értitek mi történt,
csak sírtok nyüszítve, nincs is már könnyetek és szültök újra, betöltve a törvényt,
mi, férfiak esdünk bocsánatért, anyák, hozzátok megtörten fölzokogva.

Meghalt? Megettük? Gyors cigány-kés ágyéktól szívig fölmetszé testét:
szivét kitépték, s azt is meg kellett enni a kergülten táncoló hajdúnak.
Fejét dárdára tűzik, s három lovas viszi robogva Szegedre Pálfynak.
Beleit megsütik, hogy röhögve velünk azt is megetessék.

Meghalt? És mi, kik ettük húsát, élünk tovább örök iszonyban?
Mert ettem én is, elárulva hitét, s testének minden falatja
égeti szerveim, s megüli szívemet kopáran, mint a láva kihűlt habja.
Nélküle élhetünk? Az árulás nem oszlik el a lélekben és gyomorban.

Mint daganatot az idegek, erek, benövi szívünket a rettegés,
s végigcsorog bennünk a szenvedés fényes gyökerekkel, mint földben az érc-erek,
arany kín-zuhatagok, kristály-daganatok mibennünk izzanak, fémlenek.
S a belül-sebes valót gyógyítja-e a teljes-sugalmú fölismerés?

Meghalt? Mi zúdulhatott át agyán egy pillanat-törmelék fény-viharában:
hát érdemes volt? Értük? Magamért? Szégyen? Igy maradt magára?
Övé a bűn? Hányszor kell még majd újrakezdeni? Talán hiába?
Meghalni? Ez a legkevesebb! A legtöbb: értelmet találni a halálban!

Mikor már csillag-tejek között suhant a félig-öntudatlan,
s körötte új világ: égitest-ikrák, fény-idő-halmazok, tejútak ár-apálya,
mozgó fénypetty-tömegek, gázfonalak, csillag-láncok, ködök bomlása-társulása,
óriás-csillagok forrósodása: te elveszett nép akkor sem voltál magadban!

Meghalt? S mi szétomlunk, mint a fust, eloszlunk értelmetlenul?
Fölfalt minket a régi hazugság, mint anyagot a vonuló termeszek?
Mint vöröshangyák az elefántot? Tömpe fogsor-halak módjára a Zápolya-sereg?
Zápolya? Izelt-fém ujjaival mellvértjén dobolt, hitte már trónon úl.

Meghalt? A fecskék, a kis-könnyűek, hogy cikáztak a nyári égen,
bukdosva, felporögve, egyhelyben állva, összetorlódva boldogan,
hab-csontú, fehér-hasú vidámak, míg nem jött a végső roham,
míg érezte: vas-dudvák, fémlevelek nőnek a pusztán s a trón tövében.

Meghalt? Nem volt íly szenvedés még e kolcson-fényű, ősz égitesten;
mikor a forró nap-sárra az őseső csapódott, az volt íly fájdalom talán,
mikor robbant a tűz-mocsár, óriás páfrány-földrészek nyogtek láng-záporán,
mikor taréjos őshüllők, pikkelyes-állatsziklák haldokoltak mennykőtől sebezetten.

Meghalt? De Lőrinc, mint a mocsarak lidérce nagy homlokával fol-follobog
szerte a hazában, száll, mint az előzött angyal, kezében tűzvirág,
csillagtól csillagig repul, gyűjt hadat, hol itt, hol ott lobban még a láng,
bolyong a zord űrben magányosan, s hamvadnak a várak, templomok.

A mocsár? Megőrzi kövér lángjában az embert, gyomra, tudeje betömve
nyuzsgő meleg kocsonyával, a ragacsban lebegnek furtókben, mint a rovartojás,
alszanak; álomtalanúl és léttelenul, mint a csecsemők, folottük gyönge sás,
folottuk jajgató haza, növényi bűn-orgiák, dáridók, anyák hasztalan könnye.

Mert ez a föld buja bűn-tenyészet, itt úr az ördögök királya,
dudva, burok, szamártovis, lapu zöld vas-uveg tajtékja borítja
és vad, fűszeres, halotti szagú virág lepi zsírosan, mint az ikra,
ez a föld varangyok, furge viperák, gyíkok szakállas-szugyú vadak hazája.

Ures megyék, ugarok, virágok méze, mérge... Jaj, belőled mi maradt
ember remény? Csontok kepéi, koponyákon párzó szentjánosbogarak ?
Szerelmes lepkék arany-palatetője, zsindely-kúpja a mécsfény alatt?
Virrasztó magányosak, loholva menekulők, elszálló vándormadarak?

Mert fut, menekül innen az élő: vándormadár-táblák, oszlopok
suhannak az űrben, vetkőzik a madaraktól-üres táj, a szárnyaktól-ures ég,
suhog a láp fuve, mérgezett virága, a tüsketornyok zsindelye kiég,
megszarusodnak a rozsdás kaktuszok, a szitakotők szines kód-tánca ellobog.

A méhe viasz-koporsóba fekszik, szakállas remeteként,
a sárga-feketegyűrűs, üvegpalástú királynőt ablaktalan kristálypalotába
falazzák testőrei, s a testőr-gondolat magát befalazza viasz-koponyába:
iszap-sírba, viasz-cellába menekül, aki már föladott minden reményt.

Menekül? Ó, mért nem szállnak el a jajgató őszi vándormadarakkal
rebbenve a kis falvak, kő-csattogással a városok, a kőrisek, a tölgyek?
Mért nem tódulnak az űrbe a szarvasok, medvék, lovak, nagy abroszokban a földek,
hogy itt csak az üres űr maradjon, holt szív, átdöfve arany-dárdával, a nappal?

Mert a darázs, mint sírjából a Jézus, tavaszra megint föltámad,
bűzt és pinceszagot árasztva sírjából kiszáll pompában megújulva.
De ti, akik elnémúltan feküsztök a csüggedésbe, a mocsárba hullva,
mit keresnétek e sivatag földön? Mézet? Virágot? Röpülni szárnyat?

A kis hüllő, ha először vedlik, üveg-lángot szül, gyűri le magáról
a szenvedés pikkely-zsákját, kínját-verejtékét testéről lerángja lihegve,
hasa, lencsés torka ráng-dobog, egyetlen dülledés, foszforos foszlány a teste,
aztán megnyalja szájaszélét boldogan, – s nem fél a második vedlés iszonyától.

De mit vedlett le a mi testünk? A hitet? Az életet? A nyomort?
A kínlódva megvedlett ország Európa kövein liheg, nem újította meg magát!
Marad a még-mélyebb-lét, a tengerfenék tündöklő nyomora tovább?
S termelünk villany-sugarat, bozótos fény-dúcokat, sárga fényport?

Ó, mivé nyomorodtunk mi a kristálysírlapú, áttörhetetlen sírban:
vagyunk szörny-erdők odalent a mélyben, kocsonya-derengés, állat-virágok,
korcs fájdalom-ligetek, lebegő idegkócok, félholdszemű lebernyeg-álmok,
rojtos szoknyaként libegő csápkoszorúk, ott rejtezünk a mohó fényzsírban.

Fölvettük növény, virág, csillag alakját, csaló, idegen formák
varázsa rejti szivünket, lettünk mérget lövellő tejútak, hús-ecetfák,
halálos szoritású rabló-hálók, hullaevő legyezők, dögevő-fénydárdák,
világító-fürtös gyomorláncok, foszforeszkáló hús-csillag-hordák.

Élünk tányérszerűen ellaposodva, fénylő koronggá alakulva,
egyikünk csupa ragyogó tapogatószál, a másiknak egyetlen óriás szem a koponyája.
Van elektromos fényünk, foszforeszkálnak idegdúcaink, szemünknek szép a lángja,
kitermeljük magunkból a fényt, szüljük a ragyogást az életért ellapulva.

Egyetlen-szem, egyetlen-gyomor, egyetlen-tapintás a mi létünk,
kisajtolták belőlünk a nem-emberi-lét milliárd változatát.
Csupa-ravaszság, csupa-rettenet, csupa-rejtőzés ez a világ
és mi lesz velünk és élni nem tudunk, ha e nyomorból kilépünk?

Beledöglünk, vagy testünk vért ereszt át, mint Krisztus homloka?
Szétdurranunk, vagy kiokádjuk szivünket, kilőjük gyomrunkat a csillagokra?
Léghólyagunk úgy kitágúl, hogy szájnyilásunkon át belső szerveink kinyomja?
Kiökrendezzük önmagunkat, kitüremlik a rejtett éhség szájunkon a homokra?

Mert a foszforos agyak, fénytermelő-csápjaink a levegőn eltaknyosodnak,
mert páncél-védekezésünk, puha-tündöklésünk elmállik odafönt?
Hisz oly sok a fény, oly tág az ég, a könnyűség oly roppant súllyal köszönt!
Mert máskép élni nem tudunk? Nem születtünk mi érc-csillagoknak?

Vagy, ha élünk, hordjuk tovább a szervekben, lélekben, idegekben
az idő bűnét, a nyomorúságot, s tovább adjuk ivadékainknak?
A fajta hordja tovább a korcs-reményt, élünk örök igézetében annak?
S őshalak rothadékát vágyjuk, cetek máj-maradékát, zsírját a lehulló belekben?

Ó, ember, a hitedet ne veszítsd el, őrizd meg a lélek nagy hitét!
Ki volna nálad nagyobb, nem lehetsz vágytalan, ne tűrd a szenvedést.
Ha kell, hát százszor újrakezdjük, vállalva ezt a legszebb küldetést,
mert a szabadság a legtöbb, amit adhat önmagának az emberiség!

1954

NAGY LÁSZLÓ
(1925)

Vendégek jövetele

Nem csöngetnek, se csók, se bók,
csak jönnek a látogatók.

Nem ajtón, nem ablakon,
ugy lépnek be a falon

Szótalan rajban, agresszíven,
rangtalan mind és mind mezítlen.

Fény a törzsüket függve tartja,
Szivárványosan húsuk tarka:

kék mint a meteor-szaltó,
földgömbön a kék Aral-tó,

és zöld mint Április, olyan
akár a síkos nyersolaj,

piros mint ünnep és a szégyen
mint Dózsa a tűz kettecében,

sárga mint árvalányhaj sátra,
apokalipszis-lóhúgy-sárga!

Ismerősök évezred óta,
szerelmesek egy lobogóba,

emlékeimben ismerősök
megölve is szörnyen erősek,

megnyúzva is őrjítő szépek,
elvérezve is lüktetések!

Rendetlenségem reggele!
Vendégekkel a ház tele!

Nem dohányoznak, nem esznek,
Némán is ebnek neveznek.

Szememet farkas-szemeik
bűvölik, el se engedik,

míg eszméletem el nem zordul,
fogam csillagot nem csikordul

s nem úszik tűzvész hajamig,
irhám hevére jég, amíg

vassá nem érnek meg a körmök
s újra ordasként nem üvöltök!

1958

BODA ISTVÁN
(1928)

Békesség zászló

Feketéllnek a varjak az ágon,
tél fekszi meg a csöndes falvakat.
Ropog, zenél, sikoltva énekel
a parázs hó a gépkocsi alatt.

Kétoldalt, mintha tenger omlana
ki-kibuknak fehér jelzőkövek.
Itt, ott megszedett ágak hajlanak,
majd baltával vájt akácfatövek.

A magyar táj emelkedik elém,
ez áldott ország, melyet most a hó
úgy takar be, mint szerelmeseket
a titkot őrző, meleg takaró.

Ropogó csend ül mindenütt, az ég
felhők hasától terhes, alacsony.
Utánam néz egy álmos boglya és
alszik tovább zúzmarás havason.

Alszik tovább, mint az a fűzfa ott,
melyet hiába bánt most a kemény
sziszegő szél, ő alszik csak tovább,
de kérge alatt serény a remény.

Serény és okos akár bennem is,
ki bámulom és nézem az eget.
És szeretem, hogy békesség van itt
és szeretlek titeket emberek.

Apáimat, kik tegnap még cseléd
igát emelve szidták a napot,
szeretem őket. Kavarog a hó,
ezüst hangja van, zenét hallgatok.

Hozzájuk megyek s jól tudom, haza.
Falvak suhannak s jön, jön már velem
dülőutakról elém baktatón,
egy kis ország s egy nagy történelem.

És jön a nép, az új, a Dózsa-had
igazolni, hogy mindaz ami itt
nehezen, fájva és vajúdva nő,
mégis, mégis sorsukon igazít.

Zenél a hó a gépkocsi alatt.
Boglyák alusznak, fűzfa bólogat.
Alkonyodik. A kiskapuk mögött
szinte hallom a meleg csókokat.

S szeretnék sírni, könnyesen, nagyon,
hogy belőletek morzsa lehetek.
S békesség zászlót lengetnek felém
távoli tanyákról a fény-jelek.

1958

MÁTYÁS FERENC
(1911)

Dózsával a Várban

Mintha az őszi tárnics
nyílna, s az égre szállna
a földről, ahol már nincs
levegő se számára;
nagy, kék-ózonben mennek
útján a végtelennek
a századok, kiáltva.
Menekülnek, vonulnak,
én látom vonulásuk,
félve egymáshoz bújnak,
kíséri őket árnyuk.

Aki a múltba mélyed,
meglátja azt a mélyet
s a romok közt is átjut
az elhamvadt világba,
nézheti Dózsa arcát,
amint serceg a lángban,
jobbágy hadának csontját,
itt hevert a kövek közt, –
sárba húzza a fennkölt
királyok koronáját.

1960

JANKOVICH FERENC
(1907–1970)

Cegléd ünnepére

Cegléd népe, tudod te a szót, a zúgót, a magasztost:
szent ige lesz az köztünk, Dózsa mit égbe kiáltott,
állva az Alföld nagy piacán, körülötte özönlő
népe, mint fölvert tenger, üvöltött:
Győz a szabadság!

Vérbe borult a szabadság napja, gyászba, koromba.
Sírt a nagy ének, s újra akadt hős szája, Kossuthja,
állva az Alföld nagy piacán, körülötte özönlő
népe, mint fölvert tenger, üvöltött:
Győz a szabadság!

Akkor se győzött az: de ma újra, harmadik ízben,
a hatszáz éves Cegléd népe kiáltja újonnan,
hol tettekben a fürt s a kalásznak tengere támadt,
régi kún öklök népe dalol fel a századok ormán:
Győz a szabadság!

1962–65

CSOÓRI SÁNDOR
(1930)

Egy templom falára

Fehér falak,
ti függőleges hómezők,
fehér falak,
ti isteni téglalapok,
fölhólyagosodtatok
a zsoltáros szájak szelétől.
Apró mész-buborékok, csönd-kupolák,
az én gyerekhangom is őrzitek.
Énekeltem a vasárnapok tisztaságában,
mint hegyeken futó, gyerekarcú vizek.
A fehér ingnyakú szegények közt
olyan jó volt az ének gyümölcsébe harapni,
mint széllel szembe szaladni.
Néztem a férfiakat:
az ökör előtt ballagókat,
a kazalrakókat,
a májfadöntögetőket:
megilletődve énekeltek.
S tán nem is az istent dicsérték,
csak a megszólalás örömét,
a száj kinyílásának mámorát
egy egész heti hallgatás után;
a földek jószagát,
a hajnal cserepébe elültetett Napot,
mennydörgések csordáit,
bikák tömör vállát és homlokát,
a rongyok levetésének ünnepét,
az evés és az alvás örömét...
Égett szájukon a zsoltár teste, mint Dózsa Györgyé,
hosszasan és fenségesen,
lángol még ma is előttem,
hosszasan és fenségesen.

Templomi falak, köztetek emelkedtem
a szegények együgyűbb egébe,
ahol az isten helyett Nap süt
s földet szánt az ének ekéje.

1962

Egyszer majd ez is elmúlik

Kósa Ferencnek

Egyszer majd ez is elmúlik,
ez a zűrzavar:
nyugodtan nyílnak rám az ajtók,
hetekig hintáztat majd a szél
s nem ütköznek össze az órák, mint a vonatok.

Se bedült szemek, se vérdarabok,
se mocorgó béka-árnyak a könyvespolc alatt
nem riasztanak.
Aki enni kér belőlem, enni kap,
aki világot akar látni, azzal elutazom.

A visszahóditott test,
mint háborut átvészelt cimbalom
szól majd mindenkinek.
Erősebb leszek, mint a vértanuk,
s a földből megszökő szerelmesek.

Elszéledt barátaim is visszatérnek;
egyikük arca nyugtalan külváros lesz,
a másiké tanya-rom, vagy éppen Európa.
Lesz egy napunk, amikor meggyűlöljük a bukásunkat
s ami velünk veszett, velünk támad föl újra.

Egy háznak, egy utcának, egy gyereknek, egy nőnek
ezt a nevet adom: világ.
S egy könyörtelen kőre ezt irom: hazám,
foldrenyomó súlyom,
Dózsa-koronám.

1967

UTASSY JÓZSEF
(1941)

Első év

Örökíts meg, Történelem!
Állok falum fölött.
Kezemben kis rög énekel:
pacsirtabarna rög.

Keleti szél fúj. Reng a rozs.
Lüktet kezem kalitka-ökle.
Ne sírj, mert gazdád megtapos:
rög, te pacsirtabarna rög, te!

Fejem fölött az égi freskón,
átlényegül a nap: tüzes trón.
Elsőnek én harapok Györgybe.

S mert húsa szén, fekete-forró,
pörgök, mint őrült napraforgó,
s az égbe váglak: rög, te rög, te!

1962

SZÉKELY JÁNOS
(1929)

Dózsa
Poéma

Részlet

Beszéd Cegléd piacán

Verses fordítás Brutus János Mihály Krónikájából

Emberek!
Sokféle nyomorúság szakadt mostanig rátok,
se szeri, se száma bajaitoknak.
Ezeknek oka
nem annyira uraink kegyetlensége,
mint inkább tulajdon türelmetek.
Arra a sorsra voltatok ítélve,
hogy csak a Halál
vethessen véget bajaitoknak,
s ti megváltásként fogadjátok őt.
Most azonban,
ha Isten úgy akarja,
fordul a kocka.
Most végre itt az alkalom
kitépni magatokat
a nemesség karmaiból.
Most valahára
eljött az idő,
elérhetitek célotokat,
bosszút állhattok kínzóitokon.

Jól tudom én, hogy bíztok bennem,
ki vállaltam ügyeteket.
Mégsem hiszek affélét,
hogy jobban meggyőz majd a beszédem,
mint tulajdon nyomorotok.
(Ha ilyet hinnék, azzal nemcsak nektek,

magamnak is nyíltan bevallanám,
hogy nincsen nálam ostobább a földön.)
Az éhség, szükség és piszok
nyilván kivallja szolgaságotok:
hozzá lehurbolt, mocskos testetek,
beesett, sápadt arcotok
vádolva szúr szemet, amerre jártok,
ha tán magatok hallgatnátok is.

Bizony, hát elbánt veletek a sors!
Amitől minden élő,
természet szerint, ösztönszerűen
visszariad, ti terhetek alatt
azt kívánjátok éppen: a halált.
Elnézem sovány, sápadt arcotok,
gondtól barázdált homlokotok,
szomjúságtól, éhségtől kiaszott,
megkínzott képetek,
csontra-száradt, áttetsző bőrötök,
és elgondolom: lehetséges-e,
hogy ezekben az elgyötört testekben
akkora erő lakozzék, amely
képessé tenné a hadviselésre?
De megnyugtat és felszítja reményem
eddigi elszánt bátorságotok.

Sok mindenért érdemesek
uraink gyűlöletünkre,
de leginkább azért,
hogy titeket gyönyöreik
szolgáivá aljasítottak,
s szolgáivá legfőbb élvezetüknek, amit
most szereztek maguknak,
kínpadra vonván testeteket,
s nem adván néktek alkalmat arra,
hogy megmutassátok eleitektől
öröklött ősi vitézségetek.
Így hát ezek az önmaguk szemében
derék, máséban viszont nyomorult gazemberek
elfojtották a nemzet eredendő
nagyságát s lelki erejét.

Nekik persze csak egyre van gondjuk:
csillogni a ti szennyeteken,
hízni a ti keserves
munkátok gyümölcsein,
fejedelmi lakomáikon torkig belakva,
lerészegedve,
majd mámorba, majd fényűzésbe veszve
élni gondtalan életüket.
Így élnek, hogy titeket
csak annál kínzóbb fájdalom gyötörjön
ínségetek láttán.

S nemcsak veletek bánnak így ezek:
ujjat húznak ők mindnyájunk közös
szülőjével, a természettel is.
A természetnek nem az a parancsa,
hogy egyenlőtlenül
osszák el javait!

Ti, emberek,
olyan országban születtetek,
mely nemcsak búzában bővelkedik,
hanem tömve van érccel,
arannyal, ezüsttel,
s minden egyébbel, ami kell,
hogy bőségben és műveltségben éljünk.
És mégis az egyik rész
keserves munkával szerzi meg azt,
amit a másik felél.
Az egyik
örökké éhezik,
hogy majd belepusztul,
a másik viszont
a verejtékkel megszerzett kincseket élvezi,
s még azon a címen
sem óvja a szegényeket,
hogy ezek a nyomorultak
kegyetlen, kapzsi uraknak adták el életüket,
amellyel pedig hitvesüknek,
szüleiknek, gyermekeiknek
tartoztak volna.

A bölcs természet úgy rendezte, hogy
minden emberi közösségben
legyenek egyrészt olyanok, akik
– akár testben az értelem – az első
helyet tartják, másrészt meg olyanok,
akik híven és lelkiismerettel
végzik a jobbak rendeléseit.
A bölcs természet válogatás nélkül
alkotja meg a vezetésre
s az engedelmességre való lelkeket.
Ám a szerencse kedvezése folytán
ezerszám jutnak vezetői polcra
olyanok, akik a természet
valódi törvénye szerint
csak arra jók, hogy a legaljasabb
szolgai sorban dolgozzanak és
másoknak engedelmeskedjenek.

De hagyjuk ez!
Nézzük meg, kicsodák,
akiknek ti,
ugyanazon nép fiai,
egyazon ország szülöttei,
hatalmában, sőt birtokában vagytok?
Mi bennük a kiváló és jeles,
mi bennük az uralkodó erény,
mi a belátás és tapasztalás,
amely őket méltóvá teszi arra,
hogy vagyonukkal, birtokukkal,
hatalmukkal, hivatalukkal
olyan magasan álljanak fölöttünk?
Hátha azok közt, kik jobbágyaik,
seregestül akadnak olyanok,
kik tehetségre, bátorságra, észre,
leleményre és vitézségre
náluknál százszorta különbek?

Mért akarják, hogy a természet
csupán nekik kedvezzen?
Hogy ajándékait csupán
nekik juttassa?
Hogy az aranyat csupán őnekik
bányásszák avagy mossák a homokból?
S ha pénzt verünk – miért csak őnekik?
Mért lenne szabad ezeknek a züllött,
nagyravágyásban puffadt embereknek
lakomáikra annyit költeni,
amennyiből valamely jobb falu
egy teljes évig is megél?
Hát szabad-e egy ország rendjei
között akkora szakadéknak lenni,
hogy kinek jobban szolgált a szerencse,
dúskálva éljen, míg a többiek
éhezzenek, s még le is nézzék őket?
Hát bele lehet mindebbe törődni?
Lehet remélni mindezek után,
hogy fennmarad s virágzik majd az állam?
Elég régóta szenvedjük már őket.
Ha békén tűritek tovább
a bántalmakat, ők csak annál jobban
bántalmaznak majd benneteket, úgy,
hogy ha végtére nem szabtok határt,
biz ők maguktól soha meg nem szűnnek
nyomorgatni a feleségetek,
szüleitek és gyermekeitek,
elharácsolni, ami tietek.

Fel hát, parasztok, egy jobb reménységre!
Fel nagy tettekre, melyek méltók
hozzátok s eleitekhez!
Fegyverrel kell visszaszereznetek
a szabadságot, melyet tőlünk
urak-hatalma, magunk-tunyasága
ragadott el.
Jogaitokkal nem törődtetek,
vagy talán nem is ismertétek őket,
az urak pedig visszaéltek ezzel,
s elhatározták vesztetek.

Tüzzel,
vassal,
városok, falvak dúlásával,
a háború minden csapásaival
térítsük észre a makacskodókat,
mert önmaguktól soha rá nem jönnek,
kik ők, s mi kik vagyunk.

Hadd lakoljanak már gazságukért.

1964

CSANÁDY JÁNOS
(1932)

Önarckép, 1929

Derkovits önarcképe alá

Üldöztetés,
terror!
A börtönök rácsáról kirobajló
kínoztatás-iszony
az arcokon;
ezt is ki kell bírni,
no jó,
gyerünk
végig a régi
harcnyomon!
Az ablakon
kívül nehéz fejek:
Dózsa népe, a
kubikustömeg.
Vérük
tüzes
trónján még pörkölőn
ég a: *„Büdös paraszt!"*
Odébb,
Ujpest felé
csüggedt és fel-fel
lángoló
kovács-fiak
üllőt
támasztanak...
Meddig
vetemedik
ez a népgyilkoló
disznófejü
nagyúr
a kormoló, azúr
ég alatt,
ahol

sertésállú csendőrök, szuronyok
komorlanak
minden kép hátterén?!
Mikor lesz
már a
nép
az úr?
S mennyi lehet
itt
vissza még nekem;
órában,
percben,
évben –
mérhetem?
(Ezt is ki kell
bírni: no jó,
már indulok!)

1966

TORNAI JÓZSEF
(1927)

Dobok

Isten meztelen, mondod,
mert te vagy a nő.

Isten bőrét feszítik a dobokra, mondom,
mert én vagyok a férfi.

Isten háta szól fülem gyerekkorából
és a te méhedből.

Hallod a dobokat?

Válladból tollak sercennek éjszaka,
a ház fölött körözöl éjszaka.

Fölveszem a rétet szoknyának, mondod,
mert te vagy a nő,

de nekem elfolyik a vérem:
kinyitott ajtóm, szellemem.

Szellemem néger vér:
kiégett tűzhely hamuja,

szellemem zsidó vér, Jézus vére,
Varsóban elfolyt és Birkenauban elfolyt;

szellemem minden megnyúzott isten vére,
megégetett isteneké:

Dózsa vére.

Hallod a dobokat?

Aki a gyerekkort varázsolja vissza,
a halottakat hívja.

Föl, férgek, körmök és csontok,
korom-városok, elégett mellek,

mennybe-füstölő hús és vér,
égve kidöntött vér:

szerelmem,

napkitörésem,

fegyverem.

1966

KOVÁCS ISTVÁN
(1945)

Vas-könnyek

Szervátiusz Tibor szobrai

El kell mennem
Dózsa abroncs-koronája előtt,
a kereszt-nélkül haldokló
krisztusi csontváz
átszögelt karja alatt,
hol Petőfi szív-arca lüktet.

Vas-könnyekkel összeforrasztott
tenyér-forró rácsok
jelentenek Neked
négyzetméternyi szabadságot.
A rácsokon túl, arcok,
ezer halotti maszk,
ütőerekkel összevarrt sebek,
hangszálakként remegő hajak.
Itt megolvad
hazug ívlámpák állkapcsában az élet.
Csak bennetek lehet szabad.

El kell mennem
Dózsa abroncs-koronája előtt,
a kereszt-nélkül haldokló
krisztusi csontváz
átszögelt karja alatt.

Itt Petőfi szív-arca lüktet.
A fény lobogósodik
fásult szemünkben is.
És mint a csillagok
égbe-gyökereznek a szavak.

1967

BARI KÁROLY
(1952)

Dózsa

Lehervadt koronám vasáról a tűz,
dörgő kiáltásoktól föld alá
riadt az ének, bárcsak hallanám,
zúgó vizeknél szomorú fűz

hajlik a szélben, megfagyott láng
béklyózd csak lelkem: soha nem halok
meg, villámló húsomból kiharapott
forradalom, arcod fekete gyász.

Suhogó felhők álmába kergetett
keserű sereg, füstből-jött fergeteg,
kik őrzik harcod? emléked rejteket

hol talált? kopjafák szürke oszlopán
szép sóhaj lobog, szél tépi mostohán;
sorsom folytatói, üres a trón!

1970

Se vihar, se végzet

Az élő Adynak

Savanyú Jóskák szitkokat szórnak –
mindegy:
ahogy te szólalsz, csak zseni szólhat.
Mint hegy
törsz a magasba, sűrű tenyészet!
nem árt neked se vihar, se végzet.
Tízszer öt nyár, tízszer öt tél
eldöntötte végleg:
nem mindennek – költőnek jöttél.

Úgy néztél te az éjszakába
zsibbadt aggyal, de mindig éberen:
a világ kongó szörnyű jégverem –
pénz csengésére, vér szagára
figyel csak az ember, ki már nem is ember.
Téged kétség mar, gyötrelem ver,
lelked tele váddal, förtelemmel.
És szádon mint láva
kicsordul a szó
és retten a gyáva,
az alkudozó
és vinnyogja a feszítsd meg!-et.
Te nem vártad, hogy megfeszítsenek:
magad szögezted fel magad
húskeresztre, mámorkeresztre,
szégyenkeresztre –
Még el sem hangzott az ítélet,
tested már csüngött, vonaglott és vérzett.
Álmaid adtad nemzetedért,
mely nem volt még nemzet,
hisz még nem ért hozzá a valóság:
eladta Rákóczit, tagadta Dózsát

és eltemette negyvennyolcat:
eszelősen bámulta a horpadt
tömegsírt, ocsúdni nem bírt,
vagy nem akart – várta az új tömegsírt.

Jósszavaid még ömlenek:
hegy-mélyben megolvadt kövek.
Már életünkben benne vagy,
nyugtalanságra lázító anyag.
Tekintetedtől tartanak
a sunyi suttyomkurucok,
mert virrasztasz ma is felettünk,
nem mint szobor, nem – felbuzog
bennünk indulatod, az eltünt
idők sistergő dühe, vágya –

Már a valót s téged is látva
igy nyílik szemünk a világra.

1970

GYŐRI LÁSZLÓ
(1942)

Intarzia

Békeháború szegélyén,
ugrás az árkon át,
fölényei meredélyén
szaglik a zöld bogáncs.

Koronája közepében
hűbéri zümmögés.
Ezerötszáztizennégyben
Werbőczy, volt-e méz?

Sárga pólyába bugyolált
csalóka sebhelyét
Dózsa György, ő nyögi kivált
s az istenadta nép.

Néma zene, árny, napvilág,
homok-por-vegyülés,
méhek érckara, gyönge báb
a *Rákos* mezején.

A fiúcska picit csikland,
Lajos, a koronás.
Ezerötszázhuszonhatban
rázza a zokogás.

1970

POLNER ZOLTÁN
(1933)

Honfoglalás

Én füvek és búzák forrásvidékéről
vagyok. Pipacs-forradalmárokkal jöttem
Európába. A dombokon ezeréves akácok.
István király pogány előőrsei.
Napsütés-fekete bivalyok

húzzák a hajnalt. Özönlenek nyomukban
a proletárok. Homlokuknál sirály-szél
zokog. A jégeső-penészes földeken
felravatalozva a kenyér.
Virrasztják a jegenyék.

Hatalmas égitest-napraforgók csikordulnak.
Hamuhodó arcomat nézik. Összezárva
egy almafával énekelek a kés udvarában.
Szekercés-Dózsák, rohamozó
tizenkilences vöröskatonák

kráter-léptei dübörögnek. Letelepedni
végre az Alföldből kiásott
Horthy-koponyák között. Haza, haza
a törvénykező történelem útjain
erdőtűz-csillagok alatt.

1970

BAKA ISTVÁN
(1948)

Temesvár. Dózsa tábora

Holnap – szügyig húsunkban
gázolnak úri mének.
Egy éj – s a virradat tüzes
billoggal csontig éget.

De ma – ma győztesek vagyunk,
jövőtlenek, de bátrak.
Hazudj hát még szebben, papunk!
Erjedj borrá, gyalázat!

Holnapra elvégeztetett:
bakó, bilincsek, börtön.
Hadd higgyük hát – ma még lehet –
országunk volt e földön.

Ha győzünk – tán a győzelem
fordul majd ellenünk.
S ha nem – kitépett nyelvemen
dadog tovább hitünk.

Ha győzünk – vértől részegen
királlyá tesszük Dózsát.
S ha nem – hát egy marad velem,
holtunkig osztva sorsát.

Vetéseket arat a tűz,
erdőn karóvá ég a fa...
Egedből nézz le ránk s utolszor
hazudj nekünk, Isten Fia!

1971

PUSZTA SÁNDOR
(1911)

Dózsa ikon

látom magam rézsü fénybe
átlőtt fejjel puskacsőbe
három fára felakasztva
bujdosva egy szál erdőbe
fölfeszitve csürajtóra
kezeimbe szegek verve
oldalamból fekete vér
csöpög csöpög a tarlóra

tüzes vassal koronázva
bordáimat sütögetve
szemembe száz napraforgó
kilenc kasza a szivembe
kilenc mirtuszkoszoru gally
alélódik balvállamra
jobbvállamon kilenc galamb
hogy a jussomat perelje
világitó pipacstenger
ölén sirom meg van vetve
öreganyám szakajtót hoz
hogy véremet összeszedje

szedje szedje öregszülém
oda vigye oda szórja
vessen üszköt vessen lobot
a világot lángba fonja
hol rátüzött szép fejekkel
vért virágzik gyel-karófa
halott apám szemeivel
vádolva néz ötszáz Dózsa.

1971

BÉNYEI JÓZSEF
(1934)

Derkovits

Mögötted összetört az ablak
csendőrök lőttek rezedákra
izzott a vas-trónus alattad
meg sem villant Dózsák kaszája

Te duzzadtszájú árva Krisztus
nagyapánk apánk unokánk is
sírodnál szétrozsdásodott
egy külvárosi katedrális

1971

KISS ANNA
(1939)

Siratóének

Látomások alján
Ül az isten balján,
Megváltó parasztnak,
Holta után is csak
Annak kellett lenni,
Kellett hadba menni,
Bendőt tömni véle,
Földnehéz kenyérbe,
Keseredett jóba
Temetkezett Dózsa.

Eltemettük Dózsát,
Két keserves ökle
Nevekedjék heggyé,
Gyönge ökleinkkel
Ríva váljék eggyé,
Villámot szakítson,
Dörögni tanítson,
Megvert seregébe
Visszatántorítson.
Feketedett vére
Kerekedjék tóvá,
Hullassa a tollát
Abba három holló,
Egyike maradjon
Haragot adónak,
Másika maradjon
Haragot adónak,
Harmadika pedig
Visszaszálljon rája,
Mindig azt kiáltsa:
Jaj a szegett szóért,
Földnehéz kenyérért,
Keseredett jóért!

1971

Tartalom

Juhász Ferenc
5 *Mit tudtok Dózsa Györgyről?*

Taurinus István
9 *Stauromachia*

Nagyszombati Márton
30 *Opusculum ad regni Hungariae proceres*

Apáti Ferenc
33 *Feddőének*

Ioannes Sommerus
35 *Uladislaus 2 Polonus*

Bogáti Fazekas Miklós
37 *Az alföldi hadakról László király idejében*

Kölcsey Ferenc
39 *Zsarnok*

Czuczor Gergely
40 *Mohács*

Garay János
41 *Örökváltság*

Matisz Pál
42 *Dózsa György*

Kriza János
44 *Úrbér*

Petőfi Sándor

45 *A nép*

45 *A nép nevében*

Kiss József

48 *Dózsa György*

Ady Endre

51 *Dózsa György lakomáján*

52 *Dózsa György unokája*

52 *Történelmi lecke fiúknak*

53 *Barangolás az országban*

54 *Ülj törvényt, Werbőczi*

56 *Egyszer volt csak*

57 *Még egyszer jönne*

58 *Fénylik a tenger*

Komját Aladár

60 *A Dózsa-vér*

Peterdi Andor

61 *Szabad vagy népem!*

Benjámin Ferenc

63 *Ladánszky*

Ismeretlen szerző

65 *Ti falu népe...*

Várnai Zseni

66 *A Dósa-nép*

Juhász Gyula

68 *Dózsa feje*

69 *Dózsa után*

70 *Az alsóvárosi temetőben*

70 *Torozás*

Győry Dezső

71 *Új mítosz*

Erdélyi József

72 *Magyar család*

Bakó József
75 *Falusi vázlat*

Forbáth Imre
76 *Vers*

Illyés Gyula
77 *Énekelj, költő*
78 *Dózsa*
79 *Növekvő szél*
80 *Két március*
82 *Dózsa György beszéde a ceglédi piacon*
84 *Híresek*

József Attila
86 *Ady emlékezete*
87 *A Dunánál*

Veres Péter
90 *Parasztok*

Lukács László
92 *A „népiesek"-hez*

Gábor Andor
95 *Tudod-e még?*

Fodor József
96 *Szél a tarlókról*

Sárközi György
98 *Higgy a csodában!*
99 *Magunkért lázadó Dózsák*

Nagy Imre
100 *Szomorú sírások verse*

Sinka István
101 *Krónika*
103 *György vezér a tüzeknek suttog*

Kormos István
104 *Karcos torokkal*

Bóka László
106 *Autóbuszon*

Szemlér Ferenc
107 *Dózsa Temesvár előtt*

Kónya Lajos
109 *Honfoglalók*

Rónay György
112 *Magyarország 1514-ben*

Zelk Zoltán
113 *Márciusra*

Csanádi Imre
115 *Dózsa György népe*

Benjámin László
117 *Ha szent a föld*

Simon István
119 *Láttam Dózsa Györgyöt*

Juhász Ferenc
121 *A tékozló ország*

Nagy László
130 *Vendégek jövetele*

Boda István
132 *Békesség zászló*

Mátyás Ferenc
134 *Dózsával a Várban*

Jankovich Ferenc
135 *Cegléd ünnepére*

Csoóri Sándor
136 *Egy templom falára*
137 *Egyszer majd ez is elmúlik*

Utassy József
139 *Első év*

Székely János
140 *Dózsa*

Csanády János
146 *Önarckép, 1929*

Tornai József
148 *Dobok*

Kovács István
150 *Vas-könnyek*

Bari Károly
151 *Dózsa*

Képes Géza
152 *Se vihar, se végzet*

Győri László
154 *Intarzia*

Polner Zoltán
155 *Honfoglalás*

Baka István
156 *Temesvár. Dózsa tábora*

Puszta Sándor
157 *Dózsa ikon*

Bényei József
158 *Derkovits*

Kiss Anna
159 *Siratóének*

A képek sorrendje

MENETELŐK
KASZAFENŐ PARASZT — *40–41. oldal között*

KAPUDÖNGETŐK
FELKELŐ PARASZT — *56–57. oldal között*

DÓZSA A VÁRFOKON
ÖSSZECSAPÁS — *72–73. oldal között*

LEVERETÉS
MÁGLYÁK — *88–89. oldal között*

DÓZSA A TÜZES TRÓNON
VERBŐCZY — *104–105. oldal között*

LŐRINC PAP
LEÖLT PARASZTOK
(befejezetlen tanulmány) — *120–121. oldal között*

Felelős kiadó a Szépirodalmi Könyvkiadó igazgatója. Felelős szerkesztő Győri János. Műszaki vezető Jánosa István. Műszaki szerkesztő Mező Zsuzsa. A borító-, kötésterv és tipográfia Pintér László munkája. Képszerkesztő Zsoldos Vera. Készült a Kner Nyomdában, 1972-ben, 9200 példányban, 14,7 A/5 ív terjedelemben, famentes ofszet papíron, Romulus (9/11) betűvel, 1,5 ív műmelléklettel. MSZ 5601–59 és 5602–55

Sz 1680–I–7273

DÓZSA

Taurinus István,
Nagyszombati Márton,
Apáti Ferenc, Ioannes Sommerus,
Bogáti Fazekas Miklós,
Kölcsey Ferenc,
Czuczor Gergely, Garay János,
Matisz Pál, Kriza János,
Petőfi Sándor, Kiss József,
Ady Endre, Komját Aladár,
Peterdi Andor, Benjámin Ferenc,
Várnai Zseni, Juhász Gyula,
Győry Dezső, Erdélyi József,
Bakó József, Forbáth Imre,
Illyés Gyula, József Attila,
Veres Péter, Lukács László,
Gábor Andor, Fodor József,
Sárközi György, Nagy Imre,
Sinka István, Kormos István,
Bóka László, Szemlér Ferenc,
Kónya Lajos, Rónay György,
Zelk Zoltán, Csanádi Imre,
Benjámin László, Simon István,
Juhász Ferenc, Nagy László,
Boda István, Mátyás Ferenc,
Jankovich Ferenc, Csoóri Sándor,
Utassy József, Székely János,
Csanády János, Tornai József,
Kovács István, Bari Károly,
Képes Géza, Győri László,
Polner Zoltán, Baka István,
Puszta Sándor, Bényei József,
Kiss Anna
versei

Juhász Ferenc előszavával